

MAGYAR KÖZTÁRSASÁG
KATONAI FELDERÍTŐ HIVATAL

III. évfolyam 4. szám

2004. december

FELDERÍTŐ
SZEMLE

BUDAPEST

A Magyar Köztársaság Katonai Felderítő Hivatal kiadványa

Felelős kiadó

Morber Ferenc főigazgató

Szerkesztőbizottság

Elnök: Tóth András mk. ezredes

Tagok: Kis-Benedek József ezredes

Marton Csaba mk. alezredes

Sztyéhlik László mk. ezredes

Dr. Tömösváry Zsigmond nyá. dandártábornok

Lektorálták: Dr. Tömösváry Zsigmond nyá. dandártábornok

Kis-Benedek József ezredes

Dr. Pados Ferenc ezredes

Dr. Magyar István ezredes

Marton Csaba mk. alezredes

A kötetet összeállította: Kis-Benedek József ezredes

Olvasószerkesztő: Vass Jenő alezredes

Tördelőszerkesztő: Gerencsérné Tóth Krisztina főtörzsőrmester

Készült 200 példányban, az MK KFH nyomdájában

Felelős vezető: Juhász József őrnagy

ISSN 1588-242X

Felelős szerkesztő: Vass Jenő alezredes

TARTALOM

BIZTONSÁGPOLITIKA

PROF. DR. KŐSZEGVÁRI TIBOR NYÁ. VEZÉRŐRNAGY A NEMZETKÖZI TERRORIZMUS ELLENI HARC TAPASZTALATAI.....	5
---	---

LAKATOS ZSOLT ALEZREDES A TERRORIZMUS ELLENI KÜZDELEM NEHÉZSÉGEI	18
---	----

HÍRSZERZÉS – FELDERÍTÉS

LÉVAY GÁBOR ALEZREDES A NEMZETI OSINT	27
--	----

ORSZÁGISMERTETŐ

LESKÓ LÁSZLÓ TAMÁS ŐRNAGY AFGANISZTÁN – REFORMPROGRAMOK ÉS ÚJJÁÉPÍTÉS	43
--	----

FÓRUM

DR. DEÁK JÁNOS NYÁ. VEZÉREZREDES –
DR. SZTERNÁK GYÖRGY EZREDES

**A VÁLSÁGREAGÁLÓ MŰVELETEK
JELLEMZŐINEK VIZSGÁLATA 56**

DR. CZUTH LÁSZLÓ NYÁ. MK. EZREDES

RÁDIÓTECHNIKAI FELDERÍTÉS (ELINT) 93

TORMA BÉLA NYÁ. EZREDES

**A MAGYAR TÖRZSSZÖVETSÉG HÁBORÚJA
A DUNAI BOLGÁROK ELLEN 895/896-BAN..... 132**

SZILÁGYI GERGELYNÉ KÖZALKALMAZOTT

**AZ MK KFH SZAKKÖNYVTÁR
2004-BEN BESZERZETT ÚJDONSÁGAI..... 147**

TUDOMÁNYOS MUNKA

A TUDOMÁNYOS TANÁCS TÁJÉKOZTATÓJA..... 151

**A NEMZETKÖZI TERRORIZMUS ELLENI HARC
TAPASZTALATAI**

Bevezetés

A terrorizmus elleni harc problémáival foglalkozó *hazai és külföldi szakértők 1972-től számolnak a nemzetközi terrorizmussal. Az 1972. évi müncheni nyári olimpiai játékokon a „Fekete Szeptember” elnevezésű palesztin terrorszervezet egyik akciócsoportja megtámadta az izraeli olimpiai csapat szállását, majd több sportolót túszul ejtve, a fürskenfeld-brucki repülőtéren tűzharcba keveredett az ellenük bevetett német rendőrökkel és katonákkal, akik öt terroristát lelőttek, hármat pedig elfogtak. A túszul ejtett izraeliek közül kilencen haltak meg a terrorakció során. Ez a tragikus esemény hívta fel a világ közvéleményének és a kormányok többségének figyelmét a terrorizmus óriási veszélyére és nemzetközivé válására (hiszen Németországban, a világ sportolójának találkozóján, palesztin terroristák öltek meg izraeli állampolgárokat).*

A fejlett demokráciákban terrorellenes törvényeket fogadtak el, majd elkezdték felállítani azokat a szervezeteket, amelyek fő feladata a terrorizmus elleni harc volt. Németországban létrehozták a határőrség különleges alegységét, a GSG-9-et, az USA-ban a Delta Force-ot, Olaszországban a carabinieri állományából jelöltek ki külön terrorellhárító erőket, Nagy-Britanniában pedig rendőrség és a SAS-ezredek meghatározott részeit készítették fel erre a feladatra. A többi államban (így hazánkban is) általában rendőri erőket készítettek fel a terrorizmus elleni harcra.

Lényegében ez a helyzet jellemezte a nemzetközi terrorizmus elleni küzdelemre való felkészülést 2001. szeptember 11-ig, a New York-i és a washingtoni, hatalmas áldozatokat követelő al-Kaida terrortámadásig.

Ez a terrortámadás a végrehajtás módszerében és eszközeiben lényegesen eltért a korábbiaktól az áldozatok számában, az okozott anyagi kárban pedig messze meghaladta a korábbi terrorakciókat. Vagyis a haladó világ a nemzetközi terrorizmus új, a korábbinál sokkal veszélyesebb kihívásával nézett szembe 2001. szeptember 11-e után. Teljesen érthető volt, hogy George W. Bush amerikai elnök háborút hirdetett a terrorizmus ellen, amelyben az egyik fő szerep a katonákra hárul, majd ebben a háborúban való részvétellel szólította fel az Egyesült Államok szövetségeseit és partnereit is.

Az egyik moszkvai színházban és a metróban, Csecsenföldön, Oszétiában, Beszlán városában, a madridi pályaudvaron, Szaúd-Arábiában, a Fülöp-szigeteken, Afganisztánban, Törökországban, Izraelben, Indiában és Indonéziában, valamint Afrika és Latin-Amerika számos országában a 2001. szeptember 11-e után elkövetett, egyre nagyobb számú és egyre több áldozatot követelő terrortámadások világossá tették a haladó emberiség előtt az új típusú terrorizmus fokozódó veszélyét és az ellene történő határozott fellépés fontosságát, szükségességét.

A haladó világ politikusai egyetértettek abban, hogy ennek a fellépésnek határozottnak, gyorsnak, összehangottnak és eredményesnek kell lennie.

A korábban alkalmazott erők, eszközök és eljárások nem tudták meggátolni a nemzetközi terrorizmus akcióit és az újabb akciók előkészítését. Tehát új, jobban felkészült erőkre, új és hatékonyabb eszközökre, új és sikeresebb harci eljárásokra van szükség a nemzetközi terrorizmus elleni küzdelemben.

Ebben a tanulmányban a 2001. szeptember 11-ei tragédia utáni, a nemzetközi terrorizmus elleni küzdelem eddigi katonai tapasztalatainak összegzésével kívánok hozzájárulni az előző mondatokban megfogalmazottakhoz.

Mivel nagyméretű összhaderőnemi katonai műveletek a terrorizmus ellen csak Afganisztánban és Irakban, kisebb méretekben Csecsenföldön és Izraelben folynak, ezért a tanulmányban ezek tapasztalatai kiemelt helyet foglalnak el.

Figyelembe kell venni azt is, hogy jelentős különbség van az Afganisztánban és Irakban folyó terrorellenes katonai műveletek, valamint a Csecsenföldön és Izraelben hosszú évek óta folyó akciók értékelése között is. A Csecsenföld, illetve Palesztina önállóságáért gerillaharcot és terrorakciókat folytató különböző szervezetek nemzetközi megítélése gyakran eltér az orosz, illetve az izraeli kormány álláspontjától, ezért az ott folyó terrorellenes akciók katonai szempontból történő részletes értékelésével ebben a tanulmányban nem foglalkozom.

Hasonló az álláspontom a Görögországban, Törökországban, Spanyolországban, Indonéziában és más országokban az elmúlt két-három év alatt végrehajtott terrorakciókkal kapcsolatban is, mivel az ezekre reagáló ellenakciók rendszerint nem sorolhatók a katonai műveletek közé. Vagyis, a tanulmányban hangsúlyozottan az Afganisztánban és Irakban folyó terrorellenes katonai műveletek tapasztalatainak bemutatását kísérelem meg.

Az Egyesült Államok elnökének a „*terrorizmus elleni háborút*” kihirdető 2001. szeptember 12-i beszéde után hatékony és konkrét határozatokat és intézkedéseket léptettek életbe mind az Egyesült Államok, mind a NATO, és a partnerállamok kormányai. A hozott határozatok mindenekeelőtt az al-Kaida terrorszervezet és az azt támogató országok elleni megtorló lépéseket tartalmazták. Mivel az Afganisztánban hatalmon lévő tálibok nyújtották a legnagyobb támogatást az al-Kaidának, érthető, hogy a kezdeti megtorló katonai műveletek Afganisztán területét és uralkodó köreit, valamint az ott települt al-Kaida erőket érintették.

Az amerikai (USA) és szövetséges erők egy része már 2001 októberében beérkezett Kabulba és nagy erejű légi támogatással megkezdték az al-Kaida terrorszervezet és a mögötte álló tálib fegyveres erők elleni harcot.

Az al-Kaida terrorszervezet elleni fellépéssel párhuzamosan az Egyesült Államok politikai és katonai vezetőit egyre mélyebben aggasztotta a tömegpusztító fegyverek elterjedése és azok terroristák részéről lehetséges bevetésének veszélye.

Mivel a feltételezések szerint Irakban Szaddám Huszein rendszere rendelkezett ilyen fegyverekkel, az USA felkészült az Irak elleni katonai műveletekre is.

Vizsgáljuk meg először az Afganisztánban folyó katonai műveleteket.

Az Afganisztánban folyó terrorellenes katonai műveletek

Az USA elnökének – a hírszerzés adataira támaszkodó – véleménye szerint, a szeptember 11-ei támadást végrehajtó al-Kaida nemzetközi terrorszervezet legfőbb támogatója az Afganisztánban uralmon lévő tálib rendszer, amely biztosította a terrorszervezet letelepülését, szabad mozgását, kiképzőközpontok működtetését és az USA elleni terrorakciók előkészítését. Vagyis a nemzetközi terrorizmus elleni háború első célpontja Afganisztán volt 2001. szeptember 11-e után.

Mivel Afganisztánról, mint hadszíntérről nem rendelkezett részletes adatokkal az amerikai katonai vezetés, ezért felhasználták szovjet–afgán háború tapasztalatait is.

Szovjet tapasztalatok Afganisztánban¹

A szovjet fegyveres erők közel tíz évig (1979–1988) tartózkodtak Afganisztán területén, ahol nagy veszteségekkel járó katonai műveleteket folytattak az afgán ellenállás erői ellen. A harcok során számos tapasztalatot szereztek, amelyek felhasználhatók az USA fegyveres erők és a szövetséges csapatok katonái által is az afgán területen folyó terrorellenei harcselekményekben.

Vizsgáljunk meg néhányat a szovjet katonai tapasztalatok közül:

- Afganisztán domborzati és időjárási viszonyai nem tették lehetővé a páncélos és gépesített csapatok sikeres alkalmazását a gerillaharcot folytató afgán ellenállók ellen. Ezt felismerve, a szovjet katonai vezetés a közel egy évig folytatott sikertelen hadműveletek után beszüntette a harckocsi- és gépesített magasabbegységek és egységek bevetését, és helyette könnyű lövész harccsoportok és a különleges rendeltetésű (SPECNAZ) csapatok harci alkalmazására tért át;
- a szovjet katonák nagy többsége nem volt kiképezve a 3000-4000 m magas hegyi körzetekben vivandó harcra. Az afgán ellenálló erők harcosai otthonosan mozogtak az ismert terepen, és könnyen kivonták magukat a szovjetek csapásai alól;
- nagy problémát okozott a törzsi nyelvjárások hiányos ismerete (ez jelenleg is fennálló hiányosság az USA- és szövetséges erőknél);

¹ Timothy Gusinov: *Soviet Special Forces (SPETSNAZ): Experience in Afghanistan*. Military Review, 2002 March–April. 105-107. o.

- a szovjet légierő és rakétacsapatok afgán területen vetették be először az ún. „vákuumlőszerket”, amelyek alkalmasak arra, hogy 25-30 m sugarú körben minden épületet teljesen, 80 m sugarú körben pedig részlegesen romboljanak. Magas hegyi körzetben (ritka levegő) vagy erős szélben való alkalmazásnál az oxigénhiány miatt erősen csökkent ezeknek a lőszernek a romboló hatása;
- a szovjet repülőgép- és helikopterveszteségek 40-70%-át a 12,7 mm-es és a 14,5 mm-es nehézgéppuskák tüze okozta. A kézi légvédelmi rakétákat, rendszerint a repülőterek és helikopterbázisok közelében lévő hegyekről indították, a le- és felszálló légi járművekre;
- az afgán gerillacsoportok ellátását gyakran teherszállító tevékaravánokkal oldották meg. Ezek megsemmisítésére a szovjetek harci helikoptereket vetettek be és lesállításokat szerveztek;
- a szállítóhelikopterekkel bevetett lövészcsoportokat és SPECNAZ alegységeket a támadásra kijelölt objektumtól 3-4 km távolságra, a mélységben tették földre, hogy a feladatot a célobjektum rejtve történő megközelítése után hajtsák végre, majd a saját erők felé közeledve, nagy ütemben hagyják el a feladat helyszínét. A szállítóhelikopterek a bevetés során több leszállást hajtottak végre, hogy leplezzék a valódi földre tevés helyét;
- a szovjet erőknek nagy veszteséget és sok problémát okoztak a telepített aknamezők és az aknacsapdák. Az aknacsapdák egyik típusa az volt, amikor egy, a felszínre álcázás nélkül lerakott fémtestű aknát számos műanyagburkolatú aknával telepítettek körbe. Gyakran került sor házikészítésű aknacsapdák alkalmazására is, amelyet a tüzérségi és harcokcsilószerke különböző részeinek felhasználásával oldottak meg az afgán gerillák.

Az Afganisztán területén folyó szövetséges katonai műveletek tapasztalatai

A Tora Bora barlangrendszer elleni támadás

2001. december közepén az USA légierő nagy erejű légitámadásokat hajtott végre a Tora Bora barlangrendszerben rejtőzködő al-Kaida terroristák és talibán fegyveresek ellen. A hadműveletet a szövetségesek sikeresnek minősítették, de a valóság később azt igazolta, hogy az összes al-Kaida és talibán vezető már a légitámadások végrehajtása előtt elmenekült a Tora Bora barlangrendszerből.

Ezért döntött Tommy Franks tábornok, a Központi Parancsnokság vezetője úgy, hogy tanulva a Tora Bora-i eseten, a további (később tervezett) hadműveleteknél a menekülési útvonalakat és irányokat baráti afgán erőkkel zárják le.²

² *Operation Anaconda*. Military Review, May–June 2002.

Az „Anaconda” hadművelet

Az al-Kaida terrrorszervezet és az azt támogató talibán fegyveres erők ellen Afganisztán területén indított szövetséges katonai műveletek egyik legjelentősebb hadművelete volt az „Operation Anaconda”, amely 2002 márciusában került végrehajtásra a Shah-i-Khot völgyben (Kabul D kb. 100 km).

A hadművelet célja a völgyben települt al-Kaida terrorista és talibán fegyveres csoportok megsemmisítése vagy foglyul ejtése volt.

A hadműveletben mintegy 2500 szövetséges szárazföldi, zömében a különleges hadviselési erökhöz tartozó katona (USA, ausztrál, kanadai, új-zélandi, francia, német, dán, norvég és afgán), valamint az amerikai légierő B-52, F-15 és AC-130 típusú harci repülőgépei, továbbá harci és szállító helikopterei vettek részt. Az amerikai szárazföldi alegységek zöme a 10. hegyi és a 101. légi szállítású hadosztály állományába tartozott.

A hadművelet harcászati szintű vezetését a 10. hegyi hadosztály parancsnoka, míg a hadműveleti irányítást a Központi Parancsnokság parancsnoka, Franks tábornok végezte.

A hadművelet igen bonyolult domborzati és időjárási viszonyok között, 2500-3500 m tengerszint feletti magasságban, mínusz 5-10 fokos hidegben, hófoltokkal borított sziklás terepen került végrehajtásra.

Az ellenség (az al-Kaida terroristái³ és a talibán fegyveresek) 15-20 fős csoportokban, a terepviszonyokat jól ismerve, kedvező védelmet és tüzelési lehetőséget nyújtó barlangokban és sziklafedezékben készült fel a szövetséges erők elleni harcra. Fegyvereik zömét 82 mm-es aknavetők, 57 mm-es hátrasiklás nélküli ágyúk, RPG-7 kézi páncéltörő fegyverek, továbbá géppuskák, golyószórók és gépkarabélyok tették ki.

A szövetséges erők parancsnoka a hadművelet sikere céljából helikoptereken szállított raj és szakasz erejű csoportosításokat vetett be a terroristák állásai ellen. A bevetést megelőzte az amerikai légierő által mért bombacsapás, valamint az AC-130 típusú repülőgépekről 105 mm-es tarackokkal kiváltott tüzesapás. A terroristák menekülési útvonalait a baráti afgán erők (az Északi Szövetség) mintegy 500 fős, harckocsikkal megerősített alegységeivel tervezték lezárni. Mivel az afgán erők tervezett terepszakaszra történő előremozgását a terroristák lesállítások és aknacsapdák felállításával megakadályozták, ezért a szövetséges erők egyes részeit kellett, terven kívül, a menekülési irányok lezárására szolgáló blokározó állások elfoglalására felhasználni.

³ Az al-Kaida terroristák zömét arab, csecsen, üzbég és pakisztáni nemzetiségű harcosok képezték.

A nyolcnapos hadművelet lehetőséget adott néhány következtetés levonására, melyek közül a legfontosabbak az alábbiak:

- pontatlan volt a szövetséges felderítés az ellenség tényleges erejének megállapításakor. Az eredetileg feltételezett 150-200 fő helyett, a művelet során kiegészített adatok szerint az ellenség élőereje megközelítette a 2000 főt;
- a terepet jól ismerő és megfelelően kihasználó ellenség sikeresen akadályozta a baráti afgán csapatok beérkezését a hadműveleti területre, és ezáltal szabad menekülési irányokat tartott fent;
- a hegyes-sziklás terepen a terroristák könnyű és kézi fegyverei hatásosabbak voltak, mint a szövetségesen B-52 és F-15 típusú harci repülőgépei. A szállítóhelikopterek egy részét kézi légvédelmi rakétákkal, RPG-7-tel és géppuskatűzzel semmisítették meg a terroristák;
- a hadművelet célját a szövetséges erők nem érték el, az ellenség erőit csak meggyengítették, de nem tudták kiszorítani a völgyből és a környező hegyekből.

Franks tábornok, a Központi Parancsnokság vezetője az ABC-riporter kérdésére válaszolva kijelentette: „... *Bizonyára lesz még több hely, ahol nagyon-nagyon jelentős ellenállással fogunk találkozni...*”⁴

Az ismertetett két nagyszabású katonai művelet mellett és után még további jelentősebb akciókat hajtottak végre az USA és szövetséges katonai erők, ezekről azonban nem hoztak nyilvánosságra részletes információkat, és így én sem tudok ezekről beszámolni.

Az Afganisztánban folyó *katonai műveletek előkészítése és végrehajtása* számos problémát vetett fel, amelyek közül a jelentősebbeket az alábbiakban lehet összefoglalni:⁵

A szárazföldi csapatok és a légierő együttműködése jelentette az egyik legnagyobb problémát. Mivel a szárazföldi erők nem összefüggő arcvonalon és nem harcrendben, sávhatárok között hajtották végre a harcfeleadatokat, következőképp nem tudtak a támogató légierő számára szabályozó vonalakat és terepszakaszokat kijelölni, mely megnehezítette a közvetlen légi támogatás feladatainak tervszerű és hatékony végrehajtását.

A katonai műveletek vezetése kezdetben az USA honi területén (Fort Mac Dill, Florida) települt Központi Parancsnokság (CENTCOM) felelősségére hárult. A nagy távolság és a valóságos helyzet pontos ismeretének hiánya sok gondot okozott a célok felderítése, a repülőcsapások és tüzérségi tűz kiváltása, valamint más harcászati szintű feladatok megoldása terén. Ezt kiküszöbölendő a hadjárat során, a CENTCOM utasította a XVIII. légideszanthadtest parancsnokságát, hogy CJTF-180 megjelöléssel, mint alkalmi harci kötelékparancsnokság vegye át az afganisztáni hadműveleti területen folyó harctevékenységek vezetését.

⁴ Military Review, 2002 May–June. 76. o.

⁵ SOF on the Contemporary Battlefield. Military Review, May–June 2003.

Az Afganisztánban folyó terrorellenes küzdelem katonai műveleteiben meghatározó szerepet játszottak és játszanak a különböző törzsek fegyveres csoportjai és azok vezetői, az ún. „hadurak”. Ezek közül az USA vezette szövetségnek a kezdeti műveletekben (2001. október–november) a legnagyobb segítséget az „Északi Szövetség” mintegy 6000 fős fegyveres ereje nyújtotta. Az „Északi Szövetség” tálibellenes törzsekből toborzott harcosai zömében szovjet gyártmányú harckocsikkal vívták a harcot. Legnagyobb sikerüket Mazar-i Sarif birtokbavétele jelentette.

Ezeknek az erőknek a kiképzését, majd a harcok folyamán a közvetlen légi támogatását az USA különleges műveleti erői (SOF – Special Operation Forces) biztosították.

Az afgán baráti erőkkel való sikeres együttműködést azonban jelentősen gátolta a nyelvismeret hiánya, valamint az afgán törzsek vezetői közötti folyamatos hatalmi torzsalkodás, a laza fegyelem, és a tervekben rögzített harci feladatoktól való gyakori eltérés.

A törzsi vezetők, a „hadurak” közötti hatalmi harc alapvető oka a kábítószer-termelésből és -kereskedelemből származó hatalmas pénzüsszegek elosztása körüli ellentétek voltak. Afganisztán a világ ópiumtermelésének legnagyobb részét, egyes források szerint 70-75%-át adja. A kábítószer-kereskedelemből befolyt pénz jelentős része az al-Kaida terrorakcióit támogatta és támogatja napjainkban is.

Terrorellenes katonai műveletek Irakban

Az Irak ellen indított USA és brit katonai támadó hadműveletek, amelyek célja a „*tömegpusztító fegyverekkel rendelkező Szaddam-rezsim felszámolása*” volt, amerikai értékelés szerint 2003. május 1-jén győzelemmel és sikerrel fejeződtek be.

Ezután azonban nem következett az az időszak, amely lehetővé tette volna a háború romjainak eltakarítását és egy demokratikus állam létrehozását Irakban, hanem egyre fokozódó méretű belső ellenállás és gerilla-hadviselés bontakozott ki az USA és brit megszálló erők, majd később az Irak területére beérkező, az USA célkitűzéseket támogató szövetséges katonai és polgári szervezetek ellen.

Az ellenállás és a gerilla-hadviselés fő erejét a polgári ruhába átöltözött, Szaddámhoz hű Köztársasági Gárda katonái, a titkosszolgálatok és a Baath Párt vezetői alkották, amelyekhez később iszlám fundamentalista (főként síiták) és más iszlám országokból beszivárgó fegyveres csoportok is csatlakoztak.

A gerilla-hadviselést folytató ellenálló erők a gerillaharc minden fajtáját és eszközét bevetették a „megszálló” erők és szervezetek ellen. A harc során leggyakrabban a robbanóeszközökkel végrehajtott terrortámadást részesítették előnyben, amellyel a nemzetközi szervezetek székházai, külföldiek által használt szállodák, követségek, olajszállító csővezetékek, katonai táborok, menetoszlopok, szállítmányok és más objektumok rombolását vagy megsemmisítését kívánták elérni.

Ilyen támadást hajtottak végre például Bagdadban az ENSZ képviselői épülete ellen 2003 nyarán, valamint a magyar szállítószalóalj települési körlete ellen al-Hillahban 2004. február 18-án.

A katonai menetszlopok, járművek és szállítóeszközök ellen is alkalmazták a robbanóanyaggal töltött gépkocsik felrobbantását, de ezek a célok ellen gyakran vetették be az RPG-7 típusú gránátvetőket és az aknacsapdákat. Az aknacsapdához harckocsi- és gyalogsági aknákat, vagy a harcok során fel nem használt tüzérségi löszereket használtak fel (például 125 mm-es harckocsiágyú-löszert robbantottak a magyar szállító alegység oszlopa mellett 2004. június 17-én, amely Nagy Richárd halálát okozta).

Az Irakban folyó terrorellenes katonai műveletek leggyakoribb típusa a lakott településeken végrehajtásra kerülő támadóharc, valamint a kutató-megsemmisítő akciók. Ezek végrehajtása során igen nagy felelősség hárul a raj-század erejű alegységek parancsnokaira és állományára.

Az épületekben meghúzódó terroristák elfogásának vagy megsemmisítésének fontos feltétele a terroristák létszámának, fegyvereinek, pontos tartózkodási helyeinek és menekülési útvonalainak felderítése. Ezen adatok birtokában részletesen meg kell tervezni a feladatot végrehajtó alegység minden katonájának tevékenységét, a légi- és a tüzérség (harckocsik) által nyújtott tűztámogatását, valamint a terroristák menekülési útjainak lezárását.

Az Irakban végrehajtott terrorakciók gyakori válfaja a túszejtés, amelynek során olyan államok polgárait, vagy katonáit fogják el, amelyek részt vesznek az Irak területén folyó műveletekben. A túsok szabadsága ellenében rendszerint az Irakból történő kivonulást követelik.

Az Irakban folyó *terrorellenes katonai műveletek tapasztalatai* szerint a terrortámadások megakadályozása igen nagy problémát okoz az Irak területén tartózkodó szövetséges katonai erőknek. Az eltelt időszak alatt kidolgozásra és gyakorlati kipróbálásra kerültek azok az eszközök és módszerek, amelyek lehetővé teszik a terrorakciók elhárítását és a veszteségek csökkentését.

Ezek közé sorolható az elhelyezési körletek fokozott őrzése, műszaki megerősítése, és a robbantásos támadások elleni akadályrendszerek kiépítése. A szállítmányok biztonságát szolgálják azok a rendszabályok, amelyek célja a terrortámadások megakadályozása és a saját veszteségek csökkentése. Ide sorolandó a szállító járművek oltalmazása harci helikopterekkel, az oszlopba besorolt harckocsikkal és páncélozott harcjárművekkel, valamint az élőerő ellátása megfelelő védelmet nyújtó sisakkal, mellénnyel és egyéb felszereléssel.

Fontos szerepet töltenek be a terrorista akciók megakadályozásában az ellenőrző-áteresztő pontok, amelyek feladata a fegyveres személyek és a robbanóanyaggal felszerelt járművek feltartóztatása.

Nagy felelősség hárul az átmeneti, majd azt követő demokratikus iraki kormányra és rendvédelmi szerveire, amelyek feltehetően jobb és pontosabb információkkal rendelkeznek a különböző terrorszervezetekről, mint az amerikai és szövetséges katonai erők. Az iraki hivatalnokok és rendvédelmi szervezetek feladata lenne – többek között – az államhatáron behatoló külföldi terroristák elfogása és akcióinak megakadályozása. Úgy tűnik, hogy erre a feladatra a jelenlegi iraki kormány és a rendvédelmi szervek még nem készültek fel.

A katonai erők terrorszervezetek elleni bevetésére napjainkban – leggyakrabban és a magyar törvények szerint kizárólagosan – az országhatáron kívül kerülhet sor. Ez általánosan elfogadott nemzetközi gyakorlat, még akkor is, ha Észak-Írországban, Csecsenföldön, Izraelben és máshol gyakran vetik be a katonai alakulatokat a terrorizmus elleni küzdelem különböző szakaszaiban a feladatok végrehajtására.

Véleményem szerint azonban mind az Egyesült Államokban, mind Európa országaiban fel kell készülni arra, hogy a nemzetközi (elsősorban az iszlám szélsőséges) terrorszervezetek megtorló akciói olyan nagyságot és gyakoriságot érhetnek el, amikor szükségessé válhat a nemzeti katonai erők bevetése.

Az USA által vezetett szövetséges katonai műveletek Afganisztánban szétzilálták a talibán hatalmat, s az általa támogatott al-Kaidát arra kényszerítették, hogy elhagyja a kényelmes és biztos afgán bázisait, ahol kiképzést folytatott és akcióit előkészítette.

A globális terrorellenes akciók során elfogtak kb. 3000 feltételezett al-Kaida terroristát, továbbá a szervezet vezetőinek a felét (30 főt).⁶ Ennek ellenére, a tények azt bizonyítják, hogy az al-Kaida tovább él és igen agresszív tevékenységet folytat. A 2001. szeptember 11-e után életbe léptetett USA, brit és NATO belbiztonsági és katonai intézkedések hatására átcsoportosította erőit és akcióinak irányát. Az elmúlt több mint két éves időszakban nem próbálkozott terrorakció végrehajtásával az USA, az Egyesült Királyság és a főbb NATO-tagállamok területén, hanem inkább a nyugatbarát arab államok (Szaúd-Arábia, Marokkó), és a könnyebben megközelíthető NATO-tagállamok (Görögország, Törökország és Spanyolország) ellen hajtott végre sok áldozattal járó támadásokat.

Nemzetközi szakértői értékelések szerint az al-Kaida alapbázisai és szervezetei ellen Afganisztánban 2001 októberében indított katonai műveletek hatására Oszama bin Laden elrendelte az al-Kaida átcsoportosítását. Az átcsoportosítás során a terrorszervezet vezetőit, akciócsoportjait és kiképzőbázisait olyan ázsiai, közel-keleti és afrikai országokban (például Pakisztán, Indonézia, Szíria, Jemen, Egyiptom, Kenya, Szomália stb.) telepítették, ahol a helyi lakosság (és gyakran a kormány) Nyugat-ellenessége lehetővé tette a terrorszervezet felkészülését újabb terrorakciókra.

⁶ The Military Balance, 2003–2004. 354-357. o. IISS, London, Oxford University Press.

A Military Balance értékelése szerint az al-Kaida napjainkban több mint 60 országban van jelen, több mint 18 ezer terroristával.⁷ Az átcsoportosítással megőrizte a vezetés folyamatosságát és hatékonyságát, amit az időközben végrehajtott terrorakciók igazolnak.

Bebizonyosodott, hogy ez a terrorszervezet igen rugalmas, jelentős nemzetközi és helyi támogatást élvez, amelyet tovább erősít a rendelkezésére álló pénzforrások bősége.

Az al-Kaida és a többi nemzetközi terrorszervezet rugalmasságát az is biztosítja, hogy nincs szükségük nagy, bonyolult infrastrukturális bázisokra, csupán olyan kisméretű épületekre és rejtékhelyekre, ahol tárolják a fegyvereket, valamint előkészítik a robbanóanyagot és más eszközökkel végrehajtandó akciókat.

Az akciók előkészítése felderítésének megakadályozása céljából beszüntették az elektronikai eszközök (a műholdas összeköttetést biztosító eszközök, rádiók, rádiótelefonok és az Internet) használatát. Napjainkban elsősorban a személyes összeköttetést és a futárokat, esetleg a Katarból sugárzó al-Dzsazira televízióadó rejtjelzett adásait alkalmazzák az akcióparancsok és más fontos információk továbbítására.

Az al-Kaida továbbra is fenn akarja tartani létezésének és aktív akcióképességének nemzetközi ismertségét, s ennek érdekében tervez és hajt végre esetenként olyan terrorakciót (az al-Kaidát elismerő vagy támogató országok területén), amelynek egyetlen célja a világ közvéleményének figyelmeztetése az al-Kaida létezésére.

A fent leírtakból eredően várható, hogy sajátosan és még nehezebben felderíthetően következnek be az al-Kaida terrorakciói a közeljövőben.

Várható, hogy a feszes és folyamatos központi irányítás hiányában, vagy annak lazulása esetén a helyi (esetleg az „alvó”) al-Kaida csoportok és sejtek gyakrabban hajtanak végre terrorakciókat az önállóan és alkalmilag kiválasztott célok ellen. Ez elvezethet a szervezeten belüli káoszhoz is, melynek következményeit nehéz előre kiszámítani.

A fentieket figyelembe véve az Amerikai Egyesült Államok és az Észak-atlanti Szövetség politikai és katonai vezetői megteszik a szükséges ellenlépéseket.

A nemzetközi terrorizmus elleni küzdelemben egyre fontosabb szerepet betöltő katonai erők felkészítése, felszerelése és bevetése folyamatos felülvizsgálatra és módosításra szorul. Ezeket a felülvizsgálatokat és módosításokat az erre hivatott szakértők javaslatai alapján teszik meg a nemzetközi szervezetek és az egyes államok kormányai.

Ennek voltunk tanúi 2002 novemberében a prágai NATO-csúcsértekezlet határozatait követően, majd 2004 nyarán az isztambuli csúcs döntéseivel kapcsolatban.

⁷ The Military Balance, 2003–2004. 355. o.

Szergej Ivanov orosz védelmi miniszter 2004 áprilisában, az Egyesült Államokbeli Norfolki városában tartott NATO–Orosz Tanács ülésén kijelentette, hogy „... a klasszikus értelemben vett katonai szervezetek már nem alkalmasak az új kihívások kezelésére. A fegyveres erők számára a legfontosabb feladat a reagálóképesség kialakítása és fokozása, és nem a biztonsági rendszabályok vég nélküli szigorítása...”⁸

Az isztambuli NATO-csúcs (2004. június 28-29.) egyik figyelemkeltő megállapítása volt az, hogy „... a NATO eddigi tevékenysége Afganisztánban nem felelt meg mindenben a várakozásoknak, s nem sikerült teljesíteni a vállalt célkitűzéseket...”. Ennek okát a NATO főtitkára abban látja, hogy a NATO-tagállamok sem létszámban, sem felszerelésben nem biztosították az afganisztáni katonai műveletek sikerét, amely erők jelenleg sem képviselnek elrettentő erőt.

A NATO szeretné kiterjeszteni a katonai műveleteket Kabulon kívülre is, s ezért akarja növelni a NATO-erők létszámát. Ugyanakkor nem kívánják a kabuli hatóságok jogait korlátozni, és mindenképpen el akarják kerülni a helyi hadurakkal való összetűzést.

A katonai műveletek kiterjesztéséhez növelni kell az Afganisztánban tevékenykedő katonai erő nagyságát. Az Egyesült Államok friss erőkkel váltja fel az Afganisztánban harcoló erőit, Irakban pedig mintegy 5000 katonával (a tengerészgyalogság állományából) növeli erőit.

A NATO 2800 fővel kívánja megerősíteni Afganisztánban a jelenlegi 6500 fős ISAF-erőt. Magyarország egy felderítőszázad 125 fős állományával járult hozzá az ISAF erőinek növeléséhez.

Következtetések

A terrorizmus elleni harc katonai tapasztalatainak összegzéseként az alábbiakat lehet megállapítani:

- a 21. század kezdetén a fejlett demokráciákat – közöttük hazánkat, Magyarországot – fenyegető legnagyobb veszély a nemzetközi terrorizmus;
- a 21. századi nemzetközi terrorizmus gyökeresen különbözik a korábbi korok terrorizmusától mind erői nagyságát, mind eszközeit és módszereit tekintve, ezért a korábbiaktól eltérő kezelést követel. A nemzetközi terrorizmus elleni harcot nem lehet a jelenben és a jövőben sem kizárólag a rendvédelmi erőkre hárítani, mivel azok nem rendelkeznek a honi területtől nagy távolságban folytatott eredményes harchoz szükséges feltételekkel;
- a terrorizmus ellen – egyes európai országokban – már 2001 szeptembere előtt is vetettek be katonai erőket. A brit, a holland, az orosz és más államok kormányai már hosszabb ideje alkalmaztak katonai alakulatokat a terroristák ellen;

⁸ Washington Post, 2004. Ápril 6.

- az amerikai nemzeti katonai stratégia és a NATO stratégiai koncepció a jövőben az aszimmetrikus kihívásokat, azon belül a terrorizmust tekintik a fő veszélynek, amelyek elhárítására a katonai erőket fel kell készíteni;
- a nemzetközi terrorizmus elleni harc nem lehet egyetlen állam feladata, mivel korunk terrorizmusa számos államra, esetenként az egész fejlett világra kiterjedő akcióhálózattal és támogató szervezettel rendelkezik;
- a fejlett országok terrorizmus elleni lépései mellett tapasztalható, hogy a világ többi állama, például Oroszország és Kína is fokozatosan felismeri az ilyen összefogás szükségességét;
- korunk terrorizmusa ellen eredményes harc csak a katonai erők határozott és sikeres műveleteivel oldható meg. *Mindent meg kell tenni a terrorakciók megelőzése érdekében!* A terrorizmus ellen 2001 szeptembere előtt alkalmazott erők, eszközök és eljárások korunkban nem képesek megakadályozni a nemzetközi terrorszervezetek akcióit és az újabb akciók előkészítését. Ezért új, jobban felkészült katonai erőkre, új és hatékonyabb eszközökre, új és sikeresebb harci eljárásokra van szükség a nemzetközi terrorizmus elleni küzdelemben;
- a nemzetközi terrorizmus elleni harc katonai tapasztalatainak legfontosabb forrását jelenleg az Afganisztánban és Irakban folyó katonai műveletek képezik. Ezek folyamatos figyelemmel kísérése és elemzése segíti a katonai erők felkészítését a terrorizmus elleni eredményes küzdelemre;
- a nemzetközi terrorizmus elleni küzdelemben egyre fontosabb szerepet betöltő katonai erők felkészítése, felszerelése és harci alkalmazása megköveteli a múltban lezajlott és jelenleg folyó terrorellenes katonai műveletek tapasztalatainak folyamatos és részletes értékelését, elemzését, hogy újabb és jobb eszközöket, valamint harci eljárásokat dolgozhassanak ki. Ehhez szükség van olyan szakértőkből álló munkacsoportok létrehozására a vezérkarok szervezetében, amelyek kizárólagos feladata a terrorizmus elleni küzdelem nemzeti és nemzetközi tapasztalatainak feldolgozása és az eredményesebb fellépést biztosító javaslatok kidolgozása.

Befejezés

A nemzetközi terrorizmus egyre fokozódó tevékenysége és veszélyessége, áldozatainak növekvő száma megköveteli a demokratikus kormányoktól és a nemzetközi szervezetektől, hogy szálljanak szembe a terrorizmussal, amely az emberiségre jelenleg a legfőbb veszélyt jelenti.

A szembeszállítás egyik leghatékonyabb eszköze a katonai erő. Ezt az erőt csak okosan, pontos felderítési adatokra támaszkodva, alaposan felkészítve a konkrét feladatra lehet és kell felhasználni.

A terrorizmus elleni küzdelem napjainkban globális méretűvé vált.

Ez egy olyan harc vagy háború, amely különbözik minden korábbi fegyveres küzdelemtől, mert olyan ellenség ellen folyik, amely nem látható. Ez az ellenség általában nem rendelkezik sem saját országgal, sem saját kormánnyal. Nincs szervezett (reguláris alakulatokból álló) katonai ereje, nem visel egyenruhát, egyetlen kormánynak sem felel tetteiért, és nem tart be egyetlen nemzetközi szerződést sem (nemzetközi jog, hágai és genfi egyezmények a hadviselésről stb.).

Támadásainak célja rendszerint az ártatlan és védtelen polgári lakosság. A katonai erő feladata a polgári lakosság védelme is.

Az Afganisztánban és Irakban folyó katonai műveletekben jelentős tapasztalatokra tettek szert a politikusok és a katonák.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- *The Military Balance 2003–2004.*
The International Institut for Strategic Studies,
London, Oxford University Press, October 2003.
- A. Geibel: *Operation Anaconda.*
Military Review, May–June 2002.
- M. Findlay: *SOF on the Contemporary Battlefield.*
Military Review, May–June 2003.
- A. A. Stahel: *Drogenbau und – handel am Beispiel von Afghanistan.*
Allgemeine Schweizerischen Militarzeitschrift Nr. 7-8. July 2002.
- *Tragédia Irakban, meghalt egy magyar katona.*
Magyar Honvéd, 2004. június 25.
- *NATO-csúcs – Cél: a válságócok felszámolása.*
Magyar Honvéd, 2004. július 16.
- *Napi nyílt információs jelentések.*
MK Katonai Felderítő Hivatal, 2001. okt. – 2004. aug.
- *The Prague Summit and NATO's Transformation.*
NATO Publik DD., Brussels. 2002. nov.

A TERRORIZMUS ELLENI KÜZDELEM NEHÉZSÉGEI

A szerző tanulmányában aktuális témát dolgoz fel, amelynek további elemzése hasznos lenne. Egyben szép példáját adja annak is, hogy külföldi tanfolyamon szerzett tapasztalatait közkinccsé teszi. A továbbiakban is örömmel vesszük a témával kapcsolatos véleményeket, megnyilvánulásokat.

A Szerkesztőbizottság

2001. szeptember 11-ét, az Egyesült Államokat ért terrortámadásokat követően megindult és kiteljesedett a nemzetközi terrorizmus elleni küzdelem. Az Egyesült Államok vezetésével a nemzetközi közösség átfogó harcot indított (GWOT – Global War on Terrorism) a terrorizmus és az azt bármilyen módon támogató államok, szervezetek és személyek ellen. A küzdelem napjainkban is „minden fronton” zajlik, ami magában foglalja – a teljesség igénye nélkül –, a hírszerzési adatok gyűjtését, feldolgozását, a fegyveres küzdelmet a haderő részvételével, a terrorista szervezetek pénzügyi támogatása elleni fellépést, az elhárító és rendvédelmi szervezetek merényletek megelőzését szolgáló intézkedéseit és így tovább.

Dolgozatomban a terrorizmus elleni nemzetközi küzdelem problémáit szeretném bemutatni. Célom az, hogy rávilágítsak a sikeres terrorellenes tevékenységet akadályozó tényezőkre. Elemzésemben a nemzetközi szinten tapasztalható anomáliákon túl szeretném ráirányítani a figyelmet néhány, a terrorizmus elleni küzdelemben aktív ország (Egyesült államok, Oroszország stb.) nemzeti szintű problémáira.

Az al-Kaida terrorista szervezet által végrehajtott szeptember 11-i támadás az Egyesült Államokkal együtt a különböző nemzetközi szervezeteket is váratlanul és felkészületlenül érte. Az Egyesült Nemzetek Szövetsége (ENSZ), az Észak-atlanti Szerződés Szervezete (NATO), az Európai Unió (EU), az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) azonnal és határozottan kiállt az Egyesült Államok mellett, elítélve a terrorizmust. Nyilvánvalóvá vált azonban, hogy ezek a szervezetek nem rendelkeznek megfelelő eszközökkel a terrorizmusellenes küzdelemben való aktív részvételre, és *hosszabb időnek kell eltelnie ahhoz, amíg ezek a szervezetek kialakítják azokat a struktúrákat, amelyekkel hatékonyan vehetik fel a küzdelmet korunk pestisével, a terrorizmussal szemben.*

A definíciós probléma, avagy ki a terrorista?

A legrégebbi megoldatlan kérdés a terrorizmus meghatározása. Mi is a terrorizmus, hogyan definiáljuk azt? Az országok többsége nem határozza meg a terrorizmus fogalmát, pedig véleményem szerint ez alapvető fontosságú lenne.

Az országok kisebb hányada rendelkezik ugyan definícióval, de – mint például az Egyesült Királyság esetében – az túl általános. A nem kellően specifikus meghatározás hátránya abban rejlik, hogy fennáll a veszélye, hogy a politika saját érdekei szerint sajátítja ki a fogalmat, amivel azután vissza is élhet. Az európai országok jelentős része – elsősorban a porosz jogrendszer követői –, szintén nem határozzák meg a terrorizmus fogalmát, a terrorista cselekmény (gyilkosság, emberrablás, légi jármű önkényes birtokba vétele stb.) a büntető törvénykönyv különböző tételeiként szerepel.

Az Egyesült Államok esetében szintén nincs állami szintű definíciója a terrorizmusnak. A külügyminisztérium, a Szövetségi Nyomozó Hivatal (FBI), a Központi Hírszerző Ügynökség (CIA), a védelmi minisztérium *mind-mind másként értelmek a terrorizmust, minden szervezet saját meghatározást dolgozott ki és használ.* Ennek természetesen az a következménye, hogy nemcsak a különböző országok értékelik másként a terrorista, vagy annak minősített cselekményeket, hanem adott ország különböző szervezeteinek véleménye is különbözhet. Az USA külügyminisztériumának definíciója szerint: a terrorizmus politikailag motivált erőszak polgári célpontok ellen azzal a céllal, hogy a lakosságra befolyást gyakoroljanak. Az FBI meghatározása szerint: a terrorizmus az erőszak törvénytelen alkalmazása, amelyet két, vagy több személyből álló csoport hajt végre egyes személyek, vagy tulajdonok ellen, azzal a céllal, hogy politikai és szociális célkitűzésektől vezérelve megfélemlítse vagy korlátozza a kormányzat tevékenységét és a civil lakosságot.

Magyarország szintén nem definiálta még a terrorizmust, valószínűleg a kidolgozás alatt lévő terrorizmus elleni ágazati stratégia sem fogja ezt a hiányt pótolni.

Véleményem szerint: ha kellően általános definíciót akarunk használni, akkor azt mondhatjuk, hogy terrorcselekménynek minősül a polgári lakosság élete vagy javai ellen irányuló fizikai cselekmény, vagy azzal való fenyegetés, amelynek célja félelemkeltés az áldozat(ok) körén túlmutató, szélesebb célcsoportban.

Példákon keresztül kísérlelem meg bemutatni a terrorizmus meghatározásának buktatóit. Az első eset a Cole amerikai hadihajó ellen, 2001-ben végrehajtott támadás. Amerikai értékelés szerint az al-Kaida által végrehajtott, tizenhét áldozatot követelő támadás terrorcselekménynek minősül, izraeli jogászok ugyanakkor vitatják ezt az álláspontot. Álláspontjuk szerint a támadás célpontja a hadihajó volt, nem pedig ártatlan civilek, tehát a támadás nem tekinthető terrorcselekménynek. (A haditengerészet egységei a kikötőt elhagyva gyakorlatilag teljes harckészültségben tevékenykednek.)

A második példa az iraki fegyveres ellenállás esete. A kérdés az, hogy a koalícióellenes erők terroristáknak tekinthetők-e, vagy gerillaharcosoknak? A kérdés azért fontos, mert a nemzetközi jog szerint a gerillaszervezetek tagjait bizonyos jogok (hadifogoly státus stb.) illetik meg, míg a terroristák gyakorlatilag törvényen kívül állnak. (Lásd a Guantánamó-i amerikai támaszponton fogva tartott terroristák esete.) A helyzetet bonyolítja, hogy a megszálló erők ellen tevékenykedő csoportok nem kizárólag a koalíciós erőket támadják, célpontjaik között az újonnan felálló iraki biztonsági erők tagjai, és ártatlan civilek is vannak, ami viszont egyértelműen terrorizmusnak minősíthető.

Harmadik példa a Csecsenföldön, az orosz csapatok ellen harcoló csecsen szakadárok esete. A csecsenek egyrészt egyenruhát, egyenruhájukon megkülönböztető jelzéseket viselve, gyakorlatilag katonai jellegű alakulatokba szerveződve, meghatározott műveleti körzetekben a gerilla-hadviselés szabályai szerint harcolnak az orosz erők ellen, és nem mellesleg Oroszország ellen vívott csecsen szabadságharcnak deklarálják cselekményeiket; másrészt szörnyű, megmagyarázhatatlan és embertelen terrorcselekményeket követnek el az ártatlan, elsősorban polgári lakosság ellen. (Lásd a moszkvai metrómérényleteket, továbbá a Dubrovka színházban és a beszláni általános iskolában történt tragikus végű túszejtő akciókat.)

A kérdés tehát az, hogy ki a terrorista, és ki a gerilla? Lehet-e és kell-e napjainkban a nemzetközi jog alapján megkülönböztetést alkalmazni, vagy az idő túllépett a régi meghatározásokon? A terrorszervezetek természetesen nincsenek tekintettel a nemzetközi jogra, célpont-kiválasztási stratégiájukat ez nem befolyásolja.

A fogalomalkotás dilemmája egyébként az Egyesült Nemzetek Szervezetét (ENSZ) sem kímélte. A nemzetek feletti intézmény először 1972-ben foglalkozott a terrorizmus kérdésével, amely azóta már számtalan esetben került napirendre – főként válsághelyzetekben – a plenáris üléseken és a Biztonsági Tanácson belül egyaránt. *Az elmúlt három évtized alatt, a világszervezeti statisztikákat jegyzők szerint 109-féle meghatározás, értelmezés született, de még mindig nem létezik mindenki számára elfogadható, egységes megközelítés.* Furcsa ellentmondás egyébként, hogy a tagállamok a szervezet létrejötte óta tizenkét terrorellenes konvenciót fogadtak el, tehát elméletben a közös érdekek mégiscsak képesek felülkerekedni az árnyalatnyi különbségeken. A szervezet különösen az 1980-as évektől törekszik arra, hogy a meghatározza, mi is a terrorizmus. Alex P. Schmidt, a terrorizmus definíciójának elkészítéséért felelős szakértő több könyvet is megjelentetett a témáról, javaslatait a tagállamoknak mégsem sikerült konszenzussal elfogadni a kérdésben.

De miért is fontos a definíció kérdése az ENSZ esetében? Ha az ENSZ-tagállamok nem képviselnek azonos álláspontot, hogy mit értenek terrorizmus alatt, akkor hogyan képesek döntéseket hozni ENSZ irányítású terrorellenes műveletek indításáról; továbbá meghatározni, hogy mely szervezetek minősülnek terrorszervezeteknek, illetve melyek a nemzetközi jog alapján a szabadságharcos, felszabadító, vagy gerilla-szervezetek. Szeptember 11-ét követően úgy látszott, hogy az ENSZ képes lesz konszenzusos álláspontot kialakítani a kérdésben, de végül a kezdeményezés kudarcba fulladt. Az ENSZ-en belül a következő meghatározás mutat valamiféle konszenzus irányába: *„A terrorizmus személyek vagy csoportok fegyveres erőszakot alkalmazó tevékenysége, politikai-ideológiai jelszavakkal az állam és a társadalmi rend szilárdságának megingatására.”* Ez a meghatározás – amelyet mellesleg még nem fogadtak el, túl általános, ezért a gyakorlatban nehezen használható.

A probléma gyökere abban rejlik, hogy a különböző államoknak különböző politikai céljaik vannak.

A régi mondás – mi szerint az egyik ország terroristája a másik ország szabadságharcosa –, sajnos igaz. Jellemző példa erre a Közel-Keleten működő olyan szervezetek esete, mint a Hamasz, vagy a libanoni bázisú Hezbollah. Izrael és az Egyesült államok ezeket a szervezeteket terrorista szervezetekként tartja nyilván, míg a Közel-Kelet számos arab országában úgy tekintenek ezekre csoportokra, mint az Izrael-ellenes fegyveres ellenállás legitim eszközeire.

Az Európai Unió (EU) csak amerikai nyomásra vette fel a Hamasz-t a terrorszervezetek listájára, ugyanakkor a Hezbollah nem szerepel az európai listán. (Érdekes, hogy annak ellenére, hogy a Hamasz szerepel az Európai Unió terrorista szervezeteket tartalmazó listáján, az EU erőteljesen tiltakozott a Hamasz vezetője, Jaszin sejk, majd utódja al-Rantiszi izraeli erők által végrehajtott, úgynevezett „célzott meggyilkolását” követően, mivel az EU elítéli az Izrael által alkalmazott célzott likvidálásokat (targeted killing). Ez természetesen további kérdéseket vet fel, például, hogy minden eszköz felhasználható-e a hivatalosan terroristának minősített szervezetek vezetőinek likvidálására/neutralizálására.)

Az Észak-atlanti Szerződés Szervezete (NATO) tagállamai konszenzusra jutottak a terrorizmus meghatározásáról, azonban a terrorizmus elleni küzdelem prioritásairól álláspontjaik különböznek. A NATO definíciója alapján a terrorizmus politikai, vallási vagy ideológiai célkitűzések elérése érdekében, kormányok és társadalmak kényszerítésére vagy megfélemlítésére tett kísérletben, az egyének vagy javak elleni erő vagy erőszak törvénytelen alkalmazása, illetve az azzal való fenyegetés.

Problémát jelent, hogy a NATO alapvetően katonai, katonapolitikai szervezet, *a nemzetközi terrorizmus elleni küzdelem azonban nem elsősorban katonai kérdés! A nemzetközi környezet terrorfenyegetettsége mindazonáltal olyan szintet ért el, amikor a Szövetség tagállamai haderőinek alkalmazása vált szükségessé.*

Napjainkban elsősorban az afganisztáni misszióban szolgáló ISAF-erőket fenyegetik terrorista merényletek, ugyanakkor a NATO-békeműveletekben részt vevő erők a jövőben is nagy valószínűséggel olyan műveleti körzetekben fognak tevékenykedni, amelyekben a terrorizmus valamilyen formában már jelen van, vagy a NATO-erők telepítését követően jelenik meg.

A hírszerzési információk megosztása a NATO-tagállamok között létfontosságúvá vált a nemzetközi terrorizmus elleni harcban, és a NATO-tagállamok katonai hírszerző szolgálatainak figyelembe kell venniük, hogy az „ellenséges haderő” összetételére és elhelyezkedésére vonatkozó hagyományos feladatokon túl – a Szövetség felelősségi körzetében tevékenykedő saját erők terrorfenyegetettségére vonatkozóan –, minél nagyobb mértékben bocsássanak a NATO rendelkezésére pontos és időszerű információkat.

A NATO és az Európai Unió terrorizmus elleni együttműködése számos előnnyel járhat, hiszen a két szervezet (lásd az Európai Unió akcióterve és a NATO MC 472 dokumentuma) hasonlóképpen ítéli meg a terrorizmus elleni küzdelmet. Az EU macedóniai és jövőbeni boszniai szerepvállalását tekintve a két szervezet közötti együttműködés ígéretes, azonban a terrorizmus elleni küzdelem területén az együttműködés eseti.

Az „új típusú” terrorizmus, az ellene folytatott küzdelem törvényi problémái

Napjainkban, amikor a nemzetközi terrorizmus elleni küzdelemről beszélünk, sokszor kizárólag az al-Kaida terrorista szervezet elleni fellépésre asszociálunk. Az al-Kaida, illetve az ahhoz kötődő iszlám alapú terrorista szervezetek jelentik valóban a legnagyobb veszélyt biztonságunkra. Ez az „új típusú” terrorizmus új módszereket alkalmaz, célja a minél nagyobb és látványosabb pusztítás. A szervezet tevékenysége egyáltalán nem hasonlít a '70-es, '80-as években megismert, sok esetben államilag támogatott terrorszervezetek inkább figyelemkeltő, mintsem a pusztítást előtérbe helyező akcióira. Az al-Kaida által képviselt irracionális vagy hiperterrorizmus a nyugati civilizáció megsemmisítésére törekszik, ugyanakkor az iszlám világot is gyökeresen meg kívánja változtatni. Az al-Kaida ideológiája alapvetően fundamentalista, vahabita, egyértelműen modernizációellenes, amely vissza akarja téríteni a felvilágosult nyugatbarát iszlám országokat is az iszlám „gyökereihez”.

Napjainkban a terroristák lépéselőnyben vannak, hiszen hosszú évtizedek alatt az elsősorban a nyugati típusú demokráciák, a jogállamok olyan szigorúan szabályozott jogrendszereket alkottak, amelyek biztosítják az állampolgárok szabadságjogait és azok védelmét. A terrorizmus olyan fenyegetést jelent az állampolgárokra, amelynek elhárítása a szabadságjogok korlátozása nélkül csaknem lehetetlen. A kérdés az, hogy hol található az az egyensúlyi pont, ahol – az állampolgárok szabadságát korlátozva ugyan, de az alapvető szabadságjogokat megtartva – megfelelő védelem biztosítható a terrortámadások ellen?

Az Egyesült Államok válasza erre a kérdésre a „Hazafti törvény” (*Patriot act*) elfogadása volt, ami szeptember 11-ét követően, az országot ért sokkhatás miatt volt lehetséges. A törvény számos olyan lehetőséget (adatbázisok létrehozása, összekötése, személyes adatok gyűjtése, lekérdezése stb.) biztosít a nemzetbiztonsági szolgálatok és rendvédelmi szervezetek számára, amely véleményem szerint az európai országok többségében elképzelhetetlen lenne. (A németországi Alkotmányvédő Hivatal munkatársai például idegenrendészeti meghallgatáskor kötelesek közölni a meghallgatott személlyel, hogy mely szervezetet képviselik, illetve fel kell hívniük a figyelmet arra, hogy a meghallgatott személy nem köteles válaszolni a feltett kérdésekre, és ezért semmilyen hátrány sem érheti ügyének elbírálása során.)

Az Egyesült Államok szigorú, az állampolgárok jogait korlátozó intézkedéseket vezetett be, amelyeket úgy tűnik az állampolgárok többsége tudomásul vett, és szükségesnek tart. Ilyen típusú törvényi szabályozásra az európai országokban valószínűleg addig nem kerül sor, amíg nem történnek a madridi merényletet követően további, nagy áldozatokkal járó támadások.

Oroszország a sorozatos csecsen merényletek miatt ugyancsak megszigorította a terrorcselekmények elkövetőinek büntetési tételeit, illetve a beszláni tragédiát követően Putyin elnök tovább folytatta a demokratikus folyamatokkal ellentétes, a nyugati országok által aggodalommal figyelt központosító törekvéseit.

Számos európai országban (Egyesült Királyság, Lengyelország, Magyarország stb.) rendelkeztek a fegyverként használt polgári repülőgépek elleni védelmi intézkedésekről, ami azt jelenti, hogy a szükséges információk birtokában a döntéshozó politikus, vagy a kijelölt katonai vezető (a légierő parancsnoka, a légierő ügyeletes tábornoka stb.) parancsot adhat a légtérben közlekedő, terroristák által eltérített civil utasszállító repülőgép megsemmisítésére (lelövésére).

Összességében tehát megállapítható, hogy azokban az országokban, ahol nagyszámú áldozattal járó, súlyos merényletek történtek, a további terrortámadások megelőzése érdekében az állampolgári szabadságjogokat korlátozó intézkedéseket vezettek be. Azok az országok, amelyek fenyegetettsége kisebb, ahol a terrorcselekmények elkövetésének esélye minimális, illetve amelyek történelmi okokból (lásd Németország) igyekeznek elodázní a demokratikus értékek csorbításával járó törvénycsomagok bevezetését, csak a minimálisan szükséges korlátozó intézkedéseket hozzák meg.

A hírszerzés jelentősége, haderő versus rendvédelmi szolgálatok

A nyugati demokráciák többségében a terrorizmus elleni küzdelem hosszú évtizedekig rendvédelmi feladat volt, napjainkban úgy tűnik, ez az álláspont (elv) lassan megváltozik.

A „klasszikus”, a ’70-es, ’80-as években működött terrorszervezetek elleni küzdelemben a rendőrség és az elhárítás játszotta a főszerepet, azonban ez a szerep túlnyomórészt reaktív volt, azaz a rendőrség, az elhárító szolgálatok a legtöbb esetben a már megtörtént merényletekre, repülőgép-eltérítésekre stb. reagáltak. 2001. szeptember 11-ét követően nyilvánvalóvá vált, hogy pro aktív fellépésre van szükség a további merényletek megelőzése érdekében.

A rendőrség és az elhárítás belbiztonsági feladatokra szakosodott szervezetek, tehát bevetésre nem alkalmasak, és a törvényi szabályozás alapján nem is tehetik meg, hogy külföldi bázisú terrorista szervezetek ellen lépjenek fel. *A feladatok újragondolására, új szereplők színre lépésére van szükség. Az új szereplők, amelyek a jövőben sokkal nagyobb szerepet fognak játszani, véleményem szerint a hírszerző szolgálatok és a haderő.*

A hírszerző szolgálatoknak – elsősorban a polgári hírszerző szolgálatoknak – a múltban is feladatuk volt a terrorista szervezetek elleni küzdelem, azonban a haderő aktív szerepvállalásával természetessé és szükségessé vált a katonai hírszerző szolgálatok bevonása a terrorizmus elleni küzdelembé, hiszen napjainkban a haderő részvételével terrorizmusellenes műveletek folynak Közép-Ázsiától a Közel-Keletig. Ezek a műveletek hírszerzés irányította műveletek (intelligence driven operations), ami azt jelenti, hogy a parancsnokok számára a pontos, időszerű információk létfontosságúvá váltak a terrorista szervezetek felszámolása, a terrorcselekmények megelőzése szempontjából.

Az „új típusú” terrorizmus, az ellene folytatott küzdelem szervezeti problémái, hiányosságai

Az al-Kaida „ideológiai ernyője alatt” működő, azzal szimpatizáló sejtek, csoportok, szervezetek nem kötődnek egyetlen államhoz sem, nem állami szerepvállalók (non-state actors), és esetükben az általuk képviselt aszimmetrikus fenyegetésre nem adható szimmetrikus válasz. (Amerikai értékelés szerint ugyanakkor napjainkban is létezik államilag támogatott terrorizmus. Az USA külügyminisztériuma szerint például Irán, Szíria, Észak-Korea és Kuba is azon országok közé tartoznak, amelyek támogatják a terrorizmust, szerepük, jelentőségük azonban fokozatosan csökken.) Az al-Kaidához köthető terrorizmus esetében azonban nincs erről szó, a szervezet(ek) állami támogatás és segítség nélkül működnek. Szükségesnek tartom ugyanakkor megjegyezni, hogy terrorista szervezetek jelentős pénzügyi források fölért rendelkeznek. A pénz különböző segélyszervezetektől, önkéntes adományozóktól, nem kormányzati szervezetektől, továbbá illegális tevékenységből, és köztörvényes bűncselekményekből származik.

Általában véve, a terrorista szervezetek tevékenységét megkönnyítik azon országok, amelyekben az állam gyenge, ahol nincs, vagy korlátozott az állami ellenőrzés, ahol a zűrzavar uralkodik, ahol esetenként a nem állami szereplők – köztük különböző helyi „hadurak” – tartanak ellenőrzésük alatt területeket, ahol a terrorista szervezetek menedéket nyerhetnek, és szabadon tevékenykedhetnek. Napjainkban ilyen területek találhatóak Pakisztánban (Vazirisztán), Afganisztán egyes körzeteiben, Nepálban, Szomáliában, Grúziában, Oroszországban stb. Az e területekről érkező aszimmetrikus fenyegetésre nem megfelelő válasz az adott országok, területek elleni támadás, hiszen ezek az államok is több-kevesebb sikerrel igyekeznek fellépni a terrorizmus ellen. Oroszország az elmúlt időszakban például már két ízben mért csapást a Grúzia területén, a Pankiszi-szorosban menedéket találó, és azt bázisnak használó csecsen szakadárookra. A beszláni tragédiát követően Balujevszkij hadseregtábornok, vezérkari főnök nyíltan meghirdette a megelőző csapás elvét, ami magában foglalja bármilyen eszköz, kivéve atomfegyver használatát a terroristák ellen, legyenek azok bármely állam területén.

A kérdés tehát az, hogy *felveheti-e a küzdelmet az állam a nem állami szerepvállalók ellen, képesek-e az állami szervezetek megfelelő választ adni az „új típusú” terrorizmusra?* Véleményem szerint ahhoz, hogy adekvát válaszokat adjunk a nemzetközi terrorizmus kihívására, paradigmaváltásra van szükség, mert az államok által évszázadok alatt kialakított struktúrák nem alkalmasak a nem állami szerepvállalók (terrorszervezetek) elleni harcra. A rendelkezésre álló szervezeteket, haderőt, hírszerző és elhárító szolgálatokat (a rendőrség bizonyos értelemben kivétel) azért hozták létre, hogy békeidőben, vagy háborús körülmények között a másik állam hasonló szervezeteivel vegyék fel a küzdelmet. (Haderő a haderő ellen, hírszerzés az elhárítással szemben stb.) *Mivel a fenyegetés nem állami eredetű, napjaink legnehezebb feladata meghatározni és beazonosítani, hogy ki az ellenség, és hol található.*

További kényes kérdés, hogy ki a felelős a terrorizmus elleni küzdelemért?

Az Egyesült Államokban feltettem ezt a kérdést a külügyminisztérium, a Pentagon, a CIA és az FBI munkatársainak is. Egyedül az FBI munkatársa adott rá választ, hosszas gondolkodás után azt felelte: „Az elnök”. Az Egyesült Államokban tehát nincs kijelölve olyan személy és szervezet, amelyik felügyelné és koordinálná a terrorizmus elleni küzdelmet. A külügyminisztérium úgy értékeli, hogy ez a tevékenység sokkal átfogóbb, szélesebb, mint a katonai műveletek összessége, tehát neki kellene irányítani; a hadügyminisztérium pedig úgy véli, hogy a külügyminisztérium nem alkalmas erre a feladatra, nekik viszont megvan a szükséges eszközrendszerük a terrorizmus elleni küzdelem koordinálására.

Az Egyesült Államokban a hírszerző közösséghez tartozó 15 szervezet mindegyike kisebb-nagyobb mértékben érintett a terrorizmus elleni küzdelemben. Az úgynevezett 9/11 szenátusi vizsgálóbizottság többek között megállapította, hogy a hírszerző és elhárító szolgálatok között nem volt meg a szükséges koordináció, információcsere; továbbá a CIA igazgatója, aki e beosztása mellett a hírszerző közösség vezetője (DCI – Director of Central Intelligence) nem képes a két funkciót maradéktalanul ellátni, ezért javasolta önálló – a hírszerzés nemzeti igazgatója – beosztás létrehozását. (NDI – National Director of Intelligence). 2001. szeptember 11-ét követően létrehozták a Terrorveszélyt Integráló Központot (Terrorist Threat Integration Center), ahol a különböző szolgálatok munkatársai együtt dolgoznak (CIA, DIA, FBI, NSA, NGA stb.) Minden, terrorizmussal kapcsolatos értékelt és nem értékelt, úgynevezett nyers információ ide fut be, ami megkönnyíti a szolgálatok közötti információcsere és elősegíti a jobb együttműködést.

Az Egyesült Államokban bevezetett intézkedések és szervezeti átalakítások ellenére úgy vélem, hogy további intézkedésekre, centralizációra lenne szükség, hiszen a közösség tagjai továbbra is laza hálózatot alkotnak, az együttműködés eseti, rendkívüli összegeket emészt föl a duplikáció, a szolgálatok egy része rendkívül erős befolyással bír (lásd CIA), és önállósága megőrzésére törekszik. Például a 2001. szeptember 11-ét követően létrehozott belbiztonsági minisztérium alárendeltségébe csak olyan szervezetek kerültek, mint a partvédelem (Coast Guard), valamint az elnök biztonságára ügyelő titkosszolgálat (Secret Service), vagyis olyan minisztérium jött létre, amely nem hatékony, egyelőre a helyét keresi.

Oroszország esetében a szolgálatok erőteljes centralizációjáról beszélhetünk.

A Szövetségi Biztonsági Szolgálat (FSzB), a KGB jogutódja a rendszerváltást követően kizárólag belbiztonsági feladatokat látott el. Az elmúlt években a csecsenföldi válság, valamint a déli irányból, Közép-Ázsiából és a Kaukázusból érkező fenyegetések (terrorizmus, iszlám szélsőséges irányzatok megerősödése, kábítószer-csempészet, embercsempészet, szervezett bűnözői csoportok térnyerése stb.) reagálva, az orosz vezetés döntése alapján először a határőrség került vissza az FSzB alárendeltségébe. Második lépésként a Szövetségi Védelmi Szolgálat (FSzO) került az FSzB alá, melynek feladata az állami vezetők és objektumok védelme, majd az Elnöki Biztonsági Szolgálat (feladata az államfő és környezetének védelme), illetve az Állami Technikai Bizottság (feladata informatikai védelem). Egyes elképzelések szerint a Külső Hírszerző Szolgálat (SZVR) is egyesül az FSzB-vel, vagyis „újra létrejöhet” a közel félmillió létszámú KGB.

Véleményem szerint az erőszakos szervezetek ilyen fokú centralizációja károsan befolyásolja Oroszország demokratizálódási törekvéseit, a terrorizmus elleni küzdelem nem lehet indoka a „KGB újjászületésének”.

Összességében megállapítható, hogy az új típusú terrorizmus elleni küzdelem megköveteli az eddigi struktúrák, szervezeti egységek átszervezését, átalakítását. Szükséges és elkerülhetetlen a nemzetbiztonsági szolgálatok, a rendvédelmi szervezetek, a haderő közötti együttműködés erősítése, a feladatok, hatáskörök és információk pontos meghatározása és megosztása. A nemzetbiztonsági szolgálatok hatékonyságának növelése érdekében bizonyos fokú centralizáció elkerülhetetlen és szükséges, ez azonban nem veszélyeztetheti az állampolgári szabadságjogokat és a demokratikus folyamatokat.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Marshall Központ:
Program on terrorism and security studies.
- C. Richard Nelson:
NATO's role in confronting international terrorism.
- Gijs de Vries, European Union Counter-terrorism Coordinator's speech at Clark University: *Human rights and terrorism.*
October 17, 2004.
- www.defencelink.mil
- www.dhs.gov
- www.state.gov

A Felderítő Szemle 2004. szeptemberi számában megjelent tanulmányomban javaslatot tettem a nemzeti szintű OSINT létrehozására. Tudom, nem szerencsés olyan időszakban javaslatot tenni egy új szervezet létrehozására, amikor az államháztartás egyensúlyának megőrzése, illetve a kiadások csökkentése a cél. Megértem, de mégis az a véleményem, hogy ez az új szervezet szükséges, hasznot jelenthet az országnak és a költségek megtakarítását segíti elő azzal, hogy hozzájárul a helyes kormányzati döntések meghozatalához. Javaslatom felvetésekor az motivált, hogy más országok részéről olyan tapasztalatok állnak rendelkezésre, amelyek azt mutatják, hogy a nemzeti szintű OSINT-tal erő, eszköz, energia és nem utolsósorban pénz takarítható meg, ráadásul hatékonyabbá teszi az OSINT-tevékenységet.

Úgy vélem, hogy a javaslat felvetése után célszerű elgondolást is kialakítani. Tanulmányomban erre törekszem, azzal a céllal, hogy alapot teremtsék a közös gondolkodáshoz. A tanulmányt vitaindítóknak szánom és remélem, hogy segít a NEMZETI OSINT szervezetének megalakításában, valamint a működését szabályzó utasítások kialakításában. A fentiekből kiindulva tehát felvázolok egy elgondolást a NEMZETI OSINT rendeltetéséről, feladatairól, szervezetéről, valamint működéséről és munkarendjéről.

Szeretném hangsúlyozni, hogy nem alá- és fölérendeltségi viszonyra gondolok a nemzeti szintű OSINT-szervezet és más, OSINT-tal foglalkozó szervezetek között, hanem partneri együttműködésre! Az OSINT-tal foglalkozó szervezetek a profiljukba tartozó információforrásokat felajánlják a NEMZETI OSINT-adatbázisnak, illetve megválaszolják a hozzájuk intézett kéréseket; cserébe információkat, forrásokat kérhetnek le a nem profiljukba tartozó, de kapcsolódó területekről, rendszeres tájékoztatást kaphatnak a NEMZETI OSINT-tól. A NEMZETI OSINT a módszerek fejlesztésének, valamint a további, nehezen felkutatható források felfedésének feladatát is elvégezheti, és keretet biztosíthat (konferenciák megrendezésével) a közös gondolkodásra is.

A NEMZETI OSINT rendeltetése, fő feladatai

A NEMZETI OSINT rendeltetése: nemzeti szinten az OSINT-tevékenység koordinálása és fejlesztése, nemzeti szintű OSINT-adatbázis kezelése, a legfelső állami vezetés tájékoztatása.

Fő feladatai:

- az OSINT-tal foglalkozó állami szervezetek tevékenységének koordinálása;
- nemzeti szintű OSINT-adatbázis kialakítása és kezelése;

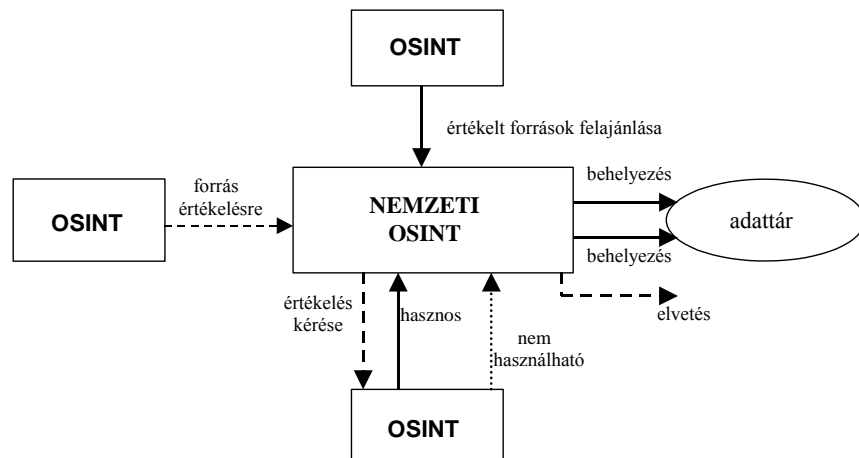
* OSINT – Open Source Intelligence – Nyílt információs hírszerzés.

- az OSINT-tal kapcsolatos módszerek tanulmányozása, fejlesztése, ajánlások kidolgozása a végrehajtó szervezetek felé;
- új források (elsődlegesen az OSINT kevésbé alkalmazott forrásainak) felkutatása;
- az állami vezetés napi tájékoztatása;
- az OSINT-tal foglalkozó szervezetek információigényeinek kielégítése;
- a különleges nyelvek kezelése.

Első lépésként részletesebben megfogalmazom, hogy mit értek a fő feladatok végrehajtásán:

Koordinálás

Ez alatt azt értem, hogy az OSINT-tevékenységgel foglalkozó szervezetek a profiljuknak megfelelő és általuk kiértékelt információforrásokat átadják a nemzeti szintű OSINT-adatbázisba. Amennyiben olyan információforrásra találnak, amely értékesnek tűnhet, de nincs kapacitásuk (szakértőjük) vagy kompetenciájuk (nem az ő részükre megszabott feladat) ezen forrás kiértékelésére, akkor azt továbbítják a NEMZETI OSINT felé, amely azt vagy saját maga kiértékeli, vagy kiértékelésre átadja az illetékes szervezetnek. Amennyiben a forrás használható, a NEMZETI OSINT a forrást az értékelési mutatókkal együtt behelyezi adattárába, és természetesen tájékoztatja a forrást felkínáló szervezetet a végeredményről. Ezenkívül előfordulhat, hogy olyan információigény merül fel egy adott szervezetnél, amely nem igazán a profilja (pl. a Külügyminisztérium részéről egy adott térségben tevékenykedő fegyveres csoportokról, mivel hazánk vállalta különböző szakértők és tanácsadók kiküldését, és biztonsági helyzetük értékeléséhez szükség van adott információkra). Ebben az esetben információért fordulhat a NEMZETI OSINT-hoz, amely vagy megválaszolja azt (ha van az adattárában erre vonatkozó forrás, illetve információ), vagy továbbítja a területért felelős szervezet felé a kérést.

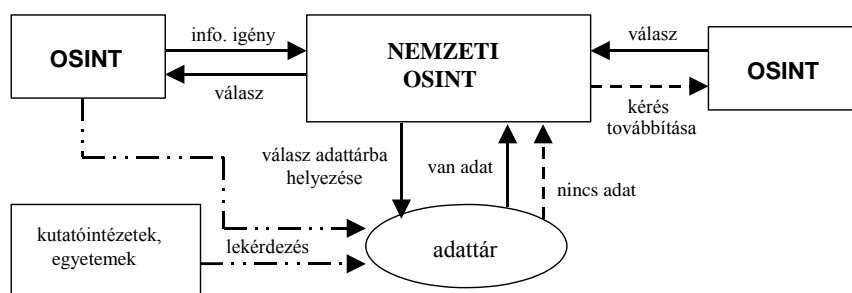
1. ábra. A NEMZETI OSINT koordináló szerepe

Nemzeti adatbázis

Az adatbázis kialakítása kétféle módon történhet. Egyrészt az OSINT-tal foglalkozó szervezetek által hitelesített és kiértékelt információforrásokat adatbázisba helyezi; másrészt – elsősorban a különleges nyelvek terén – a NEMZETI OSINT saját maga is felkutat információforrásokat, értékeli és hitelesíti azokat. Természetesen kezdetben csak a szervezetek által felkínált információforrásokra tud támaszkodni, de így, egy helyen gyűjtve ezeket, nagyon értékes adatbázis fog kialakulni. Az adatbázis létrejötte után lehetővé válik, hogy bármelyik szervezet információigénnyel fordulhasson a NEMZETI OSINT-hoz olyan kérdésekben is, amelyek nem a kérdező profiljába tartoznak, de kapcsolódó terület lehet (ez az információkérés gyors módja lenne, mivel ezzel a NEMZETI OSINT soron kívül foglalkozna és rendszerezett, szerkesztett választ adna). Ugyanakkor lekérdezhetővé lehetne tenni az adatbázist ezen OSINT-szervezetek részére is, azzal kibővítve, hogy ők még a forrásul szolgáló adatbázishoz is hozzájuthatnának (ez más szervezet részére nem lenne elérhető). Mivel nyílt információkról van szó, más állami szervezetek, illetve kutatóintézetek és egyetemek is jól hasznosíthatnák ezt az adatbázist.

Nagyon jó példa erre Svédország, ahol a NEMZETI OSINT-ot kifejezetten abból a célból alakították meg, hogy egyrészt a katonai hírszerzési, másrészt a gazdasági hírszerzési igényeket, harmadrészt pedig az egyetemek kutató tevékenységeinek igényeit elégítse ki. A Katonai Felderítő és Biztonsági Szolgálat keretén belül 1997 óta működő független OSINT-egység szolgáltatásai között szerepel OSINT-jelentések készítése, egy INFOBANK szolgáltatás a vezérkar részére, valamint egy Global Infobank szolgáltatás a külsős szervezetek (védelmi minisztérium, külügyminisztérium – köztük több külföldön lévő svéd nagykövetség –, a nemzetvédelmi egyetem, a katonai körzet parancsnokságok, valamint a svéd államigazgatás más szervezetei) részére.

Az adattár hasznosíthatóságát egy példával szemléltetem: az egyik OSINT-ot folytató szervezet információigénnyel fordul a NEMZETI OSINT-hoz az alábbi témában: Szudán katonaföldrajzi leírása, társadalmi politikai, etnikai és vallási összetétele, gazdasági helyzete, az ország területén tevékenykedő fegyveres csoportok és így tovább. A jelentésszerkesztők az információkat kiválogatták, összeszerkesztették, alaki kellékekkel ellátták. Ezt a kész jelentést az adattáron keresztül más érdeklődő szervezetek részére is hasznosíthatóvá lehet tenni. Hasonló módon lehetne hasznosíthatni a NEMZETI OSINT által készített témaköri összefoglalókat is. Az adattár használható lenne a kijelölt minisztériumok és szervezetek, a Magyar Honvédség, a bűnüldöző szervek, valamint az egyetemek és kutatóintézetek stb. részéről is.

2. ábra. Az adatbázis hasznosítása

Módszerek tanulmányozása, fejlesztése, ajánlások kidolgozása

Sok olyan terület van még az OSINT-on belül, amely további fejlesztésre, tanulmányozásra vár. Többek között: a „szürke” irodalom felkutatásának módszerei, az ún. „mély” weboldalak felkutatása, a kereskedelmi műholdfelvételek hasznosítása (légifénykép-értékelés), a kutatószervezetek és egyetemek bevonása az OSINT-tevékenységbe, a nem kormányzati szervezetekkel (non-governmental organisations – NGO), illetve a hírügynökségekkel történő együttműködés. Ezek mind olyan területek, amelyekre az OSINT-tal foglalkozó szervezeteknek nincs, vagy csak alig van kapacitásuk, viszont az OSINT hatékonyabbá tétele érdekében szükség lenne rájuk. Ezeket a kérdéseket tehát célszerű központilag kezelni, már csak a költségkímélés és az energiamegtakarítás érdekében is. Az ezen kérdésekben elért eredményekről, új forrásokról pedig a NEMZETI OSINT tájékoztatást adna. Az OSINT-tal kapcsolatban több száz értekezés, tanulmány is született, konferenciákat szerveznek, amelyek kezelése szintén központilag lenne kívánatos.

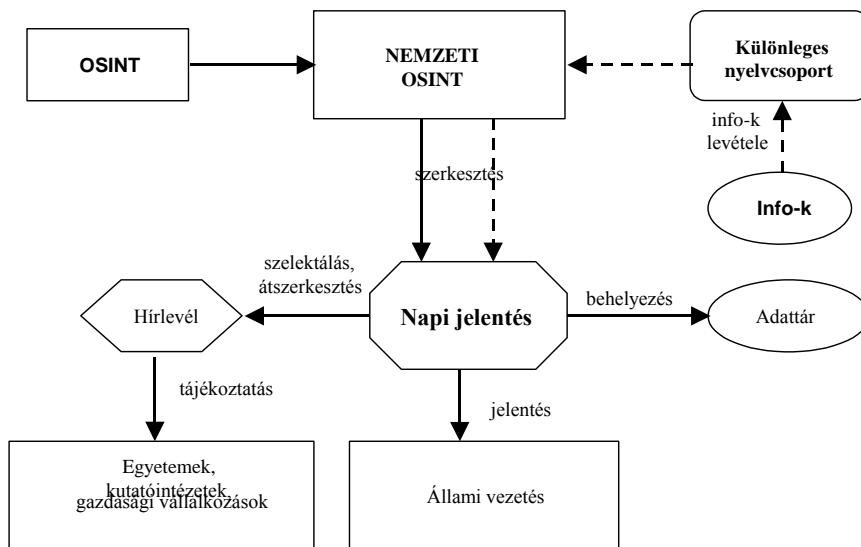
Új források felkutatása

Mint említettem, itt elsődlegesen az OSINT kevésbé alkalmazott forrásainak (szürke irodalom és a „mély” weboldalak) felkutatására gondolok. Ugyanakkor – mivel a különleges nyelveket is ez a szervezet kezelné –, saját maga is felkutatna új információforrásokat, amelyekről tájékoztatást adna a többi szervezet számára. Így a szervezetek adott esetben információkéréssel fordulhatnak a NEMZETI OSINT felé, tudván, hogy milyen kérdésekre kaphatnak választ (pl. egy adott államon belül, egy szűkebb térségben milyenek a társadalmi–gazdasági és helyi viszonyok, az infrastruktúra stb.). Például olyan esetekben lenne hasznos, amikor valamilyen magyar szervezet külföldi misszióra készül, és már megállapodás született a magyarok működési területéről, de nincs elegendő adat erről a körzetről. Európai Unió tagságunkból kiindulva fel kell készülnünk arra, hogy nem csak katonai misszióra kéri fel hazánkat, hanem rendőri, közigazgatás-szervezési, vagy éppen egészségügyi támogató feladatokra is, akár a Közép-Keleten, vagy éppen Afrikában.

Az állami vezetés napi tájékoztatása

A NEMZETI OSINT feladata lenne, hogy az OSINT-ot végző szervezetek által felkínált információkból kiválogassa azokat, amelyekről szükséges tájékoztatni az állami vezetőket, ráadásul olyan csoportosításban, ahogy az számukra kívánatos. Mivel több szervezet is foglalkozik OSINT-tevékenységgel, az állami vezetés tájékoztatására szánt információkat továbbíthatnák a NEMZETI OSINT felé, amely ezeket összeszerkesztené egy napi tájékoztató jelentésbe (természetesen feltüntetve, hogy melyik szervezettől származik az információ). Minden szervezet a profiljának megfelelő, értékelt információ(ka)t ajánlaná fel ebbe a külön jelentésbe. Ugyanakkor a különleges nyelveken fellelhető forrásokból szerzett információk is beszerkesztésre kerülnek. Ennek a külön napi jelentésnek az indokai az alábbiak:

- elkerülhető, hogy a legfelső vezetőket ugyanazzal az információval többször terheljük;
- a nyílt információkból összeállított jelentés azonnal, elektronikusan, nyílt csatornákon is továbbítható a felhasználók felé;
- a felhasználók részére a nyílt információk könnyebben kezelhetőek, oda vihetik, ahová akarják, akkor olvashatják, amikor idejük engedi;
- lehetővé teszi olyan összefüggések felfedését, amelyeket az egyes szervezetek nem ismernek fel, mivel a kapcsolódó területek nem tartoznak profiljukba.

3. ábra. Napi jelentés készítési folyamata

Az információigények kielégítése

A fentiek megvalósítása esetén nemzeti szinten komoly, nagyméretű adatbázis jöhet létre mind az információforrások, mind az ún. napi aktuális (current) információk tekintetében. Ezáltal a NEMZETI OSINT képessé válik bármelyik érdeklődő szervezet részére az érdekelt területekkel összefüggő információforrások vagy információk átadására. Nem csak az OSINT-tal foglalkozó szervezetek, illetve a kutatóintézetek, egyetemek részére lehet hasznos, hanem az állami többséggel rendelkező, nemzetközi piacon részt vevő vállalatok részére is. A 3. ábrában egy olyan lehetőséget is felvázoltam, hogy az állami vezetés részére készült napi jelentés részleges, szelektált kiadásával (pl. mint hírlevéllel), illetve más szolgáltatásokkal (vállalkozások megrendelésének teljesítése – pl. egy vállalkozás külföldön szeretne beruházni, de nem ismeri az ottani viszonyokat és kockázatokat, illetve szociális és életkörülményeket stb., és ezért információkhoz szeretne jutni) még bevételre is szert tehetne a szervezet.

A különleges nyelvek

Az OSINT egyik legnagyobb akadálya az idegen nyelv tudásának hiánya, ezen belül is a különleges nyelveké. Nem célszerű alsóbb szinten az OSINT-végrehajtókat arra kényszeríteni, hogy ezen nyelvek kapacitását – csak OSINT-érdekből – kifejlesszék, költségtakarékosabb ezt a kérdést központilag kezelni. Ez viszont azzal jár, hogy a NEMZETI OSINT-nak is szükséges a különleges nyelveken fellelhető információforrások, illetve a „current” információk felkutatása, értékelése, hasznosítása és az érintett szervezet tájékoztatása (a fellelt forrás jellemzőinek – témakörök, azok mélysége, készítő szervezet stb. – továbbítása).

Itt azt is meg kell vizsgálni, hogy a NEMZETI OSINT szintjén mi számíthat különleges nyelvnek. Ehhez a nemzeti biztonsági stratégia által felvázolt kockázatok és kihívások adhatnak támpontot. Az államok és térségek összekapcsolódását – az OSINT szempontjából szükséges nyelvek meghatározása érdekében – az alábbiakban összegezem: A nyelv hozzárendelésénél mérvadó az adott állam hivatalos nyelve, ezenkívül a szomszédos államok nyelve (mivel mindenki nagyobb figyelmet fordít a szomszédságában történő eseményekre), valamint azok a nyelvek, amelyeken még sok információ jelenik meg az adott államról vagy térségről. Részleteiben:

- Észak-Korea: koreai, japán, kínai, valamint angol, esetleg orosz;
- Pakisztán, India és Kasmír: urdu, hindi, valamint angol;
- Afganisztán: pastu, dari, urdu, valamint angol, esetleg orosz;
- Irak: arab, valamint angol, francia;
- Irán: perzsa, valamint angol, esetleg francia, német;
- Közel-Kelet: héber, arab, valamint orosz, angol, francia, német;
- Balkán: szerb, horvát, albán, macedón, valamint orosz, angol, francia, német;

- FÁK-államok: orosz, ukrán, valamint angol, német, francia;
- Kaukázus: kazah, üzbég, örmény, grúz, azerbajdzsáni, türkmén, valamint orosz és angol;
- Afrika: arab, valamelyik afrikai nyelv (pl. szuahéli, afrikaans, szomáli), valamint angol, francia, német, alkalmanként spanyol, portugál és holland.

A fentiek alapján különleges nyelvnek számít a koreai, japán, kínai, urdu, hindi, pastu, dari, arab, perzsa, héber, szerb, horvát, albán, macedón, ukrán, kazah, üzbég, örmény, grúz, azerbajdzsáni, türkmén, valamint az afrikai nyelvjárások.

Ezenkívül még szükséges nyelvek: angol, francia, német, és orosz, egyes afrikai konfliktusok esetén pedig spanyol, portugál vagy holland.

A NEMZETI OSINT szervezete

Amennyiben az általam felvázolt fő feladatokat kellene végrehajtania a NEMZETI OSINT-nak, véleményem szerint az alábbi munkakörökre van szükség (csak emlékeztetőnek, a fő feladatok: – koordinálás; – adatbázis-kezelés; – módszerek tanulmányozása, fejlesztése, ajánlások kidolgozása; – új források felkutatása; – napi tájékoztatás; – információigények kielégítése; – különleges nyelvek kezelése):

A koordinálási feladatokat a szervezet vezetőjének és helyettesének kell végrehajtani. Nekik kell tisztában lenni azzal, hogy a NEMZETI OSINT munkatársai milyen feladattal vannak elfoglalva, kinek a kompetenciájába tartozik az adott kérdés, illetve melyik állami szervezet hatáskörébe tartozik az adott téma, és ott kihez lehet fordulni.

Az adatbázis kezeléséhez ún. adatbázis-kezelők szükségesek. Ez elektronikus formában gyakorlatilag a könyvtáros munkakörét foglalja magában, tehát csak szakembert lehet erre a munkakörre alkalmazni.

A módszerek tanulmányozására, fejlesztésére és az ajánlások kidolgozására olyan szakemberekre van szükség, akik egyrészt magas szinten művelik az angol nyelvet írásban, olvasásban, beszédben és beszédértésben egyaránt, másrészt szakértői az OSINT-tevékenységnek (forráskutatási módszerek, források értékelése, információk értékelése és így tovább).

Az új források felkutatásához kétféle szakemberre van szükség. Az egyik, aki jól eligazodik a könyvtárak katalógusrendszerében, a szerző neve és a cím alapján már képes előszelektálni, ezenkívül tisztában van azzal, hogy mely nyomtatott kiadványoknak van OSINT-értéke (csak emlékeztetőül jegyezném meg, hogy a „szürke” irodalom több mint 50%-a még napjainkban is csak nyomtatott formában létezik). A másik szakembernek viszont az Internetet kell nagyon jól ismernie, sokkal jobban, mint egy átlagos felhasználónak. A „mély” weboldalak ugyanis abban különböznek a többi internetes információtól, hogy nincsenek indexálva, tehát a hagyományos kereső programok nem adják fel egy lekérdezés esetén. Az ilyen információk felkutatására rendkívül nagy szakértelemre és leleményességre van szükség.

A napi tájékoztatás elkészítéséhez ún. jelentésíró–szerkesztő szakembereket kell alkalmazni, mivel a napi tájékoztató jelentést célszerű oldalszámban korlátozni (senkinek nincs ideje harminc-negyven oldalas anyagokat átolvasni). Előfordulhat, hogy a napi tájékoztatásra felkínált, a NEMZETI OSINT által megszerzett információkat rövidíteni, tömöríteni kell, esetleg el kell dönteni, hogy melyik anyag ne kerüljön bele, vagy éppenséggel nem illik bele. A rövid, tömör de lényegbevágó jelentés megírását tanulni kell és sok szakmai tapasztalat szükséges hozzá, tehát ezt nem lehet akárcikire rábízni.

Az információigények kielégítéséhez jól képzett elemző–értékelő szakemberekre van szükség. Ezeknek a személyeknek egy-egy információkérés esetén ki kell válogatniuk az adattárból a kérdésre vonatkozó információkat, össze kell szerkeszteniük a választ, alaki kellékekkel (pl. tartalomjegyzék) ellátni, majd a választ továbbítani. Ezeknek a munkatársaknak a NEMZETI OSINT forráskutatói által felfedett információforrások kiértékelésére is képesnek kell lenniük.

A különleges nyelveken megjelenő információk kezelésére vonatkozó szükségletet nem kell különösebben ecsetelnem. Nem árt azonban, ha ezek a személyek az Internetet is jól ismerik és képesek az általuk felügyelt nyelven más forrásokat is felkutatni.

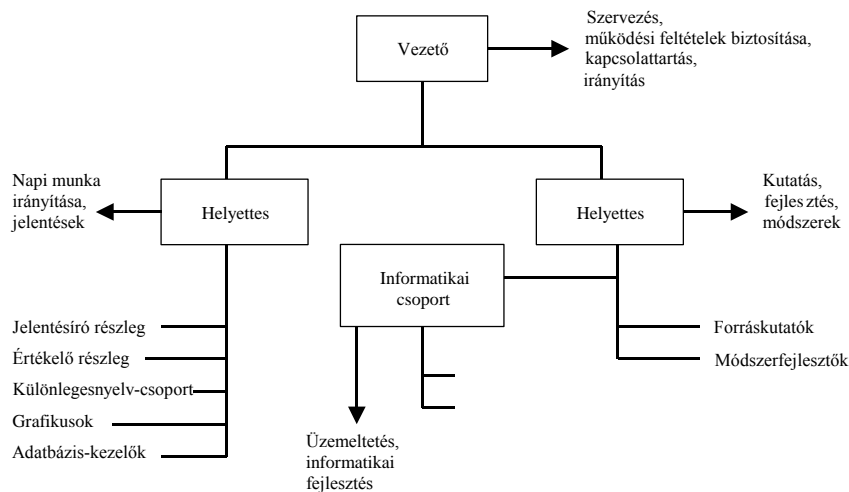
Az értékelőkapacitás a különleges nyelvű források és információk kiértékelése során nagyon fontos összetevő. Míg az OSINT-tal foglalkozó szervezetek által felkínált információforrások esetében az értékelést már elvégezte a felajánló szervezet, addig a különleges nyelvek esetében ezt a NEMZETI OSINT-nak kell elvégeznie (bevonva az értékelésbe azt a szervezetet is, amelynek a kompetenciájába tartozik az adott terület). Nagyon fontos a téves, esetleg szándékosan megtévesztő információk és források kiszűrése (a dezinformációs céllal fenntartott, vagy ilyen információkat gyakran megjelentető források esetében még akár egy figyelmeztető listát is lehetne készíteni a NEMZETI OSINT koordinálásával).

A napi működtetéshez szükség van még rendszergazdára (a NEMZETI OSINT számítógépeit célszerű közös hálózaton működtetni), valamint informatikusokra, akik az OSINT-tal kapcsolatos informatikai fejlesztéseket kísérik figyelemmel, biztosítják a NEMZETI OSINT informatikai rendszerének biztonsági védelmét, végrehajtják a hibajavításokat, valamint elhárítják a „feltörési” kísérleteket.

A képtár és térképtár kezeléséhez szükség van grafikus munkahelyre (számítógépes munkahelyen). Az OSINT ugyanis nem csak írásos információkból áll, hanem térképekből, képekből, ábrákból, fényképekből, műholdas felvételekből is. A grafikus munkahelykezelőnek egyben a maga területén adattárkezelőnek is kell lennie.

A kereskedelmi műholdfelvételek kiértékelését végezheti a NEMZETI OSINT is, amennyiben rendelkezik ilyen képzettségű szakemberrel, de erre a feladatra bevonható más szervezet is, például a Magyar Honvédség illetékes szolgálata.

Meg kell jegyezni, hogy amikor munkakörökről írok, soha nem egy személyt értek alatta. Gondolni kell a szabadságok kivételére, betegségekre, fontos családi ügyek intézésére is, azonban a munka nem állhat meg emiatt. Egyes munkaköröket úgy is fel lehet tölteni, hogy a NEMZETI OSINT rendszerébe bekapcsolódó szervezetek munkatársakat delegálnak a feladatvégrehajtásra (pl. jelentésíró–szerkesztő, vagy értékelő, esetleg módszerkutató–fejlesztő munkakörökbe). Bizonyos munkakörökben (pl. informatikusok, rendszergazda, adattárkezelő) azonban állandó munkatársakra van szükség a rendszer folyamatos üzemeltetéséhez, illetve a NEMZETI OSINT központi feladatai miatt (különleges nyelvek, grafikus tevékenység).

4. ábra. A NEMZETI OSINT szervezete egy változatban

Mint látható, különválasztottam a napi munka folyamatát (jelentés-szerkesztés, értékelés, adatbázis-kezelés), valamint a kutatás–fejlesztési tevékenységet. Annak, hogy az informatikai részleget a kutatás–fejlesztési helyettes felügyelete alá helyezni, egyetlen oka van: az OSINT informatikai támogatása terén szintén folynak kutató–fejlesztő munkálatok. A szervezet vezetőjének ugyanis meg kell hagyni a szervezési, kapcsolattartási és menedzselési lehetőséget.

A NEMZETI OSINT működése és munkarendje

Működését tekintve dolgozhat egy új OSINT-elemként, amely önállóan kutatja fel az információkat, majd fel is dolgozza, kiegészítve a más állami szervezetek által felajánlott információkkal. Ennek azonban nem sok értelmét látom, mivel egyrészt nagyobb szervezetet kellene kialakítani, másrészt újabb párhuzamos szervezet lenne, amely 90%-ban ugyanazokat a forrásokat használja és ugyanazokat az információkat hasznosítja. Véleményem szerint már ma is ez a helyzet az OSINT-ot alkalmazó szervezetek vonatkozásában.

Célszerűbbnek tartom azonban olyan, korábban felvázolt együttműködés kialakítását, amelyből minden szervezet profitálhatna! A szervezetek azzal járulhatnak hozzá az együttműködéshez, hogy szakértőket delegálnak a NEMZETI OSINT munkájába, továbbá értékelt információforrásaikat felkínálják a nemzeti adattárba, illetve felajánlják a kompetenciájukba tartozó, kiértékelt információk hasznosítását az állami vezetés részére készülő napi jelentésbe. A NEMZETI OSINT viszont olyan területekkel foglalkozna, amelyre a többi szervezetnek nincs, vagy alig van kapacitása. A NEMZETI OSINT által felkutatott információforrásokat („mély” weboldalak, szürke irodalom, különleges nyelvek) hasznosításra felkínálja, az eljárások, módszerek fejlesztésével pedig támogatja a szervezetek OSINT-tevékenységét.

A munkarend kialakításánál azt kell alapul venni, hogy célszerű a napi tájékoztatást munkaidőkezdetre (mondjuk reggel nyolc órára) elkészíteni és továbbítani a felhasználókhoz. A munkaidő lehet rögzített, de rugalmas is (a szerkesztők reggel korábban bemennek, hogy a munkaidő után érkezett információkat feldolgozzák, viszont korábban is fejezik be a munkát, a többiek pedig reggel nyolckor kezdenek), igazodva az állami szféra munkarendjéhez. Az is megoldás lehet, ha munkaidő után egy-két fővel folyamatosan veszi a beérkezett információkat és készíti a tájékoztatót. Egy-egy munkakörben több személy foglalkoztatása gyorsíthatja a feldolgozást, vagy lehetővé teszi a 3x8 órás folyamatos, váltásos rendszerű munkát.

Az állami vezetés számára készülő jelentések

A továbbiakban azt vizsgálom, hogy az állami vezetés részére milyen struktúrájú jelentések készüljenek. Ehhez az alapot a Nemzeti Biztonsági Stratégia adhatja, struktúrája irányadó lehet a jelentés felépítésénél, amely az alábbi módon épül fel:

I. Globális kihívások:

- a) terrorizmus,
- b) tömegpusztító fegyverek terjedése,
- c) instabil régiók, működésképtelen államok,
- d) illegális migráció,
- e) gazdasági instabilitás,
- f) információs társadalom kihívásai,
- g) globális természeti, civilizációs és egészségügyi veszélyforrások.

II. Regionális kihívások:

- a) Közép-Európa,
- b) Délkelet-Európa,
- c) FÁK-államok,
- d) mediterrán térség, Közel- és Közép-Kelet.

III. Belső kihívások:

- a) szervezett bűnözés,
- b) feketegazdaság,
- c) kábítószerterjedés,
- d) politikai és vallási szélsőségek,
- e) demográfiai kihívások.

Az előző témakörök alapján úgy vélem, a NEMZETI OSINT tevékenységében az alábbi szervezeteknek, intézményeknek kellene részt venniük:

Nemzetbiztonsági szolgálatok, Külügyminisztérium, Országos Rendőr-főkapitányság, Vám- és Pénzügyőrség, Határőrség, Bevándorlási Hivatal (pl. migrációs kihívások), Katasztrófavédelem (pl. globális természeti veszélyforrások), Gazdasági Minisztérium (pl. tömegpusztító fegyverek előállításához szükséges technológiai ismeretek), Pénzügyminisztérium (pl. pénzmosás, korrupció), Informatikai Minisztérium (információs társadalom kihívásai), Egészségügyi Minisztérium (egészségügyi veszélyforrások), Honvédelmi Minisztérium, Magyar Honvédség részei (pl. Egészségügyi Csoportfőnökség, CIMIC, Térképészeti Intézet), valamint a fontosabb kutatóintézetek, egyetemek.

Meg kellene határozni azt is, hogy milyen szervezet felügyelete vagy alárendeltsége alatt működjön a NEMZETI OSINT. Mint látható, elég sok szervezet munkáját kellene összefognia és koordinálnia, ezért véleményem szerint a legcélszerűbb lenne a Miniszterelnöki Hivatal keretén belül működtetni.

A NEMZETI OSINT kialakításának első lépéseként javaslom konferencia megrendezését az általam javasolt szervezetekkel és intézményekkel. Ezen az értekezleten fel lehetne mérni, hogy mely szervezetek folytatnak OSINT-tevékenységet, illetve mivel tudnak hozzájárulni a NEMZETI OSINT tevékenységéhez. A konferencián arra is sort lehetne keríteni, hogy az OSINT-tal foglalkozó szervezetek bemutassák, mit és hogyan csinálnak, illetve milyen fejlesztések vannak tervbe véve, vagy folyamatban. Célszerűnek tartanám, ha az érintett szervezetek kijelölnének egy-egy szakembert, aki a továbbiakban folyamatosan részt venne a kidolgozó munkában.

Végezetül – mintegy próbaképpen – szeretném bemutatni egy OSINT tájékoztató jelentés felépítését, amelyet egy konkrét nap (2004. július 13.) adatai alapján gyűjtöttem össze. A bemutatásra szánt jelentés megtalálható az Interneten, és csak a magyar nyelvű hírszolgáltatók által megjelentetett információkat tartalmazza.

Napi Tájékoztató Jelentés

I. Globális kihívások

a) Terrorizmus:

Görögország

A görög hatóságok külön fegyveres testületet hoztak létre az Olimpia biztosítására OGSD néven. Ebben rendőrök, határőrök, a parti őrség, a tűzoltóság és a hadsereg emberei vannak benne, összesen ötvenezren. A felkészülést az amerikai, brit, izraeli, spanyol, német, francia és ausztrál titkosszolgálatok közösen irányítják. A játékok biztonsági főtanácsadója Peter Ryan brit főrendőr, akinek a terrorizmus a szakterülete: négy éve a sydneyi olimpián is ő irányította a biztonságiakat, azelőtt pedig az angol királynő védelméért volt felelős. A görög hatóságok jelezték, hogy nem engednek be külföldi fegyveres erőket a játékok helyszíneire, mert nem ismerik a helyi viszonyokat. Az amerikaiak azonban egyelőre ezt nem hajlandóak tudomásul venni:

a Krétán edzőtáborozó atlétáikat fegyveres biztonságiak kísérték el, és FBI-ügynökök fésülték át a környéket érkezésük előtt. A legfontosabb 15 ezer amerikai vendéget pedig nyolc luxushajón helyezik el az athéni partok mentén. A hajókat helikopterek, csatahajók és fegyveresek védik majd, illetve biológiai és vegyi támadás kivédésére is felkészítették a személyzetet. *Az ausztrál úszócsapatot szintén külön testőrség védi majd, de fegyvertelenül. A britek még tárgyalnak arról, hogy versenyzőiket hogyan védhetnék.*

(Origo, 2004.07.13.)

b) Tömegpusztító fegyverek terjedése:

nincs információ.

c) Instabil régiók, működésképtelen államok:

Irak

Irakba vezényelt katonáinak a „lehető leghamarabb” történő kivonására tett ígéretet július 12-én hétfőn az al-Dzsazira arab televízióban sugárzott beszédében a Fülöp-szigeteki védelmi miniszter, hogy megmentse ezzel az arab országban túsul ejtett és kivégzéssel fenyegetett Fülöp-szigeteki állampolgár életét.

(HVG, 2004.07.13.)

Irak felújítja tudományos kutatásait, beleértve a polgári célú atomkutatást, ám kizárja az előző rendszer katonai célú programjainak felélesztését. A tudósokat és a szakembereket az ipar, a mezőgazdaság és környezetvédelem problémáinak megoldására ösztönzik – mondta Rasád Mandán Omar, műszaki és tudományos miniszter. A békés célú atomkutatást is a fejlesztendő területek között említette. Ugyanakkor nem folytatnak pusztító célú tudományos programokat. Iraknak 15 millió dollárra van szüksége ahhoz, hogy újraépítse a kutató laboratóriumokat, amelyeket a háború és az Irak elleni gazdasági szankciók éveiben elhanyagoltak.

(MTI, 2004.07.13.)

Az iraki külügyminiszter Brüsszelben sürgette, hogy a NATO a lehető leghamarabb indítsa meg kiképzési programját az új iraki hadsereg tagjainak. Hosjar Zebari a NATO főtitkárával és a tagállamok képviselőivel folytatott tárgyalása után kijelentette: az országnak nagy szüksége van képzett katonákra.

(Magyar Rádió online, 2004.07.13.)

Afganisztán

Villámgyors Elhatározás (Lightning Resolve) fedőnéven új hadműveletet indít az amerikai hadsereg Afganisztánban, hogy biztonságos körülményeket teremtsen a közép-ázsiai országban az októberre kitűzött választások lebonyolításához. A katonai akció keretében az amerikai hadsereg 17 ezer fős egysége csapásokat mér a szélsőségesekre. Az amerikai katonák bevetésük során együttműködnek majd az ENSZ-szel.

(MTI, 2004.07.13.)

d) Illegális migráció:

nincs információ.

e) Gazdasági instabilitás:

OPEC

Amerikai demokrata párti képviselők egy csoportja felosztatná az OPEC-et. Arra akarják rávenni a kormányzó republikánusokat, hogy emeljenek panaszt a WTO-nál a szervezet ellen. Szerintük ugyanis az OPEC felelős a 40 dollár fölötti olajárért. Elemzők szerint tény, hogy *az OPEC évtizedek óta a világkereskedelmi szabályok figyelmen kívül hagyásával működik.* Ám kérdéses, hogy a világkereskedelmi szervezet jogosult-e az OPEC-hez hasonló kartellek felbontására.

(hírtv.hu, 2004.07.13.)

f) Információs társadalom kihívásai:

Interneten lekérdezhető jeladó és helymeghatározó rendszer

A Transcare új találmánya egy körülbelül gyufásdoboz-méretű jeladó, amelynek segítségével azt a személyt, terméket vagy autót, *aki a jeladót használja, bárki megtalálhatja az Internet segítségével.* A Transcare találmánya kétségtelenül hasznos lehet, ám *adatvédelmi okokból máris támadják* a vállalatot. A cég a terméket főleg elcsatangolt gyerekek, idős emberek és szellemi fogyatékosok megkeresésére ajánlja, máris többen kétségbe vonják, hogy nem sérti-e majd meg az adatvédelmi jogszabályokat a jeladó. A rendszer működése rendkívül egyszerű. A jeladó tulajdonosa egy SMS küldésével aktiválja a gyufásdoboz-méretű készüléket, amely erre válaszul a GPS Globális Helyzetmeghatározó Rendszer segítségével meghatározza a helyzetét, majd a kapott adatokat és koordinátákat elküldi a Transcare-hez. A cégnél a jeladó tulajdonosának végül lehetősége van – egy jelszó megadása után – arra, hogy megtekintse azt az internetes térképet, amelyen a Transcare megmutatja neki, pontosan hol is van a készülék. A mélygarázsok és pincék okozta helyzetmeghatározási problémákat úgy kerüli ki a rendszer, hogy az adott helyhez képest a legutolsó ismert tartózkodási helyet jeleníti meg. *Többen úgy vélik, hogy az eszköz,* amelynek az egyszeri díja 100 euró és utána havonta további tíz eurót kell fizetni, *arra is felhasználható, hogy kémkedjenek személyek után,* például megállapítsák, hogy egy adott személy milyen útvonalat jár be egy adott napon.

(sg.hu, 2004.07.13.)

Új módszerrel álcázza magát a legújabb féregvírus

Az Atak nevű féregvírus új módszerrel próbál a vírusirtó szoftverek fölé kerekedni: akár saját magát is leállítja annak érdekében, hogy ártatlan kódnak tűnjön a különböző antivírusok szemében. A féreg tevékenységére hétfőn derült fény. Az internetes biztonsággal foglalkozó cégek szerint az Atak kevés veszélyt jelent az átlagos felhasználók számítógépeire, bár a vírus a kéretlen elektronikus üzenetek újabb hullámain indíthatja el. Az Atak fontos kivételt képez még a legújabb vírusok között.

Aktív érzékelője észleli a vírusirtó program azonosító szándékát, és a felfedés elkerülése érdekében azonnal leállítja magát. Az Atak veszélyessége egyelőre nem ismert. Beépített védelmének köszönhetően még nem senki sem tudja, hogy megírja milyen célra szánta. Az azonban biztos, hogy az új fereg a konkurencia számára is tartogat meglepetést. Az Atakban található kódrészletekből arra következtetnek, hogy *a fereg valószínűleg megpróbálja meggátolni az olyan rivális vírusok terjedését, mint a MyDoom, a Bagle, és a Netsky*. A feregben található szöveg viszont egyértelműen arra utal, hogy igyekezik megtámadni riválisait.

(sg.hu, 2004.07.13.)

g) Globális természeti, civilizációs és egészségügyi veszélyforrások:

Nemzetközi AIDS konferencia

A bangkoki nemzetközi AIDS-konferencián részt vevő *francia küldöttség vezetője bírálta az Egyesült Államokat, amiért nyomást gyakorol a fejlődő országokra, hogy szabadkereskedelmi megállapodásokért cserébe mondjanak le a kór elleni olcsó utángyártott (generikus) gyógyszerek előállításának jogáról*. Az Egészségügyi Világszervezet (WHO) adatai szerint a szegény országokban hatmillió embernek van szüksége antiretrovirális kezelésre, de csak 5 százalékuk jut hozzá. A Kereskedelmi Világszervezet (WTO) rendelkezései szerint *a fejlődő országoknak egészségügyi válságok idején módjukban áll figyelmen kívül hagyni a külföldi szabadalmakat*, és a többnyire Nyugaton készült drága gyógyszerek saját másolatait gyártani. Minden WTO-tag, köztük az Egyesült Államok is aláírta az erről szóló záradékot. *Az Egyesült Államok azonban – gyógyszeriparának óriásvállalatait védve – szabadalmi korlátozásokat érvényesít* azokban a kétoldalú egyezményekben, amelyekről számos országgal tárgyal. Kína képviselője a világszervezet keddi ülésnapján elismerte az AIDS erőteljes jelenlétét „az ország egyes területein és bizonyos népességcsoportokban”.

(MTI, 2004.07.03.)

Szlovénia – földrengés

Közepes erősségű földrengés rázta meg hétfő délután Szlovéniát, valamint Horvátország, Olaszország és Ausztria egyes részeit. A földmozgás a Richter-skála szerint 5,2-es erősségű volt – közölte az olasz szeizmológiai intézet szóvivője. *A rengés sehol sem okozott jelentős kárt*, az emberek azonban több helyütt pánikba estek. A földrengés epicentruma Nyugat-Szlovéniában volt, Kobarid település közelében, de a rengést érezni lehetett a horvát főváros, Zágráb magasabb épületeinek felsőbb emeletein, valamint Olaszország és Ausztria Szlovéniához közeli részein is.

(ma.hu, 2004.07.13.)

II. Regionális kihívások

a) Közép-Európa:

nincs információ.

b) Délkelet-Európa:

Bosznia-Hercegovina

Újabb tömegsírra letek Boszniában. A Bosznia keleti részén talált sírban a feltételezések szerint a szerb katonák által az 1992 és 1995 között dúlt boszniai háború idején meggyilkolt boszniai muzulmánok maradványai vannak. Az áldozatok feltehetően a kelet-boszniai Bratunac lakói voltak, akiket 1992-ben, a város elfoglalása után öltek meg a szerbek.

(MTI, 2004.07.13.)

c) FÁK-államok:

Oroszország

Pokolgépes merényletet hajtottak végre Szergej Abramov ügyvezető csecsen elnök ellen kedd délután Groznijban. A robbanószerkezetet azon az útvonalon helyezték el, amelyen az elnököt szállító gépjárműoszlop elhaladt. *Abramov sértetlenül vészelt át a merényletet.*

(MTI, 2004.07.13.)

Az orosz szövetségi biztonsági szolgálat a belügyminisztériummal közösen vizsgálatot indított a Viktor Vekszelberg, orosz oligarcha érdekeltségeit összefogó Renova holdingnál és annak leányvállalatainál. A vizsgálat a PGB bank feltételezett csődbüntette miatt indult, és a nyomozók számos dokumentumot foglaltak le a cég irodáiban. Viktor Vekszelberg szintén az olajiparból gazdagodott meg. Az üzletember a tyumeni TNK olajtársaság tulajdonosaként tett szert hatalmas vagyronra, miután 1998-ban – nem éppen törvényes eszközökkel –, megfosztotta az egyik tyumeni olajmezőre érvényes kitermelési jogától a terület kanadai tulajdonosát.

(origo.hu, 2004.07.13.)

Orosz elemzők szerint az orosz bankszektor iránti bizalmi válság folytatódik, és mindaddig feszültségek is lesznek, amíg a válság alapvető okait nem kezelik megfelelően. Véleményük szerint az orosz jegybanknak gyorsabban kellene intézkednie a betétesek körében uralkodó bizalmi válság felszámolására, alapvető reformokat kellene végrehajtania, elvégezni a szektor konszolidálását, megszabadulni a bizonytalan likviditású kisbankoktól. Ugyanakkor pozitív fejlemény, hogy a hét végén az orosz törvényhozás egy új betétbiztosítási törvényt hagyott jóvá. A múlt héten az orosz jegybank 7 százalékról 3,5 százalékra csökkentette a kereskedelmi bankok felé a kötelező tartalékrátát.

(privatbankar.hu, 2004.07.13.)

d) Mediterrán térség, Közel- és Közép-Kelet:

Izrael

Közös kormányzásra kérte fel Ariel Saron izraeli kormányfő Simon Perezet, a legnagyobb ellenzéki erő, az Izraeli Munkapárt vezérét. A két vezető politikus megegyezett a Gázai övezetből való kivonulás meggyorsításáról. A Likudon belül jelentős az ellenállás mind Saron kivonulási tervével, mind nagykoalíciós elképzelésével szemben.

(hírtv.hu, 2004. 07. 13.)

III. Belső kihívások

a) Szervezett bűnözés:

nincs információ.

b) Feketegazdaság:

Bróker-ügy: Kulcsár saját ügyfeleire is vallott

Az ügyészégi nyomozók ismét több órán át hallgatták ki Kulcsár Attilát. Az előzetesben lévő volt bróker vallomásában az is szerepel, hogy ügyfelei közül néhányan azt mondták neki, nem érdekli őket, hogyan forgatja meg a pénzüket, csak nagy hasznuk legyen rajta. A nyomozóhatóságok ezért várhatóan több olyan tanút is összefüggésbe hozhatnak a 21 milliárdos bűnüggyel, akik eddig csak károsultként szerepeltek a dokumentumokban.

(MNO, 2004.07.13.)

c) Kábítószerterjedése:

nincs információ.

d) Politikai és vallási szélsőségek:

nincs információ.

e) Demográfiai kihívások:

nincs információ.

**AFGANISZTÁN –
REFORMPROGRAMOK ÉS ÚJJÁÉPÍTÉS**

Az afganisztáni biztonsági helyzetben az elmúlt két és fél évben – látszólag – nem következett be jelentős javulás, és a legtöbb területen: drogellenes harc, milíciák leszerelése, a kormányzat hatáskörének kiterjesztése, a nők helyzete stb. alig érzékelhető eredményeket lehet felmutatni. Azonban meg kell említeni olyan pozitív fejleményeket, mint az ország újjáépítésének megkezdése, a különböző törzsek számára a nemzettudat megjelenítésének kezdeti lépései, az ország térségbeli gazdasági és kereskedelmi kapcsolatainak újjáélesztése, kvázi-demokratizálódási folyamat megindulása (a választók regisztrációja, a központi hatalom intézményrendszerének kialakítása, a választások – visszaélésekkel tarkított – megtartása), az ellenálló fegyveresek művelési képességének jelentős csökkenése. Ugyanakkor mindezek a folyamatok a nemzetközi erők támogatása és a segélyek folyósítása nélkül, egy pillanat alatt semmivé foszlanának.

Afganisztán – azon túl, hogy mint geopolitikai–geostratégiai tényező, elsősorban az amerikai érdekek térségbeli megjelenítésének fő színtere –, a NATO számára is olyan kiemelt érdekterületté vált, ahol a szervezet, az ország konszolidációs folyamatának végigvitelével saját létjogosultságát igazolhatja. A nemzetközi erők jelenlétének és a nemzetközi – kormányzati és nem kormányzati – szervezetek tevékenységének az ENSZ BT határozatok adnak jogi keretet. ENSZ határozat alapján került sor 2002-ben a Nemzetközi Biztonsági Erők (ISAF – International Assistance Force) telepítésére, valamint az ENSZ jóváhagyása teszi lehetővé az ISAF felelősségi területének kiterjesztését a fővároson kívüli területekre. Ennek célja, hogy a Tartományi Újjáépítési Csoportok (PRT – Provincial Reconstruction Team) rendszerének kibővítése révén a belátható jövőben a kormány képessé váljon fennhatóságának kiterjesztésére a vidéki területeken is. Ennek megvalósításában van igen fontos, az ISAF tevékenységét kiegészítő szerepe a koalíciós erők műveleteinek (OEF – Operation Enduring Freedom), amelyek a fegyveres ellenálló csoportok erőit lekötve, és művelési képességüket mára jelentősen lecsökkentve hozzájárulnak az afganisztáni konszolidációs folyamat megvalósításához. Az afgán kormány a nemzetközi közösség közreműködésével és támogatásával számos programot kezdeményezett, amelyek közül a legfontosabbak megismerését teszi lehetővé ez a tanulmány.

Az Afgán Újrakezdési Program (ANBP – Afghan New Beginnings Program) és a Biztonsági Szektor Reform (SSR – Security Sector Reform)

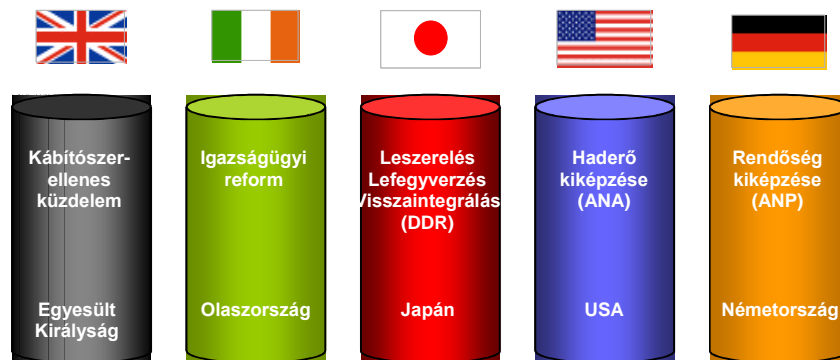
A nemzetközi közösség és az afgán kormányzat 2002-ben Afgán Újrakezdési Programot (a továbbiakban: ANBP) indított az ország újjáépítésének, a társadalmi–gazdasági élet újraindításának tervezése, szervezése és koordinálása érdekében. Az ANBP hivatalai Kabulban, Parvanban, Kunduzban, Dzsalálábádban, Mazar-i Sarifban, Herátban, Kandahárban és Gardezben települnek. Az ANBP az

egyres programok és alprogramok irányítását az adott program végrehajtásáért felelős bizottságon keresztül végzi. Az ANBP számos alprogramot irányít és támogat. Ezek egyike az Afgán Átmeneti Hatóság (ATA) által 2003 áprilisában megkezdett Biztonsági Szektor Reform, amely az alábbi területek megreformálására koncentrált:

- az ATA hatáskörének kiterjesztése az ország teljes területére;
- a védelmi minisztérium és a vezérkar létrehozása, abban arányos etnikai képviselet kialakítása;
- Lefegyverzés, Leszerelés és Visszaintegrálás (Disarmament, Demobilisation and Reintegration – DDR) program, amelynek lényege a hadurakhoz kötődő, milícia jellegű Afgán Fegyveres Erők (Afghan Militant Forces – AMF) leszerelése, az új Afgán Nemzeti Hadsereg (Afghan National Army – ANA) létrehozása, a nemzeti rendőrség és határőrség átszervezése;
- Nehézfegyverzet Begyűjtési Program (Heavy Weapons Cantonment – HWC) végrehajtása – a DDR-programmal párhuzamosan –, amelynek lényege az ország területén az AMF alakulatainál található fegyverzet központi ellenőrzés alá vonása, illetve az ANA, a rendőrség és a határőrség alakulatainak felfegyverzése;
- a Nemzeti Biztonsági Igazgatóság (National Directorate of Security – NDS) – titkosszolgálat – átszervezése;
- az igazságügy reformja, a törvények érvényre juttatása;
- a kábítószer-ellenes küzdelem.

Az SSR vezető államai: Egyesült Királyság – kábítószer-ellenes küzdelem; Olaszország – igazságügyi reform; Japán – DDR-program; USA – haderőreform; Németország – rendőrségi reform.

Biztonsági Szektor Reform területek – vezető államok

Az Afgán Stabilizációs Program (ARRR – Afghanistan Rebuild Rejoin Reunite)

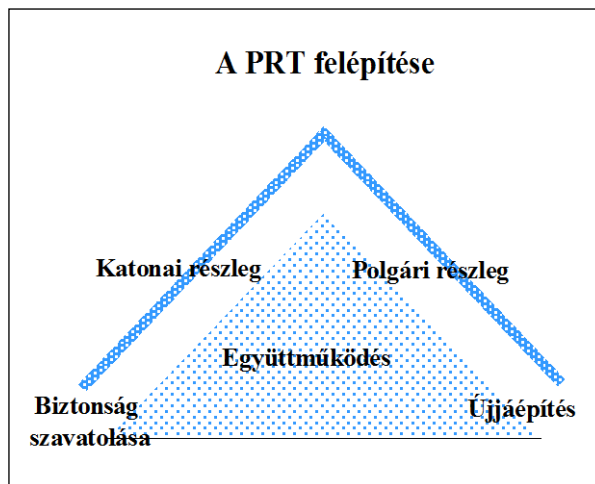

Az Afgán Átmeneti Hatóság új stabilizációs programot indított el az ENSZ Afganisztáni Jószolgálati Missziójának (United Nations Assistance Mission in Afghanistan) támogatásával. A programot 2005. március végéig 158 járásban tervezik megkezdeni. A program végrehajtásához 300 millió amerikai dollárra van szükség, amelyből eddig összesen 100 millióra tett felajánlást az Amerikai Egyesült Államok, az Egyesült Királyság, Japán és Hollandia. A program célja:

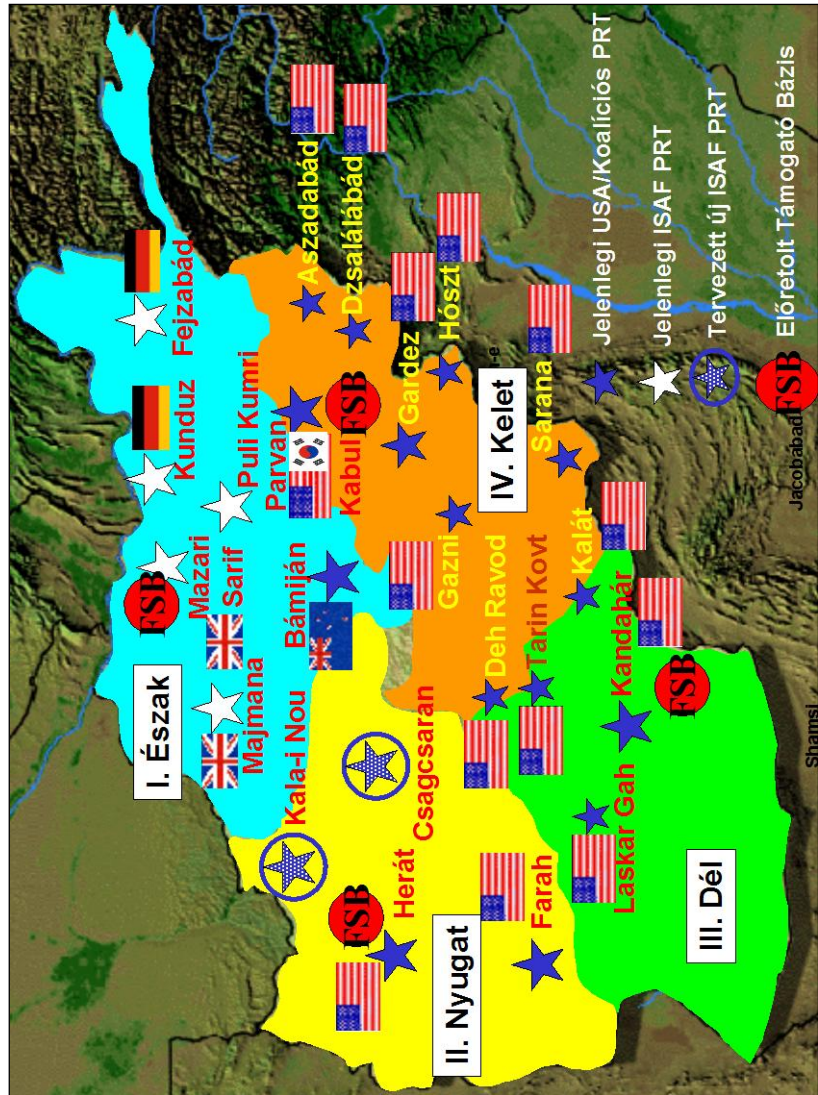
a biztonság és a kormányzás erősítése a tartományokban és a járásokban, az újjáépítés támogatása, a rendőrség kommunikációs rendszerének korszerűsítése, és a közintézmények rehabilitálása. A program kísérleti szakasza már megkezdődött az UNAMA irányítása alatt az ENSZ, az NGO-k, az ISAF, a helyi közösségek és magánvállalkozók támogatásával.

A Tartományi Újjáépítési Csoportok (Provincial Reconstruction Teams – PRT)

A PRT-konceptiót a Tartós Szabadság Hadművelet hadszíntéri parancsnoksága kezdeményezte 2003 elején azzal a céllal, hogy katonái tevékenységét jobban elfogadtassa Afganisztánban. Ennek lényege, hogy a PRT-k tevékenységükkel elősegítik a biztonsági helyzet javítását, a Biztonsági Szektor Reformot (SSR), az újjáépítési erőfeszítéseket, az oktatás újraindítását, valamint támogatják a helyi közigazgatási szerveket.

A PRT-k helyzete 2004. október 1-jén

A PRT multinacionális, különböző szervezetek civil és katonai képviselőiből álló szervezet, amelyet mindig az alkalmazási terület sajátosságainak megfelelően alakítanak ki, tehát eltérő képességekkel és kapacitásokkal rendelkeznek. A PRT-k szorosan együttműködnek az afgán kormányzati szervekkel, az ENSZ különböző helyi szervezeteivel, más nem kormányzati (NGO) szervezetekkel és az Afgán Nemzeti Hadsereg (ANA) aktív alegységeivel.

A NATO Katonai Bizottsága 2004. február 27-én tárgyalta meg az ISAF működési területének kiterjesztésére vonatkozó tervet. A terv szerint az ISAF biztonsági zónát alakít ki Afganisztán északi területein, ahol több PRT-t hoz létre (itt működik – többek között magyar részvétellel – a kunduzi német vezetésű PRT is). Az Afganisztán északi területein (Észak és Nyugat) lévő és létesítendő PRT-k az ISAF, a déli területeken (Dél és Kelet) találhatóak pedig a koalíciós erők hadműveleti vezetését ellátó Afganisztáni Összhaderőnemi Parancsnokág (Combined Force Command–Afghanistan – CFC–A) alárendeltségébe kerülnek.

A PRT-k tevékenységének támogatására Előretolt Támogató Bázisok (Forward Support Base – FSB) létrehozását kezdték meg, amelyek Kabulban, Mazari Sarifban, Herátban és Kandahárban települnek majd. Az FBS-ek feladata a PRT-k támogatása, védelme, ami gyorsreagálású század és tábori kórház, támadó- és egészségügyi kiürítő helikopterek alkalmazását, valamint regionális logisztikai és szállítási feladatok ellátását jelenti.

Az ISAF AOR kiterjesztése keretében az első fázisban (Észak) a kunduzi (Kunduz, német) mellett az ISAF PRT-t hozott létre 2004. október 1-ig Fejzabádban (Badakhszán, német) és Puli Kumriban (Baglán, holland). Továbbá 2004. július 1-ig átvette a Mazari Sarifban (Balk, brit) és a Majmanában (Farjab, brit) lévő PRT-eket a koalíciós erőktől. A második fázisban (Nyugat) a koalíciótól átveszi bámijáni (Bámiján, Új-Zéland), a parvani (Parvan, USA), a heráti (Herát, USA) és a farahi (Farah, USA) PRT-eket, valamint Csagcsaranban és Kala-i Nouban újat állít fel.

Az eddigi tapasztalatok azt mutatják, hogy a PRT-k rendszerének kiterjesztése a NATO-országok nemzeti felajánlásainak hiányában lassú ütemben halad. A már működő és tervezett koalíciós, illetve ISAF PRT-eket az előző oldalon látható térkép szemlélteti.

A Lefegyverzés, Leszerelés, Visszaintegrálás (Disarmament, Demobilisation and Reintegration – DDR) és a Nehézfegyverzet-Begyűjtés (Heavy Weapons Cantonment – HWC) programok

Az országban a központi hatalom megszilárdításának alapfeltétele a fegyveres erők, militáns csoportok és nehézfegyverzetük központi ellenőrzés alá vonása. Ennek érdekében indították be 2003-ban a Lefegyverzés, Leszerelés, Visszaintegrálás (Disarmament, Demobilisation and Reintegration – DDR) és a Nehézfegyverzet-Begyűjtés (Heavy Weapons Cantonment – HWC) programokat. Az ISAF egyik feladata ezen programok végrehajtásának támogatása. A DDR-program szponzor-állama Japán.

A DDR-program első, kísérleti (pilot) szakasza Kabulban (Központi Hadtest) 2004 februárjában, Kunduzban (6. hadtest), Gardezben (2. hadtest), Mazari Sarifban (7. hadtest), Kandahárban (3. hadtest) és Bámijánban (9. hadtest) áprilisban fejeződött be. A kísérleti szakaszban 2004. április közepéig 10 ezer főt sikerült leszerelni, de a program akkorra gyakorlatilag leállt, a hadurak ellenállása miatt. Mindkét program végrehajtását nehezíti, hogy a vidéki hadurak többsége ellenzi végrehajtásukat, mivel abban hatalmuk gyengülését látják, továbbá riváisaikkal szemben kiszolgáltatottá válhatnak. A hadurak egy része együttműködik, de a nehézfegyverzet esetében legtöbbször a már nem hadra foghatóakat szolgáltatják be.

A 2004 májusában felújított DDR-program szerint, ez év szeptember végéig (az elnökválasztásig) 40 ezer AMF-katonát kellett volna leszerelni és a polgári szférában vagy az Afgán Nemzeti Hadseregben (Afghan National Army – ANA) foglalkoztatni. A felújított – megvalósíthatatlan célokat tartalmazó – program azonban még inkább lelassult, ami jelentős biztonsági kihívást jelent a választások (október 9-én elnökválasztás, 2005 tavaszán parlamenti választás) előtt, mivel jelentős fegyveres erő maradt a kormánnyal nem szimpatizáló hadurak irányítása alatt. További gondot jelent, hogy a leszerelt állományból sokan (közel 10%-uk) a hadurak szolgálatába szegődtek, az ANA-ba jelentkezők körében pedig – főleg dezertálás miatt – nagy a lemorzsolódás.

2004. szeptember 1-ig 14 300 fő leszerelésére és mintegy 2500-3000 db nehézfegyver begyűjtésére került sor. A hadurak továbbra is több ezres létszámú saját milíciákkal rendelkeznek, amelyek akadályozzák a központi hatalom akaratának érvényesítését számos vidéki tartományban. Ugyanakkor pozitívum, hogy szeptemberben megkezdődött a 7. (Mazar-i Sarif), a 8. (Serbergán) és a 4. (Herát) hadtest kijelölt erőinek lefegyverzése, nehézfegyverzetük begyűjtése, valamint ugyanez már befejeződött az 5. (Csagcsaran) hadtestnél. Egyúttal megtörtént Kabul főváros nehézfegyver-mentesítése is. A jelentős késésben lévő DDR-folyamat keretében – a Karzai elnök által szeptember 7-én aláírt legújabb dekrétum alapján –, 60 ezer AMF-katonát kellene leszerelni az elnökválasztást (2004. október 9.) követő hat hónapban, vagyis a parlamenti választások megtartásáig. A leszerelési folyamatot erősíti Karzai elnök – egyelőre sikeres – „oszd meg és uralkodj” politikája. Az elnök a jelentősebb haduraknak kormányzati posztokat ajánlott fel, ami arra készíti őket, hogy bevonják csapataikat a DDR-programba. Hajlandóságukat azonban hiba lenne túlértékelni, mivel a választási küzdelem kimenetelétől és érdekeik változásától függően bármikor el is állhatnak szándékuktól.

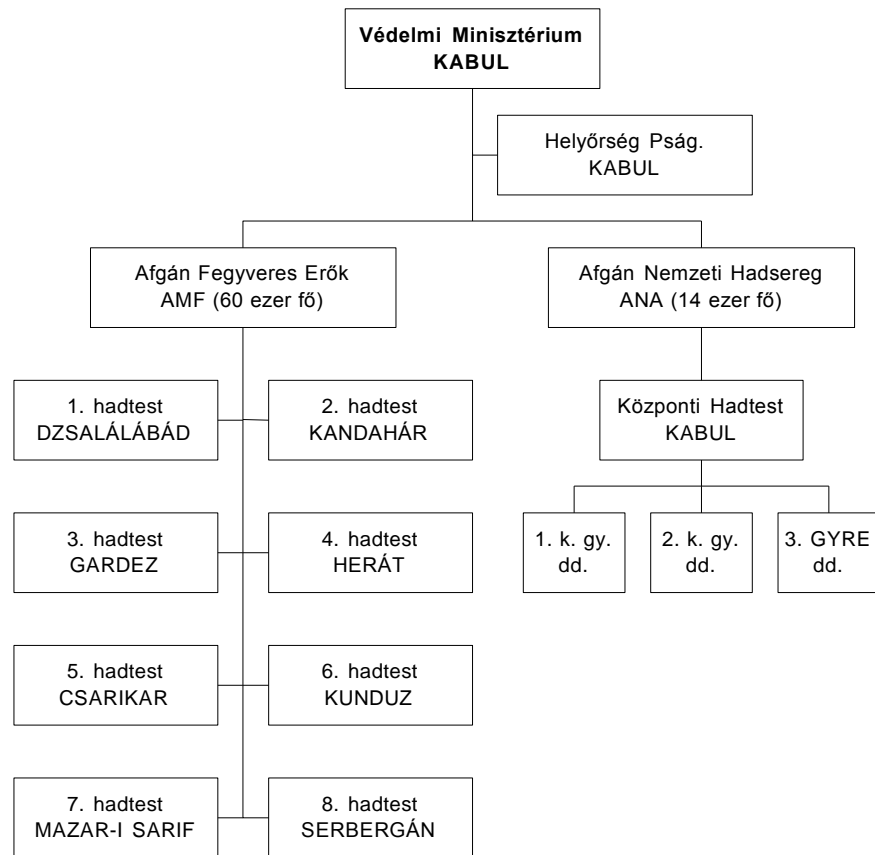
A leszerelt katonák esetében a legnagyobb problémát a társadalomba való visszaillesztésük jelenti. Egyfelől igen kevés lehetőség adódik a haduraktól kapott – javarészt a kábítószer-kereskedelemből befolyt – fizetéssel összemérhető jövedelmet biztosító civil foglalkozás biztosítására. Másfelől a leszerelésükkor kapott segély csak pár hónapig biztosít megélhetést. Ennek következtében legnépszerűbb civil foglalkozásként a mezőgazdasági munkát jelölik meg, ami bizonyítottan a máktermesztéssel való foglalkozást jelenti, és a kapott segélyt az esetek nagy részében új ültetvény létrehozására fordítják.

A fegyveres szervezetek reformja

Karzai elnök 2003. szeptember 20-án aláírta a védelmi minisztérium (VM) átszervezésére vonatkozó elnöki rendeletet. A rendelet végrehajtását megkezdték, feltöltöttek 22 minisztériumi beosztást, amelyeket azért hoztak létre, hogy biztosítsák a minisztériumon belüli kiegyensúlyozottabb etnikai arányokat. A védelmi minisztérium alárendeltségébe tartoznak a többnyire még a hadurak befolyása alatt álló Afgán Fegyveres Erők (AMF), valamint az annak leszerelésével párhuzamosan felállításra kerülő Afgán Nemzeti Hadsereg (ANA) is. A VM alárendeltségében található továbbá az egykori Északi Szövetség eszközeire és személyi állományára épülő 3800 fős légierő, amelyből 1800 fő a Kabuli Nemzetközi Repülőtér (Kabul International Airport – KAIA) védelméért felel. A repülő-, légvédelmi, rádiótechnikai, logisztikai és híradó csapatokból álló légierő még nem alkalmas az ország légtérének oltalmazására, mivel vadászrepülőgépekkel nem rendelkezik. Szintén a VM-nek alárendelten működik a Kabuli Helyőrség-parancsnokság és a Nemzeti Gárda-dandár (Kabul). Mindkettő Kabul biztonságáért felelős. A VM irányítása alatt áll – szintén Kabulban – a Katonai Akadémia, a Légierő Akadémia és a Légvédelmi Akadémia.

A VM-nek alárendelt szárazföldi csapatok felépítését a következő ábra szemlélteti:

A védelmi minisztériumnak alárendelt szárazföldi erők
(2004. október 1-jei helyzet)

Az Afgán Nemzeti Hadsereg

Az Afgán Nemzeti Hadsereg (Afghan National Army – ANA) kiképzése már 2002 elején, az ISAF megalakulásakor megkezdődött. A kiképzésben az Amerikai Egyesült Államok vállalta a vezető szerepet. A 60 ezer főre tervezett ANA állományának kiképzése lassan halad. Ennek egyik oka, hogy az elsősorban az AMF leszerelt katonáiból létrehozandó szervezetből igen magas a dezertálás aránya (egyharmad), miközben nincs elegendő számú jelentkező. Az ANA sorozott állományának alapkiképzését amerikai szakértők felügyelete mellett afgán tiszthelyettesek végzik a Kabuli Katonai Kiképző Központban (Kabul Military Training Center – KMTC). A tiszthelyettesek kiképzését angol tisztek irányítják, míg a tisztképzést francia katonák végzik.

Az ANA katonái havi 40 USD fizetést kapnak, ellentétben az AMF-erők katonáival, akik esetében a központi illetmény sok esetben elmarad (ez az egyik oka a biztosabb jövedelmet garantáló hadurakhoz való lojalitásnak). Az új afgán haderő szervezése és kiképzése során fontos szempont a lakosság nemzetiségi arányainak figyelembe vétele.

A kabuli Katonai Kiképző Központban 2004 márciusában alakították meg a Kabuli Központi Hadtestet, amelyet három dandár alkot, dandáronként öt-öt zászlóaljjal. Azóta további zászlóaljak felállítására került sor, amelyek folyamatosan váltják fel a feloszlott AMF-alakulatokat. Az ANA létszáma jelenleg 14 ezer fő. A haderőreform során ANA toborzó központot terveznek felállítani minden tartományban.

Az Afgán Fegyveres Erők

Az Afgán Fegyveres Erőket (Afghan Military Forces – AMF) nyolc hadtest alkotja, összlétszámát 100 000 főre becsülik. Az AMF-erői hivatalosan a védelmi minisztérium alárendeltségébe tartoznak, azonban a valóságban egy részük a vidéki hadurakhoz lojális, sokszor etnikai alapon. A hadtestek alárendeltségébe tartozó hadosztályok sok esetben önálló életet élnek, nem engedelmessé válnak az előjáróik parancsának, vezetésük nem egységes. Az afgán védelmi minisztérium 2003 elején intézkedett az AMF-erők átszervezésére és létszámuk csökkentésére, ez azonban vontatottan halad a hadurak és parancsnokok egy részének ellenállása miatt.

Az AMF és az ANA struktúrájának átalakítása

Eredetileg a nyolc AMF-hadtest települési helyére nyolc ANA-hadtestet terveztek. A legutóbbi elgondolások szerint azonban – a központi hadtest mellett – mindössze négy ANA-hadtestparancsnokságot hoznak létre. Ezt támasztja alá az is, hogy Karzai elnök 2004. augusztus 28-ai hatállyal kinevezte a jövőben megalakuló négy hadtest (egyben regionális parancsnokság) vezető állományát. Ennek alapján regionális ANA-hadtestet hoznak létre Herátban (Herát tartomány), Kandahárban (Kandahár tartomány), Mazari Sarifban (Balk tartomány) és Gardezben (Paktia tartomány). Ez azt jelenti, hogy teljesen felszámolják a dzsalálábádi, a csarikari, a kunduzi és a serbergáni hadtesteket.

A rendőrség

Az Afgán Átmeneti Hatóság (ATA) 50 ezer fős nemzeti rendőrség létrehozását tűzte ki célul. Ennek érdekében 2003 májusában az Amerikai Egyesült Államok támogatásával nemzeti programot indítottak a rendőrök kiképzésére, és német közreműködéssel újra megnyitották Kabulban a Rendőr Akadémiát. A rendőrség átszervezését és kiképzését célzó Átmeneti Integrációs Program (Transitional Integration Program – TIP) keretében kiképző központot hoztak létre Gardezben, de továbbiak létesítését is tervezik az országban. A kiképzést a már korábban felkészített afgán rendőrök, illetve amerikai és német szakértők vezetik. Az alapkiképzés nyolc hétig tart, a jelentkezéshez alapkövetelmény, hogy az illető tudjon írni és olvasni.

A belügyminisztérium a már hosszabb ideje szolgálatban álló rendőrök számára is lehetővé teszi a képzést és a csatlakozást az új rendőrséghez (a belügyminisztérium adatai szerint jelenleg 70-80 ezer ember mondja magát rendőrnek Afganisztánban, többségük volt mudzsahed harcos). A képzés során nagy hangsúlyt fektetnek az emberi jogok és a demokratikus alapelvek oktatására is. A rendőrség képzésében több ország vesz részt, többek között Norvégia és Japán, de részvételi szándékát fejezte ki Ausztrália, valamint a szomszédos Irán és Pakisztán is.

A rendőrség technikai felszereltsége és hatékonysága igen alacsony szintű, amelynek következtében nem élvezik a lakosság bizalmát. A járőrök nem rendelkeznek kommunikációs eszközökkel és járművekkel sem. Emellett a rendőrök nagy része érintett a feketekereskedelem és egyéb illegális tevékenységekben. A Kabuli Központi Rendőrség esetében ugyanez a helyzet.

A Határrendőrség

Az új afgán fegyveres erők részét képező Határrendőrség (Border Police) felállítását 2002-ben kezdődött meg. Az akkor mindössze 10 ezer fős, törzsi alapon szervezett határőr milíciák létszámát 2003-ban 40 ezer főre növelték, és a védelmi minisztérium irányítása alá helyezték. Mivel azonban ezek az alakulatok a kormányzattól nem kaptak illetményt, gyakorlatilag az egyes hadurak szolgálatába álltak és vámszedő pontokként működtek (s az északi területeken még ma is így működnek) a különböző, elsősorban kábítószercsempész-útvonalakon és határátkelőknél. A haderőreformban 12 ezer fős kiképzett határrendőrség létrehozását tűzték ki célul, de ezt a keretszámot várhatóan emelni fogják, mivel az 5823 km hosszúságú országhatár ellenőrzése ilyen létszámmal nem oldható meg. A határrendőrség 2004. január 1-jei hatállyal a védelmi minisztérium „irányítása” alól a belügyminisztérium alárendeltségébe került. A határrendőrség feladata továbbra is a határátkelők ellenőrzése, az illegális határátlépések, a csempészet és a drogkereskedelem megakadályozása. A határrendőr alakulatok felszerelése főleg könnyűfegyverekből áll. Jelenleg még nem rendelkeznek szolgálati igazolvánnyal, sőtétkéik színű rendőregyenruhában teljesítenek szolgálatot, így csak határrendőr karszalagjuk alapján lehet azonosítani, illetve megkülönböztetni őket a rendőröktől. A határrendőrség egészére jellemző a kommunikációs eszközök és a járművek hiánya.

A Nemzeti Biztonsági Igazgatóság

A Nemzeti Biztonsági Igazgatóság (National Directorate of Security – NDS) 2001 decemberében jött létre Kabulban, az Északi Szövetség biztonsági szervezeteként. Az országos hatáskörű NDS a kormány alárendeltségében működik. Fő feladata az ország biztonságát veszélyeztető cselekmények felderítése és értékelése, terrorcsoportok szándékainak felfedése, szélsőséges és kormányellenes szervezetek megfigyelése, a kábítószeralapanyag-termesztő területek felkutatása, a külföldi és belföldi információgyűjtés, valamint az ország vezetőinek személyi védelme.

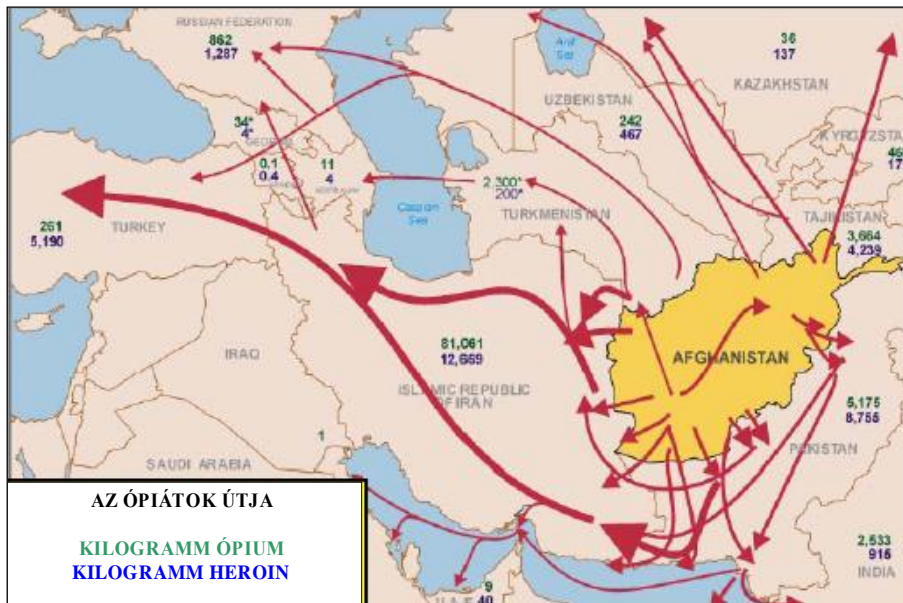
2004 februárjában vezetőváltásra került sor az NDS élén. Az új vezető feladata, hogy megtisztítsa a szolgálatot a régi – a „szovjet” időszakban a szolgálathoz került – munkatársaktól és a korrump vezetőktől, továbbá a kormányhoz lojális szervezetet alakítson ki. Mivel az NDS az egyetlen országos hatáskörű nemzetbiztonsági szolgálat, a szerteágazó feladatokból adódóan igen nagy szervezettel rendelkezik.

A túlbürokratizált, Kabul-központú szervezetet a jövőben átszervezik. Az NDS pontos létszámáról nem állnak rendelkezésre adatok. Egyes becslések szerint az elbocsátások után 15 ezer, más becslések szerint 38 ezer fő dolgozik az NDS különböző szervezeteinél. A tervek szerint a jövőben 10 ezer főre csökkenteni a titkosszolgálat létszámát.

A kábítószer-termelés elleni küzdelem

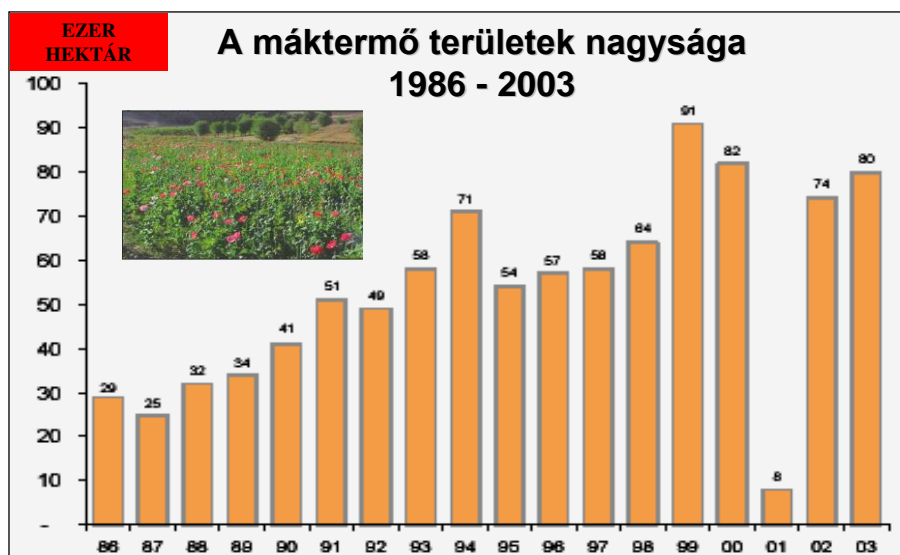
Közép-Ázsiában Afganisztán a legjelentősebb kábítószer-termelő ország, ahol jól szervezett terjesztőhálózat működik. Az országban 2003-ban 3600 tonna ópiumot – 6%-kal többet, mint 2002-ben – állítottak elő. A máktermesztés elsősorban Afganisztán északi, északkeleti és déli tartományjaiban jelentős. Az országban előállított rekordmennyiségű ópium a világ nyers ópiumának 75%-át jelentette. A máktermesztéssel foglalkozó családok (kb. 1,7 millió afgán) éves bevétele családonként 3900 USD volt. (Egy afgán alkalmazott keresete 20-40 USD havonta.). A máktermesztésből, a kábítószer előállításából és a drogkereskedelemből származó hatalmas jövedelem – kb. 2,3 milliárd USD évente, a GDP 50%-a – miatt a helyi törzsi vezetők, a hadurak és drogbárók között állandóak az összecsapások.

Droglaboratóriumok találhatóak az Iránnal, Pakisztánnal, Tádzsikisztánnal, Üzbegisztánnal és Türkmenisztánnal határos területeken, amelyek többségét a hadurak ellenőrzik. A drogútvonalak Európába és Oroszországba Türkmenisztánon, Tádzsikisztánon, Kirgizisztánon, majd Kazahsztánon keresztül vezetnek. Az Iránon és Törökországon átvezető, egykor domináns déli útvonal az érintett országok hatékonyabb ellenőrzése miatt veszített jelentőségéből.

Afganisztán több nemzetközi egyezményhez is csatlakozott (ENSZ Kábítószer Konvenció, 1971. évi ENSZ-konvenció a pszichotropikus anyagokról, ENSZ szervezett bűnözés elleni konvenció). A kábítószer-kereskedelem elleni harc fokozása érdekében együttműködési megállapodást kötött Kínával, Pakisztánnal, Iránnal, Türkmenisztánnal, Üzbegisztánnal és Tádzsikisztánnal. Az Afgán Átmeneti Hatóság (ATA) 2003. október 20-án elfogadott egy törvényt, ami szigorú büntetést helyez kilátásba a kábítószer-termelésben és csempészetben részt vevő személyekkel szemben. Az ATA meghirdette ötéves Nemzeti Drogfelügyeleti Stratégiáját (National Drug Control Strategy), amelynek megvalósításához egyelőre pénzforrásokat keres (300 millió dollárt), elsősorban a nemzetközi közösség donorállamaira számítva. A stratégia azt a célt tűzte ki, hogy 2008-ra 70%-kal szorítsák vissza az ópium-feldolgozás mértékét.

A kábítószer elleni küzdelem vezető országa az Egyesült Királyság, de eddig számottevő eredményt nem sikerült elérnie, mivel az afgán lakosság többsége érintett a máktermesztésben, a kisebb hadurak és a helyi vezetők pedig a kábítószer-előállításban. Ennek következtében mindannyian akadályozzák a mákültvények felszámolását. Hivatalos adatok szerint a 2003-ban regisztrált 80 ezer hektár mákültvény 25%-át felszámolták. Ennek ellenére 2004-ben az ültetvények területe 100 ezer hektárra nőtt, és növekedett a máktermesztéssel foglalkozó földművesek száma is. Ráadásul 2004-ben – az időjárásnak köszönhetően – rekordnak számító máktermést takarítottak be.

Afganisztánban a kábítószer-termelés és -kereskedelem visszaszorítása a társadalmi átalakulás alapvető kérdése, mivel ilyen forrásokból származik a terroristák és az ellenálló fegyveresek, de a családok legfőbb bevétele is. A termelés szerkezetének átalakítása az infrastruktúra és hasonló jövedelmet garantáló alternatív források hiánya miatt egyelőre megoldhatatlan problémát jelent. (A mezőgazdasági termelés fénykorában is csak közel 6%-át tudták az ország területének művelés alá vonni.) A máktermesztés és kábítószer-kereskedelem az elmúlt két évben növekvő tendenciát mutat. Visszaszorítása becslések szerint 10-15 évet vesz igénybe, a fentebb említett okok miatt. Más példákat figyelembe véve, Pakisztánnak 20 évre, míg Thaiföldnek 30 évre volt szüksége ehhez.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- A Primer for Aid Workers:
Opium and Heroin in Afghanistan.
(Report Prepared by P. J. Halton, ANSO Security Manager (North), May 2004)
- *Afghanistan Background Notes.* (JFC Headquarters, Brunssum, 2004)
- Rostoványi Zsolt:
Az iszlám Afganisztánban.
(História 8/2001., www.historia.hu)
- Papp Dezső: *Afgán utakon.* (www.honvedelem.hu)
- Olter László: *Afganisztán.* (www.index.hu)
- Puskás Ildikó: *Az afgán föld és népei.* (História 8/2001., www.historia.hu)
- CIA – The World Factbook 1999–2004
- MTI, 2002–2004
- *Nem kormányzati szervezetek (NGO) jelentései* (ANSO, HRW)
- www.honvedelem.hu/2002–2004
- www.afghan-web.com
- www.globalsecurity.org
- www.afghan-network.net
- www.geographic.org
- www.afghan-info.com
- www.frankenstein.worldweb.net

DR. DEÁK JÁNOS NYÁ. VEZÉREZREDES –
DR. SZTERNÁK GYÖRGY EZREDES

A VÁLSÁGREAGÁLÓ MŰVELETEK JELLEMZŐINEK VIZSGÁLATA

Bevezetés

Az európai kontinens a 21. század kezdetén tovább viszi magával megoldatlan problémáit, többek között a gyors technikai–technológiai fejlődésből, valamint az egyenlőtlen gazdasági körülményekből eredőket. Továbbá Európának számolni kell a globalizáció hatásával is. Ez a folyamat az európai államok számára egyszerre jelent objektív folyamatot, kényszert, másrészt a különböző nemzetközi szintű politikai, gazdasági kérdések bonyolult összességét, amely ugyanakkor a fejlődés lehetőségét is kínálja az európai nemzeteknek.

A NATO állam- és kormányfőinek Prágában megtartott csúcstalálkozóján a Szövetség elkötelezte magát a válságreagáló műveletek végrehajtása mellett. A kiadott közös nyilatkozat 4. pontjában rögzítették, hogy a NATO Reagáló Erő 2006 októberéig eléri a teljes hadművelleti készenléte, amelyhez a tagállamok anyagi erővel és katonai szervezetekkel járulnak hozzá. Ezekkel az erővel a Szövetség meghatározott időn belül képes lesz a válságreagáló műveletek hatékony végrehajtására a tagállamok területén, és elsősorban azon kívül. A dokumentum kimondja továbbá, hogy a tagállamok mindent megtesznek a terrorizmus elleni harc sikeres végrehajtása érdekében a világ bármely térségében. Fokozzák képességüket a vegyi-, biológiai, radiológiai és nukleáris fegyverek elleni védelem területén, és egyidejűleg korszerűsítik a Polgári Veszélyhelyzet Tervezés munkáját.¹

A határozat tartalmát elemezve egyértelműen megállapítható, hogy a jövőben tudományos igényességgel szükséges kutatni a témával összefüggésben a válságreagáló műveletek elméletét és gyakorlatát, a katonai szervezeteket, a lehetséges képességeket és a katonák felkészítésének, kiképzésének legfontosabb jellemzőit, valamint ezekben a műveletekben hazánk részvételének lehetőségeit.

A Szövetség katonai terminológiájában a béketámogató műveletek helyett meghonosodni látszik a *Crisis Response Operations – válságreagáló műveletek* kifejezés. A NATO a válságreagálással kapcsolatban az elmúlt év májusában, a Katonai Bizottság vezetésével kézikönyvet dolgoztatott ki, amelynek tartalmáról a tanulmányban röviden szólnunk. A válságreagáló műveletek összességében azokat a katonai és nem katonai jellegű műveleteket tartalmazzák, amelyeket korábban a *nem háborús katonai műveletek – Military Operations Other Than War* körébe sorolt a szakirodalom. A tanulmány mellékletében a műveleteket, a válságreagáló műveletek lehetséges helyét bővebben vizsgáljuk, felhasználva eddigi kutatási eredményeinket.

¹ *Prague Summit Declaration*., NATO Press Release, 2002/127.

Más megfogalmazásban: *a válságreagáló műveletek olyan többcélú műveletek, amelyek magukba foglalják a politikai, a diplomáciai, a katonai és a civil tevékenységeket. Azokat a nemzetközi emberi jogokkal összhangban indítják és hajtják végre, hozzájárulnak a konfliktusok megelőzéséhez.*

Az ezredfordulót követő biztonság- és katonapolitikai eseményekre hivatkozva a következő kérdések fogalmazhatók meg:

- Valóban új világrend kialakulásának vagyunk tanúi, s ha igen, akkor különbözik-e ez a régítől, melyek legfontosabb jellemzői?
- Civilizációk, kultúrák, vallások összecsapásáról van-e szó, tényleg nem lehetséges-e megbékélés a keresztény és az iszlámvallás között?
- Létezik-e elfogadható egyensúly a globalizáció, a regionalizáció és a lokalizáció között? Ebben az egyensúlyban (vagy egyensúlytalanságban) megtalálják-e helyüket a kis nemzetek és a fejletlen országok?
- A világ biztonsági szervezetei képesek-e hatékonyan működni, vagy új szervezetek létrehozására van szükség?
- A tudományos és a technológiai fejlődés eredményeit képes-e az ember saját szolgálatába állítani, vagy folytatódik a környezet tudatos rombolása?²

A hadtudomány művelői között egyre általánosabb az a nézet, hogy a fegyveres küzdelem már magában foglalja a válságkezelést, a konfliktus-megelőzést és a válságreagáló műveletek végrehajtását is, különösen igaz ez a katonai jellegű válságok esetében. A fent említett műveletekben megváltozott a hagyományos értelemben vett győzelem fogalma. *A cél ma már nem elsősorban az ellenség megsemmisítése a fegyveres küzdelemben, hanem sokkal inkább a fegyveres konfliktus megelőzésére való törekvés, főként politikai, diplomáciai és gazdasági eszközökkel.* Katonai megelőző lépésekkel a válságot kiváltó okokat lehet megszüntetni, hogy az agresszor lemondjon a válságot előidéző szándékáról. Ugyanakkor fegyveres küzdelem esetén – a technológiai fölény segítségével – az ellenség politikai, közigazgatási, katonai vezetésének megbontása, képességeiktől való megfosztása lett az elsőszámú feladat. Napjaink válságreagáló műveleteit elemezve az említett cél átértékelődhet, a válság jellegétől és formájától függően.

Az említett cél csak akkor teljesíthető – a válságreagáló műveletben részt vevő állomány megóvása mellett –, ha a válság körzetéről, vagy a hadművelet területéről a lehető legpontosabb hadászati és harcászati szintű felderítési adatokkal rendelkezünk.

Ez azt is jelenti, hogy a válságreagáló műveletek végrehajtásával bővült a felderítő szervezetek, a fegyveres erők lehetséges tevékenysége, hiszen az utóbbi idők válságait elemezve megállapítható, hogy az ENSZ egyre gyakrabban kéri fel tagállamait katonai jellegű beavatkozásra, és várhatóan ez lesz a gyakorlat a jövőben is. A Szövetség az egymást követő csúcstalálkozókön is erre kötelezte el magát.

² Nagy Miklós Mihály: *Geográfia és hadelmélet*. Földrajzi Értesítő, 2002. LI. évf. 1-2. füzet, 237-247. o.
Csizmadia Sándor: *A geopolitika, mint a nemzetközi kapcsolatok elemzésének módszere*. Külpolitika, 1998. tavasz, 3-31. o.

Az elmúlt év novemberében a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemen tudományos konferencia került megrendezésre „*Merre tovább hadtudomány? – Kihívások a XXI. század elején*” címmel. A konferencián elhangzottak alapján gyökeresen új igények jelentek meg a hadtudományi kutatásokkal szemben. Olyan kérdésekre kell tudományos igényű válaszokat adni, mint: Hogyan változott a katonai erő szerepe a biztonságban? Milyen legyen az önkéntes hadkiegészítésen alapuló haderő? Mi legyen a feladata, és erre hogyan készüljön fel? A szerződéses katonák felkészítése érdekében hogyan készítsük fel a tiszteket, tiszthelyetteseket, és a katonai felső vezetőket?

A hadtudományok területén is felértékelődött az elméleti kutatás szükségessége, a szellemi tőke, a fiatal tudósok képzésének igénye. Az új jelenségek kutatásának hasznossága a fegyveres erő fejlődése szempontjából vitathatatlan. *Véleményünk szerint a válságreagáló műveletek kutatása során az egyik fő kérdés lehet a nyugati világ és az iszlám jövőbeni kapcsolata alakulásának vizsgálata:* ennek a kapcsolatnak a háttere, ezen belül is a politikai, gazdasági és a katonai kapcsolatok változásai; egymáshoz való viszonyuk problémái, azok ok-okozati összefüggéseinek teljes körű feltárása; a problémák megszüntetésére szolgáló megoldások felvázolása a biztonsági és a katonai területeken.

Arra van szükség, hogy a hadtudomány kutassa a nem háborús katonai műveletek, a válságreagáló műveletek fogalmi, tartalmi kérdéseit, és azok jellemzőit. Elemezze, hogy a katonai műveletek és a nem katonai műveletek milyen viszonyban vannak egymással? Az aszimmetrikus műveleteknek milyen hatásuk van a fegyveres küzdelem törvényeire és törvényszerűségeire? (Megjegyezzük, hogy a keleti és a nyugati hadikultúrában ellentétes vélemény van a törvények és az elvek vonatkozásában. Mást ért az egyik a törvényeken, és mást ért a másik az elveken.) A kutatásnak – tudományos eredményeinek közreadásával – segítenie kell a politikai és katonai felső vezetőket a felsorolt kérdésekre vonatkozó döntésekben. Továbbá, az eredmények alapján segítse elő a képzés, a kiképzés irányainak meghatározását, a katonák, alegységek és egységek felkészítésének legcélszerűbb módja kiválasztását.

A Balkán-félszigeten végrehajtott válságkezelő műveletek, valamint napjaink békemissziói és a terrorizmus elleni harc gazdag tapasztalatokkal szolgáltak és szolgálnak. A katonai szakemberek és a hadtudomány kutatói körében célszerűvé vált felülvizsgálni a válságkezelésre, konfliktus megelőzésre vonatkozó, korábban kialakított elméletet és gyakorlati módszereket, mert azok többsége elavult.³ A biztonsági környezet átalakulása, a világ különböző térségeiben a nem katonai jellegű válságok általánossá válása egyértelművé tette azt a felismerést, hogy a Szövetség biztonságát a felelősségi területen kívüli szerepvállalással – válságreagáló műveletekben való részvétellel – lehet biztosítani. Ez azt jelenti, hogy a kollektív védelem szerepének megőrzése mellett *a válságreagáló műveletek sikeres végrehajtásához szükséges képességek kialakítása a tagállamok fegyveres erőiben elsőrendű feladattá vált.*

³ Generic Crisis Management Handbook 1997, valamint más külföldi és hazai dokumentumok.

Kihívások és kockázatok, a válságok és konfliktusok vizsgálata

A múlt század utolsó éveiben a biztonsággal kapcsolatban olyan új fogalmak jelentek meg, mint a *kihívás*, a *kockázat*, a *válság* és a *konfliktus*. Ezeket a fogalompárok a szakemberek általában negatív értelemben használják, mivel gyengítik az állam belső és külső biztonságát. Veszélyeztetik az ország értékeit, érdekeit és a lakosság biztonságát. Az említett fogalmaknak mára már könyvtárnyi az irodalma, a külföldi és a hazai irodalomban egyaránt többféle csoportosításuk létezik. A kihívások, kockázatok vizsgálatakor a tanulmány megírásához⁴ mi dr. Fülöp Imre felosztását fogadtuk el.

Származásuk szerint a kihívásokat és kockázatokat két csoportba lehet sorolni: *természetes és mesterséges eredetűek*. Az elsőhöz tartoznak a természeti következményként megjelenő katasztrófák, az emberre kedvezőtlenül ható természeti jelenségek, amelyek az emberi tevékenységtől függetlenül is megjelenhetnek, és a tudomány mai állása szerint ellenük csak igen nehezen tudunk védekezni.

A mesterséges eredetű kihívások és kockázatok az emberek, a társadalom biztonságára, a környezetre hatnak. Ezeket az ember „állítja elő” gondatlanságból, vagy tudatosan. Ezekhez tartoznak a háborúk, a környezet szennyezése, a nemzetközi terrorizmus, a kábítószer- és fegyverkereskedelem, a tömeges méretű elvándorlás, a gazdasági problémák, a szegénység, a természet ökológiai egyensúlyának megbontása.⁵

Méretük szerint a kihívások és kockázatok *lehetnek globálisak, kontinentálisak, regionálisak és lokálisak*. Megjegyezzük, ez a felosztás nem különíthető el ilyen határozottan, mert ebben az esetben a veszélyességet és a közvetett hatást is értékelni célszerű.

Hatókörük alapján a kihívások és kockázatok *lehetnek belső típusúak*, ezek általában a társadalmon belül jelentkeznek (erőszakos hatalomátvétel, polgárháború, etnikai tisztogatás stb.); és *külső típusúak*, amelyek államok, szövetségek között alakulhatnak ki (területi követelések, háború, nyomásgyakorlás valamilyen követelés teljesítése érdekében stb.).

Jellegük szerint a kihívások, kockázatok *lehetnek feszültségek, válságok, konfliktusok és háborúk*.⁶

A FESZÜLTség az államok vagy a társadalom különböző csoportjai között alakulhat ki, vélt vagy valós érdekkülönbségek miatt. Ezek többsége tárgyalásos módszer alkalmazásával megoldható.

⁴ *Biztonságpolitika*. Szerk.: Gazdag Ferenc. Stratégiai és Védelmi Kutató Hivatal, Budapest, 2001.

⁵ *Terrorism in context*. The Pennsylvania State University Press, 1995. 10. o. Christopher C. Harmon: *Terrorism today*. London: Frank Cass, 2001. – XIX. 210-223. o., Charles Townshend: *Terrorism*. Oxford University Press, 2001. 160. o.

⁶ Walter Schweizer: *A kockázatelemzés szerepe a nemzeti biztonsági-, és a nemzeti katonai stratégia kialakításában*. Előadás 1998. augusztus 27. George C. Marshall European Center for Security Studies.

A VÁLSÁG általában súlyos egyensúlyhiány a társadalom egyes területein (politikai, gazdasági, katonai stb.) Ez az egyensúlyhiány zavaróan hat a társadalom életére. A válság megfogalmazására a szakirodalomban több megoldást kínál, ezekből többet korábbi munkáinkban már ismertettünk. Ha a válság a hatalomhoz köthető, akkor célja lehet politikai, gazdasági, katonai és más előnyök megszerzése. Válsághelyzet kialakulhat szándék nélkül is. Ilyenkor a megoldás legegyszerűbb formája, hogy az érintett felek, vagy a hatalom nem vállalja fel az összeütközés veszélyét, megoldja, megszünteti a válságot előidéző okot. A nemzetközi biztonsági szervezetek is általában erre a lépésre ösztönzik a válsághelyzetben szembenálló feleket.

A KONFLIKTUS a megoldatlan válságból alakulhat ki, amikor a szembenálló felek rendelkeznek olyan képességekkel, hogy akarataikat, érdekeiket erőszakos úton érvényesítsék. A szakirodalom a konfliktus fogalmára és szintjeire több megoldást ad. Véleményünk szerint a kutatás során – az adott geopolitikai és geostratégiai környezetben – a konfliktusokat, konfliktushelyzeteket külön-külön célszerű vizsgálni. Az így kapott eredmények alapján célszerű a konfliktust forma és típus szerint felosztani.

A HÁBORÚ klasszikus értelemben azt jelenti, hogy az érdekek érvényesítése céljából a konfliktusban részt vevő felek mindegyike részéről katonai erő kerül alkalmazásra. Véleményünk szerint a háború legteljesebb vizsgálatát Clausewitz végezte el. Megállapításai napjainkban is segítik a kutatóknak a problémák elemzése során.⁷ Igazolással egy példát említünk: *A terrorizmus és a fegyveres küzdelem közötti lényeges különbség, működési logikájukban rejlik*: Clausewitz szerint a fegyveres küzdelem (háború) végső soron kényszerítő erejű, míg a terrorizmus hatáskeltő. A háború politikai, fizikai, a terrorizmus mentális jelenség. A terrorizmus lényege: erőszakos (fegyveres) cselekmény fegyvertelenekkel, védtelenekkel szemben.⁸ Ugyanakkor Nagy Miklós Mihály azt javasolja a kutatóknak, hogy az utóbbi évek konfliktusokkal összefüggő történéseit fegyveres küzdelemként vizsgáljuk.⁹ A terrorizmus hadtudományi alapon történő vizsgálata közelebb viszi a kutatókat a téma ok-okozati összefüggéseinek feltárásához, a terrorizmus belső természetének megértéséhez. A Clausewitz által megadott háború fogalmat elfogadva, a terrorizmus esetében is célszerű vizsgálnunk a terroristák által elérendő politikai célokat. Azt mondja Nagy Miklós Mihály, hogy ezeket a politikai célokat a terrorcselekmények nehezen fedik fel, így a valódi okok kutatása átfogó vizsgálatot igényel. *Másképpen, a nyugati demokrácia terjesztése, a diktatúra megdöntése az egyik részről, az iszlám vallás terjesztése a másik részről csak fél igazság, a valódi ok a geopolitikai, geostratégiai összefüggésekben keresendő.*

⁷ Clausewitz Carl von: *A háborúról. I. kötet*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1961.

⁸ Ferwagner Péter Ákos – Komár Krisztián – Szélinger Balázs: *Terroriszervezetek lexikona, Gavrilo Princip-től Oszama Bin Ladenig*. Maxim Könyvkiadó, Szeged 2004. 18-19. o. Richard H. Shultz and Andreas Vogt: *It is War! Fighting Post-11 September Global Terrorism through a Doctrine of Preemption*. In: *Terrorism and Political Violence* Volume 15. Spring 2003. Number 1. 1-31. o. Chris Quillen: *Terrorism with Weapons of Mass Destruction*. In: *Terrorism and Political Violence*, 2001. 2. szám 43-58. o.

⁹ Nagy Miklós Mihály: *A terrorizmus hadelmélete*. KAPU, 2004. június-július 16-20. o.

Ennek alapján bizonyítható, hogy a terrorcselekmények és a terrorizmus elleni harc politikai célkitűzés nélkül nem lehetséges. Visszatérve Clausewitzhez: „*A háború, az erőszak alkalmazása a politikai akarat érvényesítése érdekében.*” A politikai akaratot, politikai célkitűzést célszerű tehát felkutatnunk a terrorizmus jellemzőinek vizsgálatakor is.

A háború lényege, hogy a szembenálló felek a rendelkezésükre álló haderő egészét vagy annak nagyobb részét alkalmazzák, valamennyi más tényezővel együtt, céljaik elérése érdekében. A háború hatással van a környezetében lévő országok, a kontinens és a világ biztonságára. Itt kívánjuk megjegyezni, hogy a hosszabb és rövidebb távú biztonsággal összefüggő stratégiákban az országoknak célszerű állást foglalniuk a háborúval és a fegyveres küzdelemmel kapcsolatban. Tenniük kell ezt azért, hogy a szűkebb és tágabb környezetük pontosan ismerje: Milyen eszközökkel és módszerekkel kívánják érdekeiket érvényesíteni, értékeiket és szociális biztonságukat megvédeni?

A biztonság vizsgálata

A biztonságot veszélyeztető tényezők nagyobb része közvetlenül hat a biztonság egy-egy területére, ugyanakkor másik részük a biztonság több területét érintheti egyszerre. A társadalompolitikai, gazdasági és más folyamataiból következik, hogy a veszélyeztető tényezőket ok-okozati összefüggésben célszerű vizsgálni és a társadalom egészére vonatkoztatott következtetéseket levonni, megoldási javaslatokat tenni.

A politikai biztonság egy állam számára akkor valósul meg, ha bel- és külpolitikai akaratérvényesítésében szabadon cselekedhet. Ebben az esetben nem engedhető meg a diplomáciai nyomásgyakorlás, a kirekesztés, az alkotmányos rend erőszakos megváltoztatása, a faji, etnikai, vallási gyűlölet szítása. Ezt a biztonságot veszélyezteteti a szervezett bűnözés, a nemzetközi terrorizmus és a tömeges méretű illegális bevándorlás. Teljesen új jelenség a különböző terrorszervezetek – vélt vagy valós indokok alapján tett – fenyegető nyilatkozata.¹⁰

A gazdasági biztonságot veszélyezteti az energiatartalékok kimerülése, vagy az azokhoz való hozzájutás akadályozása. (Megjegyezzük: a szakemberek elemzéseit olvasva, az energiahordozók tartalékairól, az ezekhez való hozzájutás a jövőben egyre gyakoribb probléma lesz.) Meglévő készletek pazarló felhasználása, vagy az éhínséggel fenyegető demográfiai növekedés a világ egyes térségeiben. Ehhez kapcsolható, hogy a biztonság szempontjából a világgazdaság globalizációját a szakemberek különbözőképpen értékelik. Vannak, akik a folyamat negatív jelenségei közé sorolják a kábítószer-kereskedelmet, az ipari kémkedést, a szervezett gazdasági bűnözést, a világméretű környezetszennyezést.

¹⁰ A vizsgálathoz és az elemzéshez felhasználtuk a Charles Townshend: *Terrorism*, Oxford University Press 2001. és a *Terrorism in context*. The Pennsylvania State University Press 1995. című kiadványokat.

A humanitárius biztonság megsértése elsősorban az alapvető emberi és szabadságjogok érvényesülésének megakadályozásából eredhet. Ugyanakkor idetartozik a kezelhetetlen méretű munkanélküliség, a megélhetési problémák és a szociális biztonságot veszélyeztető tényezők. Véleményünk szerint a társadalomban erre a tényezőre kiemelt figyelmet kell fordítani, mert közvetett hatással lehet a biztonság más területeire is.

A környezeti biztonság veszélyeztetését az ember általában tudatosan idézi elő, mert a víz- és levegőszennyezés, az esőerdők kipusztítása ellen viszonylag későn kezdett el védekezni.

A katonai biztonság mint veszélyeztető tényező egyszerűen a fegyveres erő létéből, tömegpusztító fegyverek és a haditechnikai eszközök alkalmazásának lehetőségéből ered. A katonai kihívás, kockázat az agresszió szándékában is megnyilvánulhat egy másik állam ellen. Az állam belső katonai biztonságát veszélyezteti, ha a fegyveres erők politikai felügyelete nem a demokratikus államrendre jellemző módon valósul meg.

Összegezve: az ezredfordulón jelentkező biztonsági kihívásokat és kockázatokat megállapítható, hogy a globalizáció pozitív és negatív hatásai igazolják a mostani világrend átmeneti jellegét. Az integrációs folyamatok csökkenthetik a nagyhatalmi vetélkedést, de az integrációval ellentétes jelenségek, mint a nacionalizmus válságokat gerjeszt, különösen akkor, ha az etnikai és vallási ellentétekkel kapcsolható össze.¹¹

A válságreagáló műveletek vizsgálata

A válságreagáló műveletekhez kapcsolódó nézetrendszer alapja a Szövetség Washingtonban elfogadott stratégiai koncepciója, a Prágában elfogadott dokumentumok, és a polgári veszélyhelyzeti tervezésre vonatkozó Észak-atlanti Tanács által megfogalmazott előírások, amelyeket a Szövetség Isztambulban is megerősített. Ez a csúcstalálkozó pontosította a NATO feladatait és jelenlétének lehetőségeit a válságreagáló műveletekben.

A NATO célkitűzései: A válságreagáló műveletekkel hozzájárulni a feszültségek csökkentéséhez, megakadályozni a válságok és konfliktusok kialakulását, amelyek a tagországok biztonságát fenyegetik. Hatékonyan kezelni a kialakult válságokat a partnerországok bevonásával. A válsághelyzettel összhangban folyamatosan biztosítani a polgári és a katonai készenlétet. Fegyveres konfliktus esetén a tagországok megvédeése, az agresszor minden körülmények közötti megfékezése és visszavonulásra kényszerítése.

A válságreagáló műveletekben való részvétel részletesebb vizsgálatát végezte el Murinkó Attila értekezéstervezetében, ahol a katonák mindenoldalú felkészítésének kérdéseivel foglalkozott.¹²

¹¹ A biztonsággal kapcsolatos bővebb elemzés a *Biztonságpolitika* című kiadványban található. Szerk.: Gazdag Ferenc. Stratégiai és Védelmi Kutató Hivatal Budapest, 2001.

¹² Murinkó Attila: *A katonák különleges helyzetekre történő hazai felkészítésének tudományos alapozása*. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola, Budapest, 2004.

A SZÖVETSÉG VÁLSÁGREAGÁLÓ RENDSZERE: *a válságok teljes körű megelőzése, kezelése, az azokra adandó válaszok politikai, diplomáciai, gazdasági és katonai lehetőségeinek, intézkedéseinek összetartozó rendszere.*¹³ A NATO politikai és katonai tanácskozásain elfogadott döntések alapján létrehozott erők és képességek előnyeit kihasználva kerül sor a válságkezelésre, a béke és a biztonság megőrzése érdekében.

A válságreagáló műveletek rendszer célja lehet: *a válságreagáló erők magas fokú készenlétének fenntartása és folyamatos támogatása, függetlenül attól, hogy a tevékenységre a Szövetség felelősségi határain belül vagy kívül kerül sor.*

Ennek alapján a válságreagáló műveletekben a Szövetség erőin kívül a partnerországok és mindazok részt vehetnek, akik az elveket elfogadják. Az elveket kézikönyvbe foglalták, amelynek több nyílt és egy titkos minősítésű változata készült el.¹⁴

A válságreagáló műveletek szinte valamennyi formájában egyre több polgári és humanitárius szervezet vesz részt. A béketámogató műveleteket elfogadó államok, kormányok többsége rendelkezik olyan humanitárius szervezetekkel, amelyek várhatóan segítségére lesznek a kontingenseknek. Ezt a helyzetet *polgári-katonai együttműködésnek (Civil-Military Cooperation)* nevezzük, és a válságreagáló művelet fontos feltételének tekintjük.

A Szövetségben használt dokumentumok: *Megelőző intézkedések (Inventory of Preventive Measures); Katonai válaszlépések (Generic Military Response Option); NATO Elővigyázatossági Rendszer (NATO Precautionary System), Hadműveleti tervek (Operational Plans); Alkalmazási rendszabályok (Rules of Engagement);* ezek magyar nyelven elérhetők, megfelelő betekintési rendszabályok betartása mellett.

A NATO Elővigyázatossági Rendszere (NATO Precautionary System) tartalmazza a Szövetség válságreagáló műveletekre vonatkozó válaszlépéseinek gyűjteményét is. Ez a rendszer magába foglalja a polgári és katonai intézkedések valamennyi lehetőségét, beleértve a 2006-ig megalakítandó válságreagáló erők alkalmazását is. Az elővigyázatossági rendszer alkalmazásával a NATO tagállamok időben és megkülönböztetett módon tudnak választ adni a kialakult válsághelyzetre, elsősorban politikai és diplomáciai eszközök felhasználásával.

Az elővigyázatossági rendszer elemei: *az intézkedések, az ellenmeglepés és az ellenagresszió.* Az elemek alkalmazása biztosítja a tagállamok számára a hírszerzés, a felderítés teljes skálájának alkalmazását, az információ megszerzését a válságövezet jellemzőiről és az erők készenlétének meghatározott ideig történő fenntartását a válságkezelésre. Másképpen, a rendszer biztosít egy „normális” folyamatot a békeállapot, a válságreagáló erő alkalmazása és az újbóli békeállapot között.

¹³ NATO Crisis Response System – IMSWM-155-3.

¹⁴ MC 294/2, MC 67/4, MC 327/2.

Kiemelten fontos ebben a folyamatban a meglepetésszerű támadás elhárítása, az alkalmazott erők és eszközök legteljesebb megóvása. (*Megjegyezzük: a nyugati hadikultúra, de a nyugati nyelvek többsége pozitív értelemben is használja az agresszió kifejezést, ellentétben a magyar nyelvvel.*)

A feladat összehangolására a Szövetség a különböző parancsnokságokon *Helyzetelemző Központokat* hozott létre, ahol a beérkezett adatokat feldolgozzák, értékelik és a meghatározott parancsnoki-vezetési rendszerben továbbítják a döntés előkészítők részére.

Megismételjük a fejezet elején mondottakat: *A válságreagáló műveletekhez kapcsolódó nézetrendszer alapja napjainkban, a Szövetség stratégiai koncepciója (Washington), a Prágában, Isztambulban elfogadott dokumentumok és a polgári veszélyhelyzeti tervezésre vonatkozó Észak-atlanti Tanács által megfogalmazott előírások.*¹⁵ Isztambulban a tagállamok vezetői értékelték a Szövetség addigi tevékenységét a válságreagáló műveletekben, meghatározták a további feladatokat, és kiemelten foglalkoztak a terrorizmus elleni harchoz szükséges képességek jelenlegi állapotával.

A válságreagáló műveletek szakbizottságokban történő kidolgozásával egyidőben Oberammergau-ban, a Szövetség iskolájában a tagállamok, a partnerországok, a Mediterráneum országok tisztségviselői és tisztjei számára tanfolyamok indultak az elmélet elsajátítása érdekében. A tanfolyamon elhangzottokról, valamint a témával kapcsolatban elért kutatási eredményekről az elmúlt évben vázlatalbumot jelentettünk meg, angol nyelven.¹⁶

A Szövetség, a tagállamok és a partnerországok bevonásával évente több alkalommal vezet le válságreagáló gyakorlatokat, ahol a törzsek és a katonák gyakorolják a különböző feladatokat, megismerik a tervezőmunka alapjait, egymás képességeit. A továbbiakban, néhány gondolatban összegezzük a legszükségesebb fogalmakat.

A VÁLSÁGREAGÁLÓ MŰVELETEK olyan tevékenységek, melyek során a katonai képességeket a harci műveletektől eltérő céllal alkalmazzák olyan helyzetben, amikor a békés körülményeket egy lehetséges összecsapás, vagy konfliktus veszélye fenyegeti. Ilyen helyzetekben a béke helyreállítására vagy a helyzet stabilizálására – ha lehetséges, akkor a fegyveres beavatkozást kerülve –, katonai erőt alkalmaznak.¹⁷

A VÁLSÁGREAGÁLÓ MŰVELETEKET SEGÍTŐ TEVÉKENYSÉGEK. Átfogó elemzés készítése a hadművelet körzetéről politikai, gazdasági és szociális szempontból, majd az elkészített elemzés átadása a beérkező csapatok parancsnokainak.

¹⁵ A válságreagáló műveletek fogalmával, jellemzőivel, végrehajtásának körülményeivel kapcsolatban az Egyetem, a Honvédelmi Minisztérium és a Honvéd Vezérkar munkatársai egyetemi jegyzetet dolgoztak ki, ahol a címben szereplő témával bővebben foglalkoznak. (*A válságreagáló műveletek elmélete és gyakorlata a 21. században.* Egyetemi jegyzet, Budapest, 2004.)

¹⁶ *New Possibilities of Crisis Management and Conflict Prevention* (Crisis Response Operations). Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2003.

¹⁷ Magyar Honvédség Összhaderőnemi Doktrína tervezet – 2002. 21. o.

A polgári lakosság felkészítése, tájékoztatása, a csapatok beérkezéséről, azok elfogadtatása körülményeinek megteremtése. Az ellenséges érzelmű propaganda hatástalanítása, a pártatlanság és az objektivitás alapelveinek maradéktalan betartásával. Az otthonatlanok és menekültek problémái kezelésének segítése a hiteles tájékoztatás alapján. Az aknakutatással és a fegyverek leadásával kapcsolatos munka segítése. A parancsnokok és a baráti helyi vezetők nyilatkozatainak közlése a hadművelet térségében, felhasználva a rendelkezésre álló valamennyi tömegtájékoztatási eszközt. A polgári lakosság teljes körű tájékoztatása a béketámogató hadművelet végrehajtásának elgondolásáról. A lakosság érdekében folytatott egészségügyi, közegészségügyi, biztonsági és más jellegű tájékoztatók megszervezése és vezetése.

A VÁLSÁGREAGÁLÓ MŰVELETEK ÖSSZESSÉGE olyan integrált katonai műveleti rendszer, amely magában foglalja a megelőzést, a gyors intézkedést, az ellentevékenységeket és a szükséges biztonsági lépések megtételét. Az egész tevékenység a politikai ellenőrzés mellett kerül végrehajtásra. Ezt a jogkört a Szövetségben az Észak-atlanti Tanács gyakorolja. A kijelölt erők kiképzése során fontos mozzanat a civil-katonai kapcsolatok legfontosabb szabályainak a megismertetése, a katonák pszichológiai felkészítése, az információs és pszichológiai hadviselés elméletének és gyakorlatának ismerete. A pszichológiai felkészítéssel kapcsolatban néhány héttel korábban figyelemre méltó tanulmány jelent meg az Új Honvédségi Szemlében.¹⁸ A tanulmány legfontosabb megállapítása a következő: „Ha a katonák kezébe fegyvert adunk azzal a kötelezettséggel, hogy azt bizonyos körülmények között használniuk kell, akkor fel kell készítenünk őket lelki-mentálisan a sebesülés, a halál okozására, valamint a sebesülésre; és arra, hogy ha rájuk lönek, az nem azt jelenti, hogy le is lövik őket.”

A válságreagáló műveletek általában a „hagyományos” katonai műveletekhez képest eltérő környezetben folynak, így a fegyveres küzdelem törvényeitől eltérő alapelvek érvényesülhetnek a végrehajtás során. Ezeket a szakirodalom a következőkben összegzi:¹⁹

Az egységes parancsnokság: A válságreagáló erők parancsnoka a felelős a művelet valamennyi mozzanatáért, beleértve a felekkel történő tárgyalást a konkrét problémák megoldására. Hasonló jogokkal rendelkezik a műveletben részt vevő polgári erők felett is.

Pártatlanság: Az érintett felekkel való előítélet nélküli tárgyalás, azonos bánásmód a műveletek sikerére is hatással lehet. A pártatlanság feladása, vagy csak annak a látszata súlyos kockázattal járhat a művelet sikerére, vagy a műveletben részt vevőkre.

Hitelesség: A válságreagáló műveletek képességének elismerése nem jelenthet fenyegetést alaphelyzetben a felekre, de biztosítani kell minden körülmények között a feladat végrehajtását.

¹⁸ Végh József: *A lélektaktikai képzés elvei, módszerei és gyakorlati tapasztalatai*. Új Honvédségi Szemle, LVIII évfolyam, 2004/8. szám. 63-75. o.

¹⁹ NATO Crisis Response System – IMSWM-155-3. (Honvédelmi Minisztérium Védelmi Hivatal)

Az erő alkalmazásának korlátozottsága: Ezt minden esetben a művelet parancsnoka dönti el, és érinti a küldetés valamennyi mozzanatát. Ugyanakkor az erő nem jelenthet veszélyt a lakosságra.

Kölcsönös tisztelet: A válságreagáló művelet résztvevői és a felek között ennek folyamatosan fenn kell állnia, hiszen az erők a fogadó kormány beleegyezésével vannak jelen a válságkörzetben. A konfliktus kialakulását mindenképpen el kell kerülni.

A válságreagáló műveletek átláthatósága: A felek értsék a válságreagáló erők jelenlétének célját, a feladatokat és azok végrehajtásának módját. Ugyanakkor ez az átláthatóság nem veszélyeztetheti a katonák biztonságát.

Polgári–katonai együttműködés: A válságreagáló műveletben valamennyi elem nélkülözhetetlen, együttműködésük a sikeres feladat végrehajtás egyik feltétele. Az eltérő módszereket össze kell hangolni.

Mozgási szabadság: A válságkörzetben a kijelölt erőknek szabad mozgást kell biztosítani, bármilyen akadályoztatás esetén azonnal tárgyalást kell kezdeményezni.

Rugalmasság: Ez a feladatok egymás utáni végrehajtását jelenti. Ugyanakkor a békefenntartás nem lehet azonos a béke-kikényszerítéssel, amelyet az afganisztáni és az iraki események igazolnak.

Terjedelmi korlátok miatt ennyiben kívántuk vizsgálni a válságreagáló műveletekhez kapcsolható fogalmakat és jellemzőket. Az egyetem könyvtárában, a témával kapcsolatban jegyzet áll a kérdést bővebben kutatni szándékozók rendelkezésére. A jegyzet készítésekor figyelembe vettük a Honvédelmi Minisztérium, a Honvéd Vezérkar, és a csapatoknál dolgozó szakemberek véleményét is. Így a jegyzet a legkorszerűbb kutatási eredményeket és információkat tartalmazza.²⁰

A válságreagáló műveletek helye a katonai műveletekben

A válságreagáló műveletek legjobban úgy jellemezhetők, mint egy többfunkciós művelet, amely felöleli mindazokat a politikai, katonai és civil tevékenységeket, összhangban a nemzetközi joggal, amelyek a kinyilvánított szövetséges célkitűzések értelmében hozzájárulnak a konfliktus megelőzéséhez és a válságkezeléshez.

A válságreagáló műveletek lefedik mindazokat a NATO katonai hadműveleteket és kapcsolódó tevékenységeket, amelyek nem tartoznak az 5. cikkely szerinti kollektív védelembe.

²⁰ *A válságreagáló műveletek elmélete és gyakorlata a XXI. században.* Szerk.: Padányi József. Egyetemi jegyzet, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2004.

Ugyanakkor, általánosságban fogalmazva, a nem az 5. cikkely szerinti válságreagáló műveletek felölelik a Szövetség által, és részvételével végrehajtott hadműveletek teljes spektrumát, beleértve a béketámogatást, amely az elhatározottságot követelő béke kikényszerítéstől leginkább a katonai megelőzés és egyéb tevékenységekig terjed, amint azt az Észak-atlanti Tanács meghatározza.²¹

A mértékadó szakirodalmak a katonai műveleteket két nagy csoportba sorolják: *háborús műveletek és nem háborús műveletek*. Az utóbbiak lehetnek: békefenntartás, béke-kikényszerítés, béketeremtés, békeépítés és humanitárius műveletek. Ide tartoznak még: a katasztrófák következményeinek felszámolása, kutatás-mentés, nem harci jellegű kiűrités, terrorizmus elleni harc, légtérelőzítés, felderítő műveletek, információs műveletek, katonai segítségnyújtás/támogatás civil hatóságoknak, szankciók érvényesítésének támogatása.

A nem háborús művelet gyakran hosszú ideig tart és sokszor megváltoztatja irányát. Nincs mindig közvetlen megoldás a problémákra, vagy ha van, kockázatosná válnak a további célok. A nem háborús műveletek környezete rendkívül bonyolult, a bevetett erőktől fegyelmet és sokoldalúságot követel, hogy az megfeleljen a követelményeknek. Előfordulhat, hogy a lehető leggyorsabban háborús műveletre kell áttérni az erők megóvása vagy a célok teljesítése érdekében – fogalmazznak a különböző doktrínák.²²

Elmondhatjuk tehát, hogy a politikai és biztonsági környezetben bekövetkezett változások nem hagyták változatlanul a fegyveres erők feladatrendszerét. A katonai szakértők véleménye alapján a fegyveres erők feladatai általánosságban a következő két nagy területre osztható fel, a szakirodalom alapján:

Nem fegyveres tevékenységek: részvétel a súlyos katasztrófák következményeinek felszámolásában; környezetvédelmi tevékenységek támogatása; humanitárius segítségnyújtás; fegyverzetellenőrzés; béketeremtés; békeépítés; békefenntartás; erődemonstráció.

Fegyveres tevékenységek: rajtaütések; légicsapások; béke-kikényszerítés; terrorizmus és bűnözés elleni tevékenység; korlátozott hagyományos konfliktus; nemzetközi háború; harcászati és hadászati nukleáris eszközökkel vívott háború.

Ezek a műveletek végrehajthatók az 5. cikkelyhez és a nem 5. cikkelyhez tartozó előírások alapján, nem NATO-tagállamok bevonásával is.

Az Észak-atlanti Tanács politikai Prágában meghatározott és elfogadott politikai célkitűzéseit követően elkészült A NATO VÁLSÁGREAGÁLÓ RENDSZER KÉZIKÖNYVE nevű okmány, amelyet a Stratégiai Parancsnokságok és a tagállamok katonai parancsnokságai (vezérkarok) használnak a válságreagáló műveletek rendszabályainak bevezetésekor, a műveletek megszervezésekor és végrehajtásakor.

²¹ AJP-01 (B) Szövetséges Összhaderőnemi Doktrína – STANAG 2437.

²² AJP-01 (B) Szövetséges Összhaderőnemi Doktrína – STANAG 2437.

A KÉZIKÖNYV nyolc (8) fejezetből áll:

- 1) Általános információk a válságreagáló rendszerről, annak politikai háttéréről, valamint a kézikönyv használatáról.
- 2) A diplomáciai, gazdasági, katonai megelőző lehetőségek, lépések felsorolása, azok tartalmi jellemzői.
- 3) A válságreagáló rendszer teljes katalógusa, az egyes lépések, intézkedések teljes kifejtése, azok egymáshoz kapcsolódása.
- 4) A meglepés elleni védelem tartalma, a védelmi és támadó jellegű intézkedések felsorolása.
- 5) Az agresszió elleni védelem intézkedéseinek felsorolása, szervezése, azok tartalma.
- 6) Az összefüggések bemutatása a válságreagáló rendszer és a készségi fokozatok tartalma között.
- 7) Gyakorlati tudnivalók a válságreagáló kézikönyv használatához, a kézikönyvet alkalmazó parancsnokságok és törzsek számára.
- 8) Általános információk hat megszervezett, begyakorolt, szimulált feladat alkalmazásához a válságreagáló rendszer sikere érdekében (gyakorló feladatok).

A KÉZIKÖNYV az általános használat megkönnyítése érdekében hét (7) mellékletet tartalmaz, amelyek hasznos tudnivalókkal látják el az alkalmazókat:

- a) Tudnivalók az elrettentés és a kollektív védelem elméletéről és gyakorlatáról.
- b) A nem 5. cikkely szerinti válságreagáló műveletek felsorolása: béketámogató műveletek, a NATO vezette kivonási műveletek.
- c) A nem harci kivonási műveletek.
- d) Tengeri szankciók és kikényszerítések elősegítése érdekében végrehajtott műveletek.
- e) A terrorizmus elleni védelem és harc.
- f) A tömegpusztító fegyverek elleni védelem körülményei.
- g) A válságreagáló műveletek végrehajtásának következményei.

Az Észak-atlanti Tanács valamennyi NATO-tagállamnak ajánlja alkalmazásra a Kézikönyvet, kiegészítve a nemzeti rendszerekkel.

Ha a fegyveres erők feladatainak meghatározásakor elfogadjuk ezeket a felosztásokat, akkor belátható, hogy a haderónemek, fegyvernemek és szakcsapatok katonai doktrínáinak újszerű megfogalmazására van szükség. A miértre adott válasz a következő: A legtöbb ország haderejének működését meghatározó doktrínák – jó tíz évvel a hidegháborút követően – továbbra is háborús tevékenység orientáltak.

Nagy az igény, és általában törekvés is felfedezhető arra, hogy a nem fegyveres tevékenységekkel kapcsolatos feladatokra is elkészüljenek az alkalmazható doktrínák. Ennek ellenére a legtöbb ország még csak a doktrínák kialakításának kezdeti szakaszában van. *Ez a folyamat nem halasztható tovább, és arra is készen kell lenni, hogy e doktrínákat időszakonként pontosítani, javítani szükséges.*

A NATO válságreagáló rendszere magában foglalja: a Szövetség felderítő és előrejelző rendszerét, a műveleti tervező rendszert, a polgári veszélyhelyzeti tervezés válságreagáló előkészületeinek rendszabályait.

A válságreagáló rendszer az Észak-atlanti Tanács és a Védelmi Tervező Tanács irányításával működik, ezek a tanácsok felügyelik és irányítják a Szövetség egységes légvédelmi rendszerét, valamint a fegyveres erőket.

A NATO válságkezelési folyamata a következő mozzanatokra osztható:

- 1) A válság előrejelzése a vizsgálatok eredményei, következtetések alapján.
- 2) A válsághelyzet vizsgálata, a válság lehetséges és valós hatása a Szövetség biztonságára.
- 3) Az Észak-atlanti Tanács és a Védelmi Tervező Tanács tevékenysége, a lehetséges válaszok vizsgálata és az ajánlások megfogalmazása a fegyveres erők számára.
- 4) A direktívák tervezése az Észak-atlanti Tanács és a Védelmi Tervező Tanács ülésein, azok végrehajtása a kijelölt erők által (válságreagáló műveletek).
- 5) A béke, a biztonság és a stabilitás megteremtése, helyreállítása.

A válságkezelési folyamat mozzanataihoz két megjegyzést kívánunk tenni: *Először:* a Szövetség főparancsnokságán található a Helyzetelemző Központ, ahol az Észak-atlanti Tanács döntéseihez szükséges adatokat dolgozzák fel és az összefoglaló jelentéseket készítik el. *Másodszor:* a válságkörzetek vizsgálatához a geopolitikai, geostratégiai elemzés módszerét célszerű felhasználni, különös tekintettel a szociális, etnikai, vallási, gazdasági különbözőségekre és az ezekből eredő veszélyekre. Mi lehet a legrosszabb lehetőség, mi vezetett a válsághoz, konfliktushoz, milyen megoldások lehetségesek? – a kérdések megválaszolása mindenképpen szükséges a helyes megoldások lehetőségének vizsgálatához.

A Szövetség válságkezeléssel kapcsolatos katonai feladatai során minden esetben a fő figyelmet arra kívánja fordítani, hogy az alkalmazásra kerülő erők arányosak legyenek a kihívásokkal, és lehetőség szerint igyekezzenek a kibontakozóban lévő konfliktust a lehető legkorábbi fázisban kezelni. A NATO természetesen nem öncélúan végzi ezt az egyáltalán nem hálás feladatot. A Szövetség határozott szándéka, hogy reagáljon minden olyan konfliktushelyzetre, amely befolyásolhatja a tagállamok biztonságát, elsősorban a NATO érdekszférájának határaihoz közel eső területeken.

Az erők alkalmazásának lehetőségét vizsgálva a dokumentum leszögezi, hogy ugyan *a válságkezelés nem hagyományos értelemben használt hadművelet, de szövetséges erők a feladat végrehajtása során a katonai tevékenység valamennyi lehetséges változatával találkozhatnak*, a legegyszerűbb katonai megelőző manőverektől a legbonyolultabb, és intenzív harci cselekményeket igénylő békekikényszerítő harcokkal bezárólag, összhaderőnemi szinten és többnemzeti keretekben. A válságreagáló műveletek – az elvárt, illetve tervezett végső céltől függően – korlátozhatók céljukat, területi kiterjedésüket, az alkalmazott erők nagyságát, valamint a végrehajtásra szánt időt tekintve. Tekintettel arra, hogy ezek a műveletek késői fázisban tűnhetnek a válságkezelés fogalmkörébe tartozó tevékenységen –, és akár a szövetségi szerződés 5. cikkelye alá tartozó katonai műveletté fokozódhatnak – a részt vevő katonai szervezetekkel szemben ugyanazok az alapvető hadműveleti képességek fogalmazhatók meg, mint amelyek a kollektív védelmi hadműveletekre is érvényesek.

A többnemzeti, összhaderőnemi hadműveleti elvek nem örök érvényűek. A tagállamok nagyobb hangsúlyt fordítanak az egyik elvre, mint a másikra, de valamennyien egyetértenek az elvek fontosságát és időszerűségét illetően.

A NATO a nem az 5. cikkely alá tartozó válságreagáló műveletek végrehajtása érdekében minden parancsnoknak, és a vezetése alá tartozó valamennyi alárendeltnek tisztában kell lenni az elvek és a tevékenységek sokrétűségével, valamennyi olyan tényezőjével, ami a siker elérésére befolyással lehet. Ezen műveletek igen megterhelők mind a tervezésben, mind a végrehajtásban érintett személyi állomány számára, és a katonai műveleteket a nyilvánosság számára is követhető – és éppen ezért könnyen bírálható – megvilágításba helyezik.

A szövetséges erők felső vezetésének az a törekvése, hogy nem zárkóznak el a partnerországokkal és más, nem NATO-nemzetekkel való együttműködéstől, elősegítik a válságreagáló műveletek nemzetközivé tételét, és megkönnyítik annak elfogadását a válságban érintett országok részéről. A NATO mérvadó vezetőitől származó kijelentések értelmében a szövetség továbbra is törekedni kíván a nemzetközi szintű válságkezelés kihívásainak megfelelni, minden eszközét és lehetőségét felhasználja, hogy továbbra is megőrizze az euro-atlanti térség biztonságát.

A tanulmány mellékleteként bemutatjuk a háborús és nem háborús műveletek felosztását. A válságreagáló műveletek végrehajtásakor, amennyiben fegyver alkalmazására kerül sor, akkor a hadműveletre vonatkozó elveket célszerű betartani, mert csak így teljesíthető sikeresen a küldetés.

A műveletek vizsgálatával azonos idő óta egy másik problémára a politikai és katonai vezetők, a szakemberek és a kutatók keresik a választ. Nevezetesen: *mekkora, milyen összetételű és felszereltségű legyen a fegyveres erő?* Másképpen fogalmazva a közeljövő feladatát: *Megteremteni a fegyveres erők nagysága, készenléte fenntarthatósága és fejlesztése közötti egyensúlyt, figyelembe véve a stratégiák tartalmát és a biztonság érdekében vállalt nemzetközi kötelezettségeket.*

A fegyveres erő mennyiségével és minőségével kapcsolatos, évek óta zajló vitához álljon itt egy észrevétel a fegyveres erő létszámára, szervezetére vonatkozó, sok vitát kiváltó mennyiségi és minőségi átalakítására, mivel annak vizsgálatát két irányból tartjuk célszerűnek megközelíteni.

Az egyik: annak elemzése, hogy a nemzeti érdekeket, értékeket és a lakosság szociális biztonságát fenyegető veszélyek, válságok kezelésekor, a konfliktusok megelőzése során a politika milyen feladatokat határozott meg a fegyveres erő számára a nemzeti biztonsági és a nemzeti katonai stratégiában? Ezzel párhuzamosan az ország milyen kötelezettséget vállalt a szövetségi rendszerben a kollektív védelem, a válságkezelés, a konfliktus-megelőzés, válságreakáló műveletek végrehajtásának feladataiból.

A másik: annak figyelembe vétele, hogy a feladatok végrehajtása során az ország saját erőforrásaira támaszkodik-e, vagy a szövetség kerete között kívánja azokat megoldani? A második kérdésre a választ minden különösebb nehézség nélkül megadható. Csupán azt kell figyelembe venni, hogy az ország védelmével kapcsolatos feladatot önállóan kezdjük majd el és hajtjuk végre a szövetséges erők beérkezéséig. Ezzel szemben az első irány kérdéseinek vizsgálata nagy körültekintést igényel, és előítéletektől mentesen kell végrehajtani. Ez a vizsgálat feltételezi ugyanis a fegyveres erőre vonatkozó mennyiségi és minőségi kérdések tisztázását.

A minőségi kérdések megoldásakor a védelmi politika elveit, célját, a stratégia előírásait és a szövetségi rendszer stratégiai koncepciója követelményeit célszerű figyelembe venni. A másik lehetséges megközelítés, hogy *a politikai felső vezetés dönt:* a szövetségben alkalmazott elvekből, eljárásokból, szabályokból mennyit és hogyan veszünk át, mennyit tartunk meg a sajátból, a haladó hagyományainknak megfelelően.

A döntés maradéktalan végrehajtását az országok politikai felső vezetése és a parlamentek képviselői általában három területen tudják ellenőrizni:

A nemzeti biztonsági és a nemzeti katonai stratégia dokumentumokban, ahol törvényként elfogadásra kerülnek az ország érdekeire, értékeire és a lakosság szociális biztonságára vonatkozó célkitűzések, és ezek alapján a fegyveres erő feladatai, valamint a védelmi tervezéshez szükséges induló adatok.

A hadászati, hadműveleti tartalmú katonai doktrínák, amelyekben a politika által megfogalmazott célokat és feladatokat lebontják katonai tartalmú elvekké, feladatokká és ezeket az ország fegyveres védelmi tervében rögzítik, összehangolva a szövetségben vállalt kötelezettségekkel.

A harcászati tartalmú katonai doktrínák, amelyek előírásai alapján folyik a katonák, az alegységek és egységek kiképzése, a várható feladatok hatékony végrehajtására történő felkészítés.

Előszőr: A fegyveres erő mennyiségi és minőségi átalakítására vonatkozó döntést általában megelőzi az ország geopolitikai, geostratégiai helyzetének teljes körű elemzése számtalan szakember bevonásával. Ezek alapján meg lehet határozni a katonai jellegű- és a nem katonai jellegű válságok, veszélyek, konfliktusok kezeléséhez szükséges erőket és képességeket. Más szóval, melyek azok a feladatok, amelyeket a fegyveres erőnek kell végrehajtani?

Másodszor: A válságreagáló műveletekben való részvételünk megítélése a hazai és a nemzetközi környezetben meglehetősen ellentmondásos. A felkérő szervezetek mindenkor elismeréssel szólnak a magyar katonák teljesítményéről, ugyanakkor nagyobb szerepvállalást és gyorsabb döntést várnak el hazánktól a felkérés után. Itthon a megfogalmazott politikai igények, a törvényi feltételek és a katonai képességek közötti ellentmondások nehezítik a munkát. (Ezt a problémát a tanulmány keretei és készítésének körülményei nem engedik bővebben részletezni.)

A védelmi felülvizsgálat végrehajtása után nagyobb hangsúlyt kapott a fegyveres erő válságreagáló műveletekben való részvétele. Ennek megfelelően a katonai felső vezetésnek célszerű átgondolni a magyar fegyveres erő jövőbeni feladatait a jelenleg folyó válságreagáló műveletekből levonható tapasztalatok feldolgozása után. A válságreagáló műveletekben való részvétel nem csak a fegyveres erő feladata, jelentős szerep hárul a rendőrségre, a közigazgatás szakembereire és a nem kormányzati szervezetekre. Ugyanakkor a fegyveres erőre vonatkoztatva, a jövőben önálló zászlóalj küldése látszik célszerűbbnek, amely önálló felelősségi körzetet kaphat a hadművelleti területen, és összefegyvernemi feladatot hajthat végre. Más szóval, a gazdaságosság, a hatékonyabb felkészítés valószínűleg a szervezetszerű alegységek küldését helyezi előtérbe, más országok gyakorlata alapján.

A béketámogató műveletekben, válságreagáló műveletekben való részvétel hatalmas anyagi megterhelést jelent az országnak. A feladatra történő felkészülés, a képességek megszerzése, a szerződéses katonák felkészítése sok évet igényel. Ugyanakkor a viszonylag magas védelmi kiadások ellenére hazánk még nem rendelkezik több olyan katonai (védelmi) képességgel, amelyeket a Szövetség joggal elvár a tagállamaitól. „*A Szövetség terve szerint a jövőben információalapú képességháló alakul ki, ami lehetőséget teremt mindenkori képességigények kielégítésére, s ez által az adott feladat végrehajtásához szükséges képességcsomag egyszerűbben tervezhető, illetve állítható össze.*”²³ Véleményünk szerint néhány képességhiánynak elsősorban szervezeti és technikai oka van.

Mértékadó szakirodalomban a kutatók véleménye szerint számos új katonai feladat eredményes végrehajtása a béketámogató műveletekben nem igényel a klasszikus értelemben vett katonai jártasságot és képességet, sőt több más szervezet van (rendőrség, vám- és pénzügyőrség, határőrség, civil szervezetek), amelyek hatékonyabban végre tudja hajtani azokat. Ugyanakkor, véleményünk szerint, ez az állítás nem állja meg teljes mértékben a helyét, további vizsgálatra szorul.

A Koszovóban és más térségekben végrehajtott tevékenységek igazolják – mondják más szakemberek –, hogy sokkal inkább a lélektani hadviselésben, a polgári lakossággal együttműködésben jártas katonákra lesz szükség. Ez az állítás is vitatható, de van igazságtartalma, az utóbbi évek béketámogató műveletei ezt igazolják. Ezek a műveletek olyan jellemzőkkel rendelkeznek, amelyek figyelmen kívül hagyása súlyos következményekkel jár, végső esetben pedig, veszélyeztetik a katonák életét, a küldetést, a hadművelet sikerét.

²³ Head of State and Government strengthen NATO's anti-terrorism efforts. Isztambul, 2004. június 29.

Az új szervezetnek új képességekkel is kell rendelkeznie, ilyen például a civil–katonai együttműködés valamennyi szervezeti, személyi lehetőségének megteremtése. Ezek a képességek úgy érhetők el, ha a kötelek már békében készen állnak a feladat végrehajtására. A képességek kialakításakor kiemelt jelentőséget kap a „*többszemélyi együttműködés és a szakosodás*”. Új követelmény a tagállamokkal szemben, hogy a válságreagáló műveletek előkészítésekor a „*nemzeti döntéshozatal*” rendszerével, módszerével összefüggő elméletet és gyakorlatot alapjaiban korszerűsíteni szükséges. A jelenlegi gyakorlat ugyanis korszerűtlen és lassú. A szakemberek véleménye szerint a válságreagáló műveletek tervezése, szervezése során a „*konszenzus*” eddigi gyakorlata sem alkalmazható. A tagállamoknak ezekre a problémákra a jövőben mindenképpen meg kell találniuk a megoldásokat, mert az új kihívásokkal szemben a Szövetség nem tud eredményesen fellépni. Ugyanakkor a jelenlegi rendszereket, módszereket ésszerű fejlesztésekkel is korszerűsíteni lehet, amelyek nem igényelnek számottevő anyagi ráfordítást – állítják a szakemberek. A fegyveres erő alkalmazása, felkészítése, kiképzése szempontjából ezek a gondolatok további, tudományos igényű kutatás szükségességét vetítik előre.

A Szövetség a jövőben nagy figyelmet kíván fordítani a különleges műveletek végrehajtására képes kötelek fejlesztésére. Az elméleti alapot a döntéshez a Szövetség MC–437 számú dokumentuma adja meg, amely a különleges műveletek politikai és katonai kérdéseinek elméletével és gyakorlatával foglalkozik.

A különleges műveleteket a speciálisan kiképzett és felszerelt katonák hajtják végre, akik képesek a fegyveres küzdelmen belül nem hagyományos eljárások és módszerek alkalmazására.²⁴ Íme, a további meghatározások:

KÜLÖNLEGES MŰVELETEK²⁵: olyan katonai tevékenységek, amelyeket különlegesen terveznek meg, szerveznek meg és hajtanak végre, olyan hadművelleti módszerrel, amely eltér a hagyományostól. Különleges műveletek a fegyveres küzdelem valamennyi formájában, a válságreagáló műveletek minden fajtájában végrehajtható, nyílt és titkos módszerek alkalmazásával együtt.

A KÜLÖNLEGES MŰVELETEK²⁶: katonai műveletek, amelyeket különlegesen felkészített, felszerelt és szervezett csapatok hajtanak végre stratégiai vagy hadművelleti célok ellen a meghatározott célok elérése érdekében. A különleges művelet magában foglalhatja a nem hagyományos hadviselés elemeit is.

²⁴ A különleges műveleti erőkről összefoglaló tanulmányt írt Porkoláb Imre a Magyar Honvédban. A szerző a fellelhető szakirodalom, a személyes tapasztalatok, a kutatási eredményei és a biztonságra vonatkozó előírások figyelembevételével a tanulmányunk címében megjelölt probléma átfogóbb vizsgálatához jól hasznosítható információkat kaptunk. (Porkoláb Imre: *Különleges műveleti erők. Új kihívás – avagy az iraki háború láthatatlan hősei*. Magyar Honvéd, 2004. augusztus 13. XV. évfolyam, 33. szám, 3-5. o.)

²⁵ AJP–01 (B) 8. fejezet 0803.

²⁶ FM 101-5-1 Operational Terms and Symbols, 1985. 57. o.

A KÜLÖNLEGES MŰVELETEK²⁷: általában kisméretűek, speciális tervezésűek, rejtetten kerülnek végrehajtásra. Az erők nem részei a válságreagáló műveletekben részt vevő többi erőnek. A feladatok végrehajtása ugyanakkor szükséges a kitűzött célok eléréséhez.

A KÜLÖNLEGES MŰVELETEK²⁸: olyan katonai tevékenységek, amelyeket különlegesen dolgoznak ki, szerveznek meg, különlegesen kiképzett állomány hajt végre. A katonai műveletek valamennyi fajtájában és formájában alkalmazhatók a kitűzött célok elérése érdekében.

A különleges műveleti erők feladata lehet:

- a) Különleges felderítés és megfigyelés: stratégiai fontosságú célpontok helyének meghatározása, információk gyűjtése, a humán (emberi) felderítés teljes skálájának alkalmazása.
- b) Közvetlen tevékenységek: stratégiai fontosságú célpontok pusztítása, meghatározott személy megtalálása, elfogása, tömegpusztító fegyverek, rendszerek felkutatása és elpusztítása.
- c) Katonai segítségnyújtás: „baráti” erők katonáinak kiképzése, felszerelése, szükség szerint tanácsadással segíteni a művelet előkészítését és végrehajtását. A válságreagáló művelet végrehajtásának segítése.

A világ közel negyven országának fegyveres erejében található meg a különleges műveleti erők, amelyek szervezetéről, feladatairól, működésük rendjéről és a jövőbeni lehetséges feladatairól több szakember írt tanulmányt az elmúlt években. A szerzők többsége egymástól függetlenül hangsúlyozza a különleges műveleti erők jelentőségét a jövő – elsősorban az aszimmetrikus – hadműveleteinek megvívása során. A különleges műveletekben szolgálatot teljesítő katonák többsége nyelveket beszélő, szakmailag magasan képzett és a korszerű technikai eszközöket mesterien kezelik. Ugyanakkor, biztonsági okokból teljesen érthető, hogy a válságreagáló műveletekben nyújtott teljesítményüket csak a legszűkebb szakmai kör ismeri.

Néhány szakember a korábbi szakirodalomban felsorolt és vizsgált válságokat, kihívásokat nem tekinti a hagyományos értelemben vett biztonsági problémának. Ugyanakkor *napjainkra bebizonyosodott, hogy ezek a nem katonai jellegű válságok messze túlmutatnak a „nemzetbiztonsági” problémákon, megelőzésük, kezelésük csak széles társadalmi és nemzetközi összefogással lehetséges.*²⁹ Ez azt is jelenti, hogy a korábbi, hagyományos védelmi és belügyi szervezetek, az ott alkalmazott munkamódszerek nem minden esetben felelnek meg a hatékony válságkezelés, konfliktus-megelőzés követelményeinek.

²⁷ Katonai Kislexikon. Budapest, 2001. 140. o.

²⁸ AJP-01 (A) Szövetséges Összhaderőnemi Doktrina STANAG 2437.

²⁹ Katona Géza: *Szervezett bűnözés Magyarországon*. Belügyminisztérium, Budapest, 2000.

A válságövezet vizsgálata során célszerű széleskörűen elemezni az ország, vagy országok politikai szándéka és a lehetőségek (gazdasági, katonai képességek) közötti összefüggéseket. A politikai szándék az agresszió megvalósítása esetén olyan erős lehet, hogy háttérbe szorítja a lehetőség és a képesség valós értékét, vagy a szándék megvalósítása a lakosság szociális biztonságának összeomlását okozza.

Ez a felismerés azt a feladatot fogalmazta meg a válságkezeléssel, konfliktus-megelőzéssel foglalkozó szakembereknek, hogy *keresni kell a leghatékonyabb intézmények, felderítési módszerek és eljárások létrehozásának, kidolgozásának lehetőségét, amelyek majd a gyakorlatban is sikeresek lesznek.*

Az új típusú kihívások tehát újszerű felderítési, hírszerzési módszerek alkalmazását vetették fel. A válságreakáló műveletek összetettebbek lettek, ennek alapján sokkal több információra van szükség a hadműveleti terület politikai, gazdasági, kulturális és más jellemzőiről. Ezeket az információkat csak a hagyományos katonai felderítéssel már nehéz megszerezni. Szükségessé vált a felderítés, a hírszerzés feladatainak, módszereinek, kapcsolatrendszerének újragondolása, a kor követelményeihez történő igazítása.

Az új katonai felderítő gondolkodásmódban mindenképpen a politikai szándékok megállapítására és az ezzel összefüggő katonai lépések felderítésére helyeződött a hangsúly – állítják a témával bővebben foglalkozó szakemberek. Ugyanakkor a döntés-előkészítés folyamatában ezeket a szándékokat és lépéseket az országok többsége igyekszik titokban tartani. Számos esetben félrevezető nyilatkozatok hangzanak el, az előkészületeket leplezik. Így csak az összes információ együttes értékelése, az ellentmondások szakszerű tisztázása adhat alapot a helyes következtetések levonására.

A szakmában *felderítő ismérvek* nevezik azokat az utalásokat, indikátorokat, amelyek megjelenését nem lehet meggátolni, és amelyek jelentkezése esetén szinte kötelező érvénnyel el kell rendelni a riasztást, a döntéshozók figyelmeztetését a valószínű válságokra, kihívásokra. A szakemberekre hivatkozva a mögöttes politikai indítékok, az átfogó összefüggések feltárása bonyolult feladat, további alapos elemzést-értékelést igényel. A katonai felderítésnek, hírszerzésnek hiányos információs környezetben is képesnek kell lennie határozott, jól hasznosítható következtetések levonására – állítja több szakértő, az elmúlt évek válságait elemezve. Az isztambuli csúcstalálkozón kiemelten szerepelt az információ megszerzésével, értékelésével és felhasználásával kapcsolatos kérdéskör, amely elsősorban a terrorizmus elleni harc sikerét alapozhatja meg.³⁰ Ugyanakkor a feladatok pontos meghatározása elősegíti a felderítés meglévő hiányosságainak megszüntetését is.

A döntéshozók számára nélkülözhetetlen a felelősségi területükre vonatkozó, szakszerűen megszerzett és értékelt katonai információk ismerete. A katonai felderítés, hírszerzés munkájára továbbra is szükség lesz a válságreakáló műveletek előkészítése során.

³⁰ Head of State and Government strengthen NATO's anti-terrorism efforts. Isztambul, 2004. június 29.

Ezt követően vizsgáljuk meg, hogy a fegyveres erő válságreagáló műveletekbe kijelölt alegységének (szakasz, század, zászlóalj), esetleg egységének milyen követelményeknek kell megfelelnie, milyen képességekkel kell rendelkeznie.³¹ A szerző többségében helyes következtetéseket fogalmazott meg a képességekre és a készenlétre vonatkozóan. Ezek többsége a Szövetség vonatkozó dokumentumában is megtalálható.

Az alegységgel szemben támasztott követelmények az alkalmazási készenlét és képesség tartalmában határozhatók meg:

- a) Az alegység rendelkezik naprakész harckészültségi tervvel, az alkalmazáshoz szükséges parancsokkal és utasításokkal. Az alegység vezető beosztású személyei ismerik az alkalmazás elméletét és gyakorlatát, rendelkeznek a vezetéshez szükséges képességekkel.
- b) Az alegység végrehajtotta a képességek megszerzéséhez az előírt kiképzési és felkészítési feladatokat, az éleslövészeteket, a háborús alkalmazáshoz megfelelő tervekkel rendelkezik.
- c) Az alegység rendelkezik a személyi és anyagi kiegészítésre vonatkozó tervekkel, amely tartalmazza a beérkező személyek felkészítésének rendjét, a beosztásuk ellátásához szükséges ismeretek gyors elsajátítása feltételeit.
- d) A riasztási tervek végrehajtása biztosítja, hogy az alegység a meghatározott időre, képességeinek birtokában elérje a készenlétet a tervekben rögzített helyen.
- e) Az alegység rendelkezik előrevonási, be- és kirakodási, valamint szállítási tervekkel. Az állomány ismeri és begyakorolta a tervekben rögzített feladatokat.
- f) Az alegység rendelkezik a válságövezetre, a szemben álló felekre, a lakosságra, a szociális és kulturális körülményekre vonatkozó adatokkal, az adatok megszerzéséhez szükséges felderítő, CIMIC képességekkel.
- g) Az alegység rendelkezik az együttműködéshez és a hazai bázissal történő kommunikációhoz szükséges eszközökkel, az állomány ismeri az eszközök kezelésére vonatkozó szabályokat és előírásokat.

Az elmúlt évek válságreagáló műveleteinek tapasztalatait összegezve, különös jelentősége van az alkalmazásra vonatkozó követelmények meghatározásának:

- a) Az állomány a kiképzés során begyakorolta a készenlét emelése, a menet, a szállítás és a körletfoglalás különböző feladatainak végrehajtását.

³¹ A vizsgálathoz felhasználtuk Kovács József 2004-ben, a vezérkari tanfolyamon írt záródolgozatának legfontosabb megállapításait. A záródolgozat a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem könyvtárában található meg.

- b) Rendelkeznek a harcképesség megőrzését biztosító valamennyi rendszabályt magában foglaló tervvel, és ennek végrehajtását begyakorolták. Kiemelten fontos a közvetlen támadások elhárítására való készenlét, az állomány és a technikai eszközök megóvása szempontjából.
- c) Képesek az ellenfelderítés hatékonyságát a minimálisra csökkenteni az álcázási módszerek és eszközök alkalmazásával, a kommunikációs rendszabályok betartásával.
- d) Ismerik az állomány megóvását elősegítő műszaki berendezések, létesítmények alkalmazásának, elkészítésének módját és gyakorlati fogásait.
- e) A parancsnoki állomány ismeri a vezetési eszközök alkalmazását, képes a vezetési pontokon folyó munka irányítására és az okmányok vezetésére, begyakorolta a feladatok végrehajtásának rendjét.
- f) Az állomány rendelkezik a tömegpusztító fegyverek elleni védelemhez szükséges védőeszközökkel, a katonák azok használatát ismerik, a legfontosabb fogásokat begyakorolták.
- g) Az állomány felkészült a tömegpusztító fegyverek alkalmazása esetén a következmények szakszerű felszámolására, más alegység megsegítésére.
- h) Az állomány – a feladatok ismeretében – kész azok maradéktalan végrehajtására, ismeri az alegységre vonatkozó harc- és tűzvezetés, továbbá az együttműködés elméletét és gyakorlatát. Ismerik és begyakorolták a harctámogatással összefüggő feladatok végrehajtását.

Az elmúlt években végrehajtott béketámogató műveletek tapasztalatai bizonyítják, hogy a katonáknak nem csupán a harc megvívására kell felkészülniük, hanem egy sor olyan tevékenység végrehajtására is, amelyek nem tartoznak szorosan a fegyveres küzdelem kérdéskörébe. Ezek lehetnek a diplomáciai, a rendőri, a közigazgatási és az elsősegélynyújtási feladatok. A válságreagáló műveletekben a feladatok végrehajtása olyan stresszhelyzetbe hozhatja a katonákat, amelyekre a kiképzés során fel kell készülni. *Ma már bizonyított tény, hogy a béketámogató műveletek többségére az ország (a Szövetség) határain kívül kerül sor.*³² Ebben az esetben a katonák más földrajzi, kulturális, gazdasági és vallási viszonyokkal találkoznak, amelyekre szintén fel kell őket készíteni. Más szóval, a katonával szemben növekedtek a követelmények, az iskolázottság, a rugalmasság, az önállóság, a fokozott döntési képesség vonatkozásában. Ez a körülmény újabb és újabb feladat elé állítja a felkészítéssel, kiképzéssel foglalkozó intézeteket, iskolákat és szervezeteket. A válságreagáló műveletek megkezdése előtt az előbb említett viszonyokról, a művelet környezetéről minden adatot célszerű beszerezni.

³² Wiley, Winston P.: *Transnational threats to NATO in 2010*. K.n., Washington D.C., 1998. Mc Ewen, M. T.: *Psychological operations against terrorism: The unused weapon*. Military Review, 1986. 76. évf. 1. szám, 59-67. o.

Itt jelentkezik a felderítő intézmények és szervek jelentősége, hadászati és harcászati szinten egyaránt. Ha ezek az adatok a Szövetség Helyzetelemző Központjában vannak meg, akkor azokat célszerű a részt vevő államoknak megadni, és ez fordítva is igaz. Minden adatot nekünk is meg kell adni.

A válságreagáló műveletek eredményes végrehajtása feltételezi a katonai felszerelések, eszközök, a vezetési- és információs képességek korszerűsítését, továbbá a logisztikai, a szállítási kapacitások meglétét. Ez csak a polgári vállalatokkal együttműködve, nemzetközi keretek között valósítható meg. Az utóbbi évek tapasztalatai azt igazolják, hogy az úgynevezett „*harcoló*” állomány megóvása érdekében legalább háromszor akkora kiszolgáló erőre van szükség. Különösen igaz ez abban az esetben, ha a kontingens az ország területétől távoli térségben kerül alkalmazásra. Ennek az infrastruktúrának a hazai működtetése további személyi és anyagi forrásokat köt le a hadművelet során. Számítások szerint minden egyes bevetésre kerülő katonát további öt-hat ember fog kiszolgálni a jövő válságreagáló műveleteiben. Továbbá, az ezekben a műveletekben részt vevő erők sokkal költségesebbek lesznek, mint a katonai szembenállás fegyveres erői voltak. A költségeket nemzetközi összefogással lehet csökkenteni, amely azt jelenti, hogy bizonyos logisztikai „szolgáltatásokat” nem kell annyiszor megszervezni, ahány nemzet vesz részt a válságreagáló műveletben. Ebben a kérdésben is célszerűnek látszik, ha a Szövetség, a döntéshozatali mechanizmus, a parancsnokságok összetétele megújul.³³

A hadtudományi kutatások középpontjába kerültek a következő kérdések:

- Milyen hatással van a fegyveres erőkre, a katonákra ez a változás, milyen új tudati, lélektani jelenségek, erkölcsi és egyéb újszerűségek, egyben problémák jelentkeznek ebben a folyamatban?
- A békefenntartás, a béke-kikényszerítés milyen harcjelzéseket feltételez az alegségektől?

Napjaink béketámogató műveleteit elemezve további vizsgálat tárgyát képezheti a politikai önzetlenség, az erkölcsi feddhetetlenség, a társadalmi támogatottság kérdése. Másképpen, az első pillanattól célszerű a válságreagáló műveletben való részvétel valódi szándékát, azt a Szövetséges tagállamokkal egyeztetni, és a hazai közvélemény elé tárni. A felső politikai vezetés felelőssége óriási, kudarc esetén (hamis indokok, váratlan tényezők, nagyobb veszteségek) esetén már nem sok lehetőség van az utólagos magyarázatra, elvész a közvélemény bizalma. Olyan súlyos belpolitikai feszültség állhat elő, amely veszélyezteti a válságreagáló művelet teljes kimenetelét. A béketámogató műveletek sikeres végrehajtása érdekében a résztvevőket intenzívebben és hosszabb időre kell felkészíteni, beleértve a fizikai és tudati felkészítést. Amennyiben a hírszerzés és a felderítés valamennyi adata rendelkezésünkre áll a válságkörzetről, akkor a katonákat ennek megfelelően kell felszerelni, technikai és egyéb eszközökkel ellátni. A tervezést és a végrehajtást meg kell szabadítani mindenféle gépiességtől, technikai egyoldalúságtól.

³³ Sergio Balanzio: *NATO's humanitarian support to the victims of the Kosovo crisis*, NATO Review, 1999. Summer 9. o. Csabai György: *A jövő hadviselésének néhány kérdése*. Hadtudomány, 1999. 2. szám 80-83. o. Benjamin F. Schemmer: *Now that NATO*. Strategic Review, 1999. Summer 3. o.

A válságreagáló műveletekben folyamatosan megvan az „eredeti” válság, konfliktus elmélyülésének az esélye, amely esetenként gátolja az erőszakmentes megoldást, növeli a „fegyveres megoldás”, az erődemonstráció valószínűségét.

Abban az esetben, ha hazánk felkérését kap a válságreagáló műveletekben való részvételre, akkor gondosan elemezni és tisztázni célszerű a következőket: mikor kell megkezdeni a műveletet, hogy a művelet hatékony legyen, milyen formája lesz a válságreagáló műveletnek, a siker érdekében milyen reálisan elérhető cél (célok) tűzhető ki, milyen feladatok várhatók a művelet befejezése után? Bizonyos esetekben, ha nincs kellő információ a kérdésekre, a felkérés visszautasítható, de ez nem célszerű, törekedni kell az információ megszerzésére. Általános tapasztalat, hogy a válságreagáló műveletek nem zárják ki az erődemonstrációt, az erő alkalmazását, sőt az esetek jelentős részében igazolni célszerű a műveletben részt vevők ilyen irányú eltökéltségét, felkészültségét. Ugyanakkor a fegyveres erő alkalmazása csak bizonyos szabályok, korlátok között képzelhető el, amelyekre a katonákat, az alegységeket célszerű felkészíteni.

Ezek a következők lehetnek: csak a válaszlépés, a reagálás elfogadható; az önvédelem nem zárható ki; az erő alkalmazását határozott (jól érthető) figyelmeztetés előzze meg; az erő alkalmazásához kapcsolódjanak támogató tevékenységek a polgári lakosság megóvása érdekében. Ezeket a szabályokat a különböző „békeművelési doktrínák” rögzítik, amelyekkel a katonákat meg kell ismertetni.

A válságreagáló műveletek nem gerjeszhetnek újabb agresszív érzéseket (cselekedeteket) a konfliktusban részt vevők között. Ugyanakkor ismert, hogy a fegyveres küzdelem (a háború) nem az egyedüli módszer a válság, a konfliktus megoldására. Minden háborúban benne van egy újabb konfliktus lehetősége.

A fegyveres erők megváltozott feladataival kapcsolatos szakmai vita egyik területe a békefenntartás és a béke-kikényszerítés közötti különbség vizsgálata, valamint az ezekhez kapcsolódó parancsnoki munka rendje. Szakmai körökben az a vélemény, hogy mindkettőre fel kell készíteni a résztvevőket.

Néhány megjegyzéssel csatlakozni kívánunk a szakmai vitához. A válságreagáló műveletekkel foglalkozó dokumentumok a béke-kikényszerítésen *a katonai rendszabályok maradéktalan érvényesítését, a katonai műveletek végrehajtását* értik. Ennek eredményeként az agresszor lemond szándékáról, vagy megfosztják képességeitől, de ez nem minden esetben jelenti a megsemmisítést. Fontos alapelv, hogy a műveletben végrehajtott tevékenység és a politikai célkitűzések összhangban legyenek. A katonai erő alkalmazása biztosítsa a megkötött egyezmények, vagy a nemzetközi közösség által megfogalmazott követelmények (feltételek) teljesítését. A békekikényszerítő műveletek fontos eleme az emberi jogok és a polgári lakosság védelme. Az utóbbi évek konfliktusait elemezve, az emberi jogok megsértése, a népiirtás, az etnikai és vallási alapú tisztogatás mind gyakrabban fordul elő. Ezért a béke-kikényszerítésben részt vevő katonai erő feladata ezek megszüntetése, akár a fegyverek alkalmazásával is.

A napjainkban zajló válságreagáló műveletek eseményei igazolják, a béke-kikényszerítés, békefenntartás kérdésének tudományos igényű, a tapasztalatokat feldolgozó vizsgálatának szükségességét. Fontosnak tartjuk továbbá, hogy a válságreagáló műveletek tervezése előtt – még akkor is, ha kevés idő áll rendelkezésre –, a geopolitika, geostratégia módszereinek felhasználásával teljeskörűen értékelni kell a válságkörzetet. Világosan meg kell fogalmazni a béke-kikényszerítés célját, majd a békefenntartás feladatait.

A válságreagáló műveletek végrehajtásának sajátosságai

A tanulmány készítésének idején az Irakban zajló események igazolják, a béke-kikényszerítés, békefenntartás kérdésének tudományos igényű, a tapasztalatokat feldolgozó vizsgálatának szükségességét. *A konfliktus erőszakkal történő megoldása* esetén fegyveres erők alkalmazására kerül sor. Ez általában a szemben álló felek közötti fegyveres küzdelem, vagy az ENSZ (vagy más szervezet) felhatalmazásával, nemzetközi erőkkel szervezett béketeremtés, béke-kikényszerítés.

Az iraki események indokolják a béke-kikényszerítés lehetséges tartalmának vizsgálatát, különösen a fegyveres küzdelem törvényeinek összevetésével:

- Mennyiben más a béke-kikényszerítés, mint a fegyveres küzdelem?
- Hogyan kell a katonákat felkészíteni a béke-kikényszerítésre és a békefenntartásra?
- Az erő alkalmazásának szabályai összhangban vannak-e a politikai és katonai célkitűzésekkel?

Nos, ezeknek a kérdéseknek a vizsgálata és megválaszolása a témával bővebben foglalkozó kutatók feladata.

A kutatásainkból levont következtetéseink alapján a béke-kikényszerítést a manőverező jelleg fogja jellemezni és meghatározni. Ennek célja az ellenség (az agresszor) összekovácsoltságának, harcképességének, vezetésének megtörése, a kezdeményezés megszerzése és folyamatos fenntartása. Más megközelítésben, ez azt is jelenti, hogy a harccsoportok, egységek rugalmasak, gyors felvonulási képességűek, kommunikációs, híradó- és felderítési rendszerük korszerű és kellően védett, logisztikai ellátottságuk jó.

A válságkörzetekben folyó tevékenységi körzet nehezen behatárolható, hagyományos értelemben nincsenek frontvonalak, a hadművelet ellenőrzését elsősorban felderítő műholdak, repülőgépek, jól felkészített mélységi felderítő csoportok, különleges erők hajtják végre. A tapasztalatok alapján tovább növekszik a szárazföldi és a légi műveletek integráltságának valószínűsége. Jellemzőjük a többnemzeti és az összhaderőnemi jelleg.

A kialakuló válságokat, konfliktusokat a Szövetség szintjén jól szervezett, hatékony hírszerzéssel–felderítéssel lehet előre jelezni, s a válságreagáló erők számára – lehetőség szerint maradéktalanul –, információt szolgáltatni.

Napjaink válságreagáló műveleteinek tapasztalatait felhasználva, egy ország elleni agresszió, erőszakos cselekmény esetén két körülménnyel célszerű számolni. *Először:* az állami szinten szervezett agressziók jól előkészítettek, az erők kiképzettek, felkészítettek, felszereltségük viszonylag korszerű és elszántak a hadműveleti feladatok teljesítésében. Ennek megfelelően célszerű az agressziót elszennvedő ország védelmét és az ellencsapást szervezni. *Másodszor:* egyes térségekben gyakoribb lesz a szélsőséges politikai, etnikai, vallási csoportok által végrehajtott erőszakos cselekmény, amely nem jelezhető előre. A szervezett bűnözés, a nemzetközi terrorizmus továbbra is jelen lesz a kontinensen. Ezek a szervezetek, csoportok a legkorszerűbb kommunikációs, informatikai eszközökkel rendelkeznek, hálózatuk jól kiépített, az egész világra kiterjed, tagjaik többsége művelt, nyelveket beszélő. Ennek alapján az ellenük való küzdelem speciális felkészültséget igényel, és valamennyi hazai és nemzetközi, biztonsággal foglalkozó szervezet hatékony együttműködésére van szükség.³⁴

A felsorolt jellemzők alapján a válságreagáló műveletek sikeres végrehajtásába bevont erők lélektani felkészítése kiemelt szerepet kapott. Továbbá, el kell sajátítaniuk a civil–katonai kapcsolatok elméletét és gyakorlatát is.

A jövőben kialakulhatnak olyan válságok, konfliktusok, amikor nehéz vagy egyszerűen lehetetlen előre jelezni az érintett felek egymáshoz és a nemzetközi erőkhöz való viszonyát, a válság elmélyülésének körülményeit. Ha a békefenntartó művelet béke-kikényszerítéssel kell felváltani, célszerű a nemzetközi erőket új mandátummal (felhatalmazással) „ellátni”. Erre azért van szükség, mert nagy valószínűséggel a feladat is változni fog. Ez a körülmény gyakorlatilag kizárja, hogy a béke-kikényszerítést ugyanazokkal az erőkkel hajtsuk végre, mint a békefenntartást. Ez fordítva is igaz. A Szövetség békefenntartó erői általában könnyűfegyverzettel vannak felszerelve, így a béke-kikényszerítés feladatainak végrehajtására csak aránytalanul nagy veszteségek árán képesek. Véleményünk szerint a béke-kikényszerítés a fegyveres küzdelem egyik formája, amelynek sikeres megvívására a katonákat és a kötelekeket hagyományos módon kell kiképezni, felkészíteni, figyelembe véve a nemzetközi összetételt és a válságkörzet valamennyi jellemzőjét.

A felderítés valamennyi eszközének felhasználásával pontos információkkal kell rendelkezni a béke-kikényszerítést lezáró békeépítés körülményeiről. Alapvető feladat lehet ebben az esetben a biztonságos környezet megteremtése a polgári, közigazgatási, humanitárius és más tevékenységek végrehajtásához. Ha a nemzetközi erők életét veszély fenyegeti a válságkörzetben, nem lehet a békeépítésre vonatkozó szabályokat alkalmazni, és ez fordítva is igaz. A más kultúrát képviselő, korábban béke-kikényszerítési feladatokat végrehajtott katona, a jelenlévő harci–technikai eszközök nem a béke szimbólumait testesítik meg. Véleményünk szerint az Irakban zajló események is ezt támasztják alá.

³⁴ Avishag Gordon: *Terrorism and computerized databases: An examination of multidisciplinary coverage.* In: *Terrorism and Political Violence.* 1995. 4. szám. 171-177. o. Thornton, T. P.: *Terror as a Weapon of Political Agitation.* New York, Free Press of Glencoe, 1964. In. Charles Townshend: *Terrorism.* Oxford University Press, 2001. 18. o. Resperger István: *Az iszlám világ és hatása a biztonságra.* Egyetemi jegyzet, Budapest, 2003. Ralph Peters: *The new warrior class.* Parameters, Vol. 24. No. 2. Summer 1994.

A válságreagáló műveletekben a fegyveres erő nem a hagyományos hadviselés szabályai szerint kerül bevetésre. (Megjegyezzük, hogy a hagyományos hadviselés jellemzőinek, végrehajtása körülményeinek vizsgálata a hadtudomány időszerű feladata.) Az alkalmazás módja, a felszerelés, a harc megvívásának szabályai, az együttműködés rendje eltér a fegyveres küzdelemben meghatározottaktól. Ha ezt a megállapítást elfogadjuk, valamint egyetértünk a védelmi felülvizsgálatot követő célkitűzésekkel, akkor a fegyveres erőt alkalmassá kell tenni a válságreagáló műveletek feladatainak végrehajtására. A személyi állománynak ismernie kell az erő és az eszközök alkalmazásának elveit ezekben a műveletekben. Ennek megfelelően célszerű végrehajtani a felkészítést, a kiképzést, kialakítani a felszerelést, megszerezni a szükséges képességeket.

Befejezés

Mértékadó szakirodalmak alapján, a 21. században a válságok, konfliktusok még sokáig hatással lesznek hazánk is. A stratégiák kialakításakor, valamint a válságkezelés, konfliktus-megelőzés és a válságreagáló műveletek végrehajtása során ezeket a problémákat rendszerszemléletű megközelítéssel, ok-okozati összefüggésben és tudományos igényességgel célszerű vizsgálni. A válságokat, konfliktusokat megelőzni célszerű, mert a kezelésük csak hosszú és költséges folyamat eredménye lehet. A megelőzés viszont csak akkor lehetséges, ha a hírszerzés és a hadászati felderítés hatékonyan működik.

A társadalom valamennyi területén célszerűnek látszik kialakítani azokat a képességeket, amelyek a katasztrófák megelőzésére, következményeik felszámolására és a válságok kezelésére alkalmasak. Ehhez politikai akaratra és kormányokon átnyúló stratégiákra van szükség. *Fontos követelmény:* a részt vevő erők legyenek kiképzettek, gyorsan bevetethetők, és élvezzék a közvélemény támogatását.

A válságreagáló műveletek sikeres végrehajtása iránti igény átértékelte a fegyveres erő, a katonai szerepét és kötelességét. A közvélemény figyelme nagymértékben a katonai reformra, a védelmi ipar átalakítására, valamint a fegyveres erő és a társadalom kapcsolatában meglévő feszültségek enyhítésére helyeződött át.

A válságreagáló műveletek végrehajtásához minden esetben szükség van a jogi megalapozásra, az ENSZ Biztonsági Tanácsának határozatára. A jogi megalapozás ad lehetőséget a műveletek teljes körű megtervezésére. Ez biztosítja a polgári lakosság megóvását, a környezeti károk elkerülését és a legkisebb veszteség elérését.

A megváltozott biztonságpolitikai feltételek, egyes régiók geopolitikai helyzetének átalakulása, a technológia gyors fejlődése hatással van a fegyveres küzdelem törvényeire és a megvívás módjára. A fegyveres küzdelem folyamatossá és nagy üteművé vált. Az információ jelentősége fokozatosan növekszik és az új technikák bevezetésével ennek megszerzése egyszerűbbé vált, ugyanakkor bizonyos esetekben az emberi erővel megszerzett információ jelentősége a szemben álló félről felbecsülhetetlen értékű a siker szempontjából. A megszerzett információk csökkentik a tervezés és a döntés idejét, így a kiváltott csapások pontosabbak és pusztítóbbak lettek.

A válságreakáló műveletek végrehajtása során a demokratikus társadalmak érzékenyebben reagálnak a polgári és a saját katonai áldozatokat illetően. Ezekben a műveletekben átvértelődött a győzelem fogalma és tartalma. Ma már a válságot előidéző szándék megszüntetésének elérése a legfontosabb cél, az ártatlan lakosság megóvásával együtt.

Az aszimmetrikus hadviselés tervezése, megvívása nem értelmezhető a korábbi, hagyományos hadviselés szabályai és kerete között. Ebben az esetben a hadszíntér, a válságkörzet, a hadműveleti terület sem értelmezhető a hagyományos elvek szerint.

A technikai eszközök és a válságreakáló műveletek költsége arra kényszeríti a részt vevő államokat, a katonai felső vezetést, hogy a katonákat minden szempontból felkészítsék a végrehajtásra. Ezzel párhuzamosan teljeskörűen vizsgálják a műveletben való részvétel körülményeit.

A közelmúlt válságreakáló műveleteiből levonható tapasztalatok alapján a saját katonák halála és a polgári áldozatok számának alakulása a közvélemény számára talán még fontosabb, mint a hadművelet sikere. A katonák és a lakosság biztonságának magas szintű megteremtése viszont azzal járhat együtt, hogy a válságreakáló műveletek hatékonysága katonai szempontból csökken, a végrehajtás elhúzódik, és a költségek gyors ütemben emelkednek. Ez azzal is járhat, hogy csökken a közvélemény támogatása. Az ellentmondás feloldása a politika számára nem egyszerű feladat, mert a válságreakáló műveletek parancsnokai – a saját katonák életének megóvása mellett –, a lehető leggyorsabban kívánják teljesíteni a küldetést. Ezen ellentmondás feloldását segíti elő a felderítő intézmények hatékony működése, a megbízható felderítési adatok, a politikusok és a katonai parancsnokok időbeni tájékoztatása.

Az új kihívások és kockázatok a válságreakáló műveletek melyik fajtájával és milyen formában kezelhetők? A jelenlegi biztonsági szervezetek alkalmasak-e erre a feladatra, vagy új szervezet létrehozására van szükség? *A tanulmány elkészítése során szerzett tapasztalatunk – a teljesség igénye nélkül – a következőkben foglalható össze:*

A válságok kezelése, a terrorizmus elleni harc, a válságreakáló műveletek sikeres végrehajtása hosszabb távon megalapozott együttműködést feltételez az országok között, amely nem tartalmazza a pillanatnyi politikai, gazdasági és más érdekeket.

Bebizonyosodott, hogy sem az Amerikai Egyesült Államok, sem más ország nem képes önállóan válságreakáló műveletek végrehajtására, a technikai feltételek megléte mellett is szükség van a nemzetközi közvélemény támogatására.³⁵

Az európai államok megosztottságának kérdése a transzatlanti kapcsolatban, állásfoglalásuk a válságreakáló műveletek végrehajtásával összefüggésben széles körű elemzést igényel. Ebben az esetben is célszerű az ok-okozati összefüggések mélyebb feltárása, a hasznosítható következtetések levonása.

³⁵ Johan Galtung: *A terrorizmus okairól és megszüntetéséről*. Eszmélet 17. száma, 1992. november, Budapest.

A válságreagáló műveletek sikerének három fontos feltétele fogalmazható meg napjainkban. *Először*: a gyors, és a körülményekhez képest pontos terv a végrehajtáshoz, a felhatalmazással egyidőben. *Másodszor*: a tervnek tartalmaznia kell, hogy milyen politikai, gazdasági berendezkedés lesz a válságkörzetben a műveletek végrehajtása után. *Harmadszor*: az államok többsége és a biztonsági szervezetek támogatásának megléte a válságreagáló műveletek végrehajtásához.

A válságreagáló műveleteket el kell választani a feladat végrehajtása szempontjából a békefenntartástól és a békeépítéstől, és ha megoldható, akkor a végrehajtó állományt is cserélni kell a feladat előtt. Másképpen, a katonai erő alkalmazásával végrehajtott válságreagáló művelet jellemzői nem azonosak a béketámogató műveletekkel. A két feladatot el kell választani egymástól a katonák felkészítése szempontjából is. A tapasztalatok alapján a válságreagáló műveletek sikeres végrehajtásához szükség van a jól értelmezhető felhatalmazásra, a világos politikai és katonai célkitűzésekre, képességekkel rendelkező, megfelelően felkészült polgári, rendvédelmi, közigazgatási és katonai erőkre.

Reményeink szerint a kutatómunka végén bizonyítottuk, hogy a geopolitika, geostratégia – mint vizsgálati módszer – nem tud a válságreagáló műveletekkel kapcsolatos valamennyi kérdésre választ adni, de a szerzőket segítette a jelzett probléma más módszerrel történő (a korábban megszokottól eltérő) vizsgálatában és teljes körű megközelítésében. Más szóval, a következtetéseink levonásához a vizsgálatokat más-más eszköz bevonásával hajtottuk végre.

A válságkezelő műveletek vizsgálatához bizonyos mennyiségű és aránylag pontos információkra van szükség, amelyek általában csak kitaró és alapos kutatómunkával gyűjthetők össze. A kutatás során számos alkalommal találtuk magunkat szembe az érdekek összeütközésével a válságkörzetekben, vagy azok erőszakos (katonai) érvényesítésével. Ezekben az esetekben nem elegendő a megszerezhető információk tételes felsorolása. Szükség van azok ütköztetésére, és fel kell tárni az ok-okozati összefüggéseket a válság teljes körű megismeréséhez. A geopolitikának, geostratégiának, mint vizsgálati módszernek az alkalmazása, tapasztalatunk szerint, megnövelte a kutatás eredményességét. Elősegítette a kihívások és kockázatok, a válságok és konfliktusok összefüggéseinek megértését.

Kutatásainkból levont következtetéseink alapján a béke-kikényszerítést a manőverező jelleg fogja jellemezni és meghatározni. Ennek célja az ellenség (az agresszor) összekovácsoltságának, harcképességének, vezetésének megtörése, a kezdeményezés megszerzése és folyamatos fenntartása. Más megközelítésben ez azt is jelenti, hogy a harccsoportok, alegységek, egységek rugalmasak, gyors felvonulási képességűek, kommunikációs, híradó- és felderítési rendszerük korszerű és kellően védett, logisztikai ellátottságuk jó.

A felsorolt jellemzők alapján a válságreagáló műveletek sikeres végrehajtásába bevont erők lélektani felkészítése kiemelt szerepet kapott. Továbbá, célszerű megtanulniuk a civil-katonai kapcsolatok elméletét és gyakorlatát is.

A jövőben kialakulhatnak olyan válságok, konfliktusok, amikor nehéz vagy egyszerűen lehetetlen előre jelezni az érintett felek egymáshoz és a nemzetközi erőkhöz való viszonyát, a válság elmélyülésének körülményeit. Ha a békefenntartó műveletet béke-kikényszerítéssel kell felváltani, célszerű a nemzetközi erőket új mandátummal (felhatalmazással) „ellátni”. Erre azért van szükség, mert nagy valószínűséggel a feladat is változni fog. Ez a körülmény gyakorlatilag kizárja, hogy a béke-kikényszerítést ugyanazokkal az erőkkel hajtsuk végre, mint a békefenntartást. Ez fordítva is igaz. A Szövetség békefenntartó erői általában könnyűfegyverzettel vannak felszerelve, így a béke-kikényszerítés feladatainak végrehajtására csak aránytalanul nagy veszteségek árán képesek. Véleményünk szerint a béke-kikényszerítés a fegyveres küzdelem egyik formája, amelynek sikeres megvívására a katonákat és a kötelékeket hagyományos módon kell kiképezni, felkészíteni, figyelembe véve a nemzetközi összetételt és a válságkörzet valamennyi jellemzőjét.

A felderítés valamennyi eszközének felhasználásával pontos információkkal kell rendelkezni a béke-kikényszerítést lezáró békeépítés körülményeiről. Alapvető feladat lehet ebben az esetben a biztonságos környezet megteremtése a polgári, közigazgatási, humanitárius és más tevékenységek végrehajtásához. Ha a nemzetközi erők életét veszély fenyegeti a válságkörzetben, nem lehet a békeépítésre vonatkozó szabályokat alkalmazni, és ez fordítva is igaz. A más kultúrát képviselő, korábban béke-kikényszerítési feladatokat végrehajtott katona, a jelenlévő harci–technikai eszközök nem a béke szimbólumait testesítik meg.

Napjaink válságreakáló folyamatait elemezve megállapítható, hogy sem az elmélet, sem a gyakorlat nincsen teljes mértékben kidolgozva, a nemzetközi szervezetek működésében elég sok a bizonytalanság. Különösen kevés a tapasztalat a kontinensen megjelenő válságok fegyveres erővel történő kezelésében, hiszen még napjainkban is hatnak a katonai szembenállás beidegződései. Más szóval, Európa mindig érzékenyen reagált mindenféle katonai cselekményre. Teljes mértékben igaz ez az állítás a Balkán-félszigetre vonatkozóan. A Balkán-félszigetről alkotott vélemény évszázadokon a nagyhatalmak egymáshoz való viszonyát határozta meg. Így értékelhető ez a kérdés most is. Napjainkban egyértelmű, hogy – lassúsága ellenére – az ENSZ még mindig fontos szerepet játszik a világpolitikai folyamatokban. Az ENSZ jelenleg három földrészen (Afrika, Ázsia és Európa) tart fenn összesen tizenhárom békefenntartó missziót.³⁶

A fegyveres erő részvételének lehetősége a válságreakáló műveletekben messzemenően függ attól is, hogy a politikai vezetés milyen érdekalapon ítéli meg azt. Más szóval, egyre gyakrabban fogalmazódnak meg a következő kérdések: várható-e a személyi és anyagi veszteség, mekkora a művelet pénzügyi tehertétele az ország számára? Ugyanakkor az ENSZ személyi, pénzügyi, anyagi erőforrások hiányában képtelen kezelni a válságokat, megelőzni a konfliktusokat, szükség van a tagállamok politikai, anyagi, katonai támogatására. A világszervezet ugyanis akkor működik jól, ha a Biztonsági Tanács (BT) állandó tagjai egyetértéssel az adott ügykörben. Ha nem, akkor értelemszerűen az ENSZ tehetetlen a probléma kezelésében.

³⁶ Kőszegvári Tibor: *Hadviselés a 21. században*. Hadtudomány. 1999. 1. szám.

A válságkezeléssel, konfliktus-megelőzéssel, válságreakáló műveletekkel foglalkozó, nemzeti és nemzetközi intézmények több esetben képtelenek hatékonyan elemezni a válságokat, válaszokat és megoldásokat kínálni – állítja több szakember. A nemzetközi jogrendszer egyre nyilvánvalóbb módon nehezen kezeli a felmerülő problémákat, a jogszerű és a szükséges megoldás ellentéte többször fedezhető fel a válságreakáló műveletek végrehajtása során. Ugyanakkor a diplomáciai erőfeszítésekről és a különböző hírszerző szervezetek tárgyalásairól, a válságok kezelése és a konfliktusok megelőzése érdekében, csak kevés információt ismerhet meg a közvélemény.³⁷

Véleményünk szerint a válságreakáló műveletekben a fegyveres erő nem a hagyományos hadviselés szabályai szerint kerül bevetésre. Az alkalmazás módja, a felszerelés, a harc megvívásának szabályai, az együttműködés rendje eltér a fegyveres küzdelemben meghatározottaktól.³⁸ Ha ezt a megállapítást elfogadjuk, valamint egyetértünk a védelmi felülvizsgálatot követő célkitűzésekkel, akkor a fegyveres erőt alkalmassá kell tenni a válságreakáló műveletek feladatainak végrehajtására. A személyi állománynak ismernie kell az erő és az eszközök alkalmazásának elveit ezekben a műveletekben. Ennek megfelelően célszerű végrehajtani a felkészítést, a kiképzést, kialakítani a felszerelést, megszerezni a szükséges képességeket.

³⁷ Zelenák János: *A válságkezelés, konfliktus-megelőzés elmélete és gyakorlata*. Záródolgozat. ZMNE, Budapest, 2000.

³⁸ Csizmadia Sándor: *A geopolitika, mint a nemzetközi kapcsolatok elemzésének módszere*. Külpolitika, 1998 tavasz 3-31. o. Walter Schweizer: *A kockázatelemzés szerepe a nemzeti biztonsági stratégia kialakításában*. Előadás 1998. augusztus 27. George C. Marshall European Center for Security Studies. Chris Donnelly: *A katonák felkészítése a 21. századra*. NATO Tükör, 2000 nyár/ősz.

KATONAI MŰVELETEK

I. HÁBORÚS KATONAI MŰVELETEK

- A) Nagy méretű, több hadszíntéren folyó háború.
- B) Regionális hadszíntéren folyó háború.
- C) Helyi háború.
- D) Belső, polgárháború.

II. NEM HÁBORÚS KATONAI MŰVELETEK

- 1. AZ ENSZ FELOSZTÁSA ALAPJÁN
- 2. A NATO FELOSZTÁSA ALAPJÁN
- 3. FEGYVERREL VÉGREHAJTOTT MŰVELETEK

- A) Fegyveres konfliktusok¹.
- B) Válságreagáló műveletek¹.
- C) Más katonai műveletek¹.
- D) A belső alkotmányos rend helyreállítása².
- E) Béketámogató műveletek².

- 4. FEGYVER NÉLKÜL VÉGREHAJTOTT MŰVELETEK

- A) Polgári–katonai együttműködési (CIMIC) műveletek.
- B) Fegyverzetellenőrzés.
- C) Katasztrófák elhárításában való részvétel.
- D) Migrációs folyamatok kezelésében való részvétel.
- E) Humanitárius segítségnyújtásban való részvétel.

Magyarázat:

¹ Ezek a műveletek egyes esetekben a háborús katonai műveletekhez is sorolhatók.

² Ezek a műveletek bizonyos esetekben a fegyver nélkül végrehajtott műveletekhez is sorolhatók.

Forrás: Deák János: *A jövő háborúja, a háború jövője.*

Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 2004, Budapest (kézirat).

I. HÁBORÚS KATONAI MŰVELETEK

A) Nagyméretű, több hadszíntéren folyó háború

a) Globális műveletek:

- Hadászati nukleáris erők műveletei.
- Hadászati műveletek a légi-kozmosz (nukleáris) támadás elhárítására.
- Koszmosz erők műveletei.

b) Hadászati műveletek a hadszíntereken:

- Kontinentális hadászati műveletek.
- Óceáni, tengeri hadászati műveletek.
- Légi (rakéta-kozmosz) hadászati műveletek.
- Légvédelmi hadászati műveletek.

B) Regionális hadszíntéren folyó háború

a) Kontinentális hadszíntéri hadászati műveletek:

- Seregtestcsoportok támadó és védelmi hadműveletei.
- Egyedi seregtestcsoport védelmi és támadó hadművelete.
- Zárt tengeri flotta hadművelete.
- Hadszíntéri légi hadművelet.
- Hadszíntéri légvédelmi hadművelet.
- Deszantterők hadműveletei a hadszíntéren.
- Különleges erők hadműveletei a hadszíntéren.

b) Óceáni hadszíntéri hadászati hadműveletek:

- Az óceáni flották hadműveletei.
- A part menti flották hadműveletei.
- Légi hadművelet az óceáni hadszíntéren.
- Tengeri deszant műveletek.
- Tengeri deszantelhárító műveletek.

c) Távolsági (hadászati) légierő hadműveletei.

d) Rakéta-kozmosz erők hadműveletei.

e) Területvédelmi erők hadműveletei.

f) Gerilla erők hadműveletei.

C) Helyi háború

a) Szárazföldi körzetekben:

- Összhaderőnemi műveletek.
- Önálló haderőnemi műveletek.
- Légítámogató műveletek.
- Rakéta-kozmosz erők támogató műveletei.
- Deszantterők műveletei.
- Különleges erők műveletei.

b) Óceáni, tengeri körzetekben:

- Összhaderőnemi műveletek.
- Önálló haderőnemi műveletek.
- Támogató erők műveletei.
- Különleges erők műveletei.

D) Belső polgárháború:

- Belső erők között zajló háború.
- Külső támogatással folyó háború.
- Helyi- vagy nagy méretű háború keretei közötti belső háború.
- Nemzetközi szervezetek beavatkozásával zajló háború.

II. NEM HÁBORÚS KATONAI MŰVELETEK

1. AZ ENSZ FELOSZTÁSA ALAPJÁN

- A) Békefenntartás.**
- B) Béke-kikényszerítés.**
- C) Béketeremtés.**
- D) Békeépítés.**
- E) Humanitárius segítségnyújtás.**

2. A NATO FELOSZTÁSA ALAPJÁN

- A) Humanitárius műveletek.
- B) Katasztrófák következményeinek felszámolása.
- C) Kutatás–mentés.
- D) Nem harci jellegű kiürítés.
- E) Terrorizmus elleni harc.
- F) Légtérelenőrzés.
- G) Felderítő műveletek.
- H) Információs műveletek.
- I) Pszichológiai műveletek.
- J) Katonai segítség és támogatás a polgári hatóságoknak.
- K) Szankciók érvényesítésének támogatása.

3. FEGYVERREL VÉGREHAJTOTT MŰVELETEK

A) Fegyveres konfliktus:

- Határkörzetekben zajló konfliktus.
- Szándékos, fegyveres légtérsértés.
- Határrendsértés.

B) Válságreakáló műveletek:

- Válságmegelőzés katonai támogatása.
- Megelőző csapás.
- Általános katonai fellépés.
- A demokratikus rendezés katonai támogatása.
- A katonai erők kivonása.

C) Más katonai műveletek:

- Szankciók érvényesítésének katonai támogatása.
- Kutatás–mentés.
- Légtérelenőrzés.
- Felderítő műveletek.
- Információs, információvédelmi műveletek.
- Pszichológiai műveletek.
- Kimenekítés.
- Nem harci jellegű kiürítés.
- Erődemonstráció.
- Felkelés támogatása.
- Nemzeti ellenállás támogatása.
- Fogadó támogatás.
- Terrorizmus elleni küzdelemben való részvétel.

D) A belső alkotmányos rend helyreállítása:

- A fegyveres erő közvetlen alkalmazása.
- A fegyveres erő felhasználása.
- Katonai demonstráció beavatkozás nélkül.
- A fegyveres erő készenlétkben tartása.

E) Béketámogató műveletek:

- Diplomáciai erőfeszítések katonai támogatása (nyomásgyakorlás).
- Béketeremtés.
- Béke-kikényszerítés.
- Békefenntartás.
- A békeépítés katonai támogatása.

4. FEGYVER NÉLKÜL VÉGREHAJTOTT MŰVELETEK

A) Polgári-katonai együttműködési (CIMIC) műveletek:

- A fegyveres erő támogatása
- A polgári környezet támogatása
- Polgári-katonai kapcsolatok

B) Fegyverzetellenőrzés:

- Nemzetközi szerződések teljesítése.
- Eseti döntés alapján.
- Kétoldalú megállapodás alapján.

C) Katasztrófák elhárításában való részvétel:

- Katasztrófák megelőzésében való részvétel.
- A következmények felszámolásában való részvétel.
- Helyreállítás segítése.

D) Migrációs folyamatok kezelésében való részvétel:

- Közvetlen részvétel.
- Biztosítási feladatok ellátása.
- Eszközök, felszerelések átadása, kezelése.

E) Humanitárius segítségnyújtásban való részvétel:

- Közvetlen részvétel.
- Eszközök, felszerelések átadása, kezelése.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Kőszegvári Tibor – Szternák György – Magyar István: *A XXI. századi hadviselés*. Egyetemi jegyzet, Budapest, 2000.
- Csizmadia Sándor: *A geopolitika, mint a nemzetközi kapcsolatok elemzésének módszere*. Külpolitika, 1998 tavasz, 3-31. o.
- Walter Schweizer: *A kockázatelemzés szerepe a nemzeti biztonsági stratégia kialakításában*. Előadás, 1998. augusztus 27. George C. Marshall European Center for Security Studies.
- Chris Donnelly: *A katonák felkészítése a 21. századra*. NATO tükrök, 2000 nyár/ősz.
- Zelenák János: *A válságkezelés, konfliktus-megelőzés elmélete és gyakorlata*. Záródolgozat, ZMNE, Budapest, 2000.
- Jeffrey Simon: *Közép- és kelet-európai biztonság. Új nemzeti alapelvek és védelmi doktrínák*. Strategic Forum 1998/1999. No. 152. National Defense University, Washington.
- Arthur F Likke: *Military Strategy: Theory and Application*. U.S. Army War College, Carlisle Barracks PA 17013 – 5050.
- *National Military Strategy of United States*. 1992, SSOP, Washington, DC 20402 – 9328.
- National Military Strategy–Shape, Respond, Prepare Now–A Military Strategy for a New Era 1997, SSOP, Washington, DC 224–1563 oldalak.
- Balogh András: *Integráció és nemzeti érdek*. Kossuth Kiadó, 1998.
- *Searching for a New Role: Hungary in the South*. Stratégiai és Védelmi Kutatóintézet, Budapest, 1998.
- Cragg, Anthony: *A NATO átalakítása a jövő kihívásának megfelelően*. NATO Review No.4. 1997. július–augusztus.
- Nagy Miklós Mihály: *Geopolitika és hadtudomány*. Magyar Tudomány, 1999. július, 769-778. o.
- Csabai György: *A jövő hadviselésének néhány kérdése*. Hadtudomány 1999. 2. szám, 80-83. o.
- Csizmadia Sándor – Molnár Gusztáv – Pataki Gábor Zsolt: *Geopolitikai szöveggyűjtemény*. Stratégiai és Védelmi Kutatóintézet, Budapest, 1999.

BEVEZETÉS

A rádiótechnikai felderítés a katonai felderítés egyik legújabb felderítési neve, amely a radarok megjelenésével és elterjedésével, illetve azok felderítésének szükségszerűségével jött létre. Egyetemes értelemben a második világháború időszakára tehető a rádiótechnikai felderítés kialakulása (fizikai megvalósulása, vagyis a radar(be)sugárzások kijelzése, mérése). Angol nyelvterületen az ELINT (Electronic Intelligence = elektronikai felderítés) fedi e fogalmat.

A rádiótechnikai felderítés a felderítési módok, a felderítő erők alkalmazása vonatkozásában sok hasonlóságot mutat a rádiófelderítéssel, ugyanakkor számos eltérő vonása indokoltá teszi, hogy elkülönült, önálló felderítési nemként értelmezzük (bár általánosságban gyakran a rádióelektronikai felderítést kategorizáltuk felderítési nemként).

A rádiótechnikai felderítés – a rádióelektronikai felderítés részeként – a katonai felderítés egyik neve, amely passzív eszközökkel (vevőkkel) az ellenség (felderítési feladatot képező csoportosítás) üzemelő rádiótechnikai eszközeinek (rádiólokátorok, rádiónavigációs, rádió-távvezérlő, rádiótávközlő eszközök) felfedése, iránymérése (települési körzetük behatárolása) és üzemelésük figyelése útján technikai és iránymérési adatokat szerez, s ezen adatok feldolgozásával információt biztosít a csapatok csoportosításáról, tevékenységéről és valószínű szándékáról.

A nagyhatalmak haderőiben az 1950-es évekre, míg a kis és közepes nagyságú országok haderőiben a '60-as és a '70-es évekre tehető e felderítési nem megszervezése, a felderítés szervezeti, technikai és személyi feltételeinek megteremtése.

A Magyar Néphadseregben 1967. jelentette az új felderítési nem kialakulásának kezdetét, amikor a Vezérkar felderítő (2.) Csoportfőnöksége felállította a *26. önálló rádiótechnikai felderítő-zászlóaljat*. Működőképességét mintegy hatéves kiképzési időszak után érte el azzal, hogy a hadászati rádiótechnikai felderítő erők harcrendben szétbontakozva (települve) megkezdték a felderítést, illetve megalakultak a hadműveleti és a harcászati rádiótechnikai felderítő erők, amelyek rendeltetésüknek megfelelően megkezdték a békekiképzést. Ezzel (a magyar haderőben) kialakult a háromszintes – hadászati, hadműveleti, harcászati – rádiótechnikai felderítés.

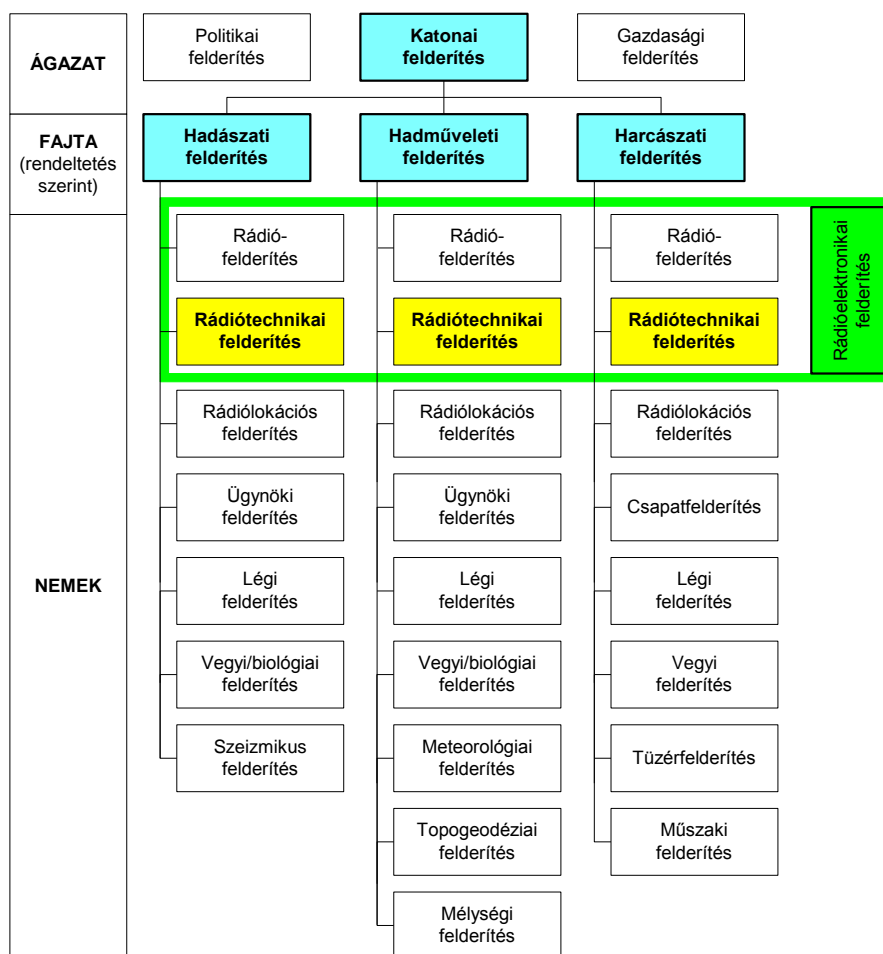
E háromszintű felderítő rendszerben meghatározó volt a hadászati rádiótechnikai felderítés, amely a feladatok – és azzal párhuzamosan az erők, eszközök – változása mellett folyamatos felderítést folytatott, kialakulásától napjainkig. A hadműveleti és a harcászati rádiótechnikai felderítő erők jellegükből adódóan – békében – kiképzést folytattak, éles harcfeladatot (1990-ig) nem láttak el (erre csak háborús veszélyhelyzet – válsághelyzet – esetén került sor 1990 után).

* A tanulmány „A magyar katonai rádió(elektronikai) felderítés története” című tervezett könyv V. fejezete. Az I-IV. fejezetek a Felderítő Szemle előző számaiban jelentek meg.

Ennek következtében ezen erők gyakran áldozatul estek az átszervezési folyamatoknak, ami abban nyilvánult meg, hogy a szervezetek esetenként keretalakulatok voltak, technikai felszereltségük elmaradt a szükséges szinttől, az állomány harci munkavégzés (rádiótechnikai felderítés) hiányában kevésbé volt motivált.

A rádiótechnikai felderítés katonai felderítésben elfoglalt helyét szemléletesen mutatja a katonai felderítés felosztása és tagozódása (1. ábra). Az ábrán látható, hogy a rádiótechnikai felderítés a rádióelektronikai felderítés egyik eleme, s mint felderítési nem a katonai felderítés mindhárom – hadászati, hadműveleti, harcászati – szintjén szerveződik. (A rádiótechnikai felderítés képezheti más felderítési nem – tüzérfelderítés, légi felderítés, csapatfelderítés – felderítési módját is. Az ábrán a felderítési módok nincsenek feltüntetve.)

A felderítés felosztása és tagozódása

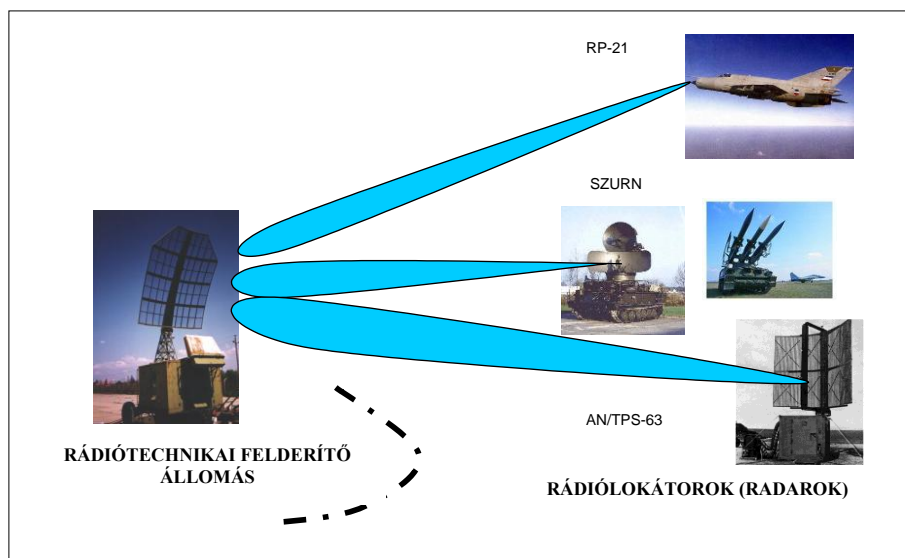
1. ábra. A felderítés elmúlt évtizedekben általánosan elfogadott felosztása (Hadtudományi Lexikon, 1995. évi kiadás)

Megjegyzés: A kiadás előtt álló „Felderítő doktrína” nem tartalmazza a katonai felderítés felosztását, nem fogalmazza meg egyértelműen az alapkategóriákat. Általánosan szól a felderítés szintjeiről (hadászati, hadműveleti, harcászati), majd a „Felderítés információforrásai” fejezetben (VIII.) az információszerző szervekről és az információszerzési eljárásokról (módokról). A doktrína szerint kilenc információforrás (részben ez fedi a korábbi kategorizálás szerinti felderítési nem és mód fogalmát) van, ezek egyike a rádióelektronikai felderítés (SIGINT), melynek két összetevője van a rádiófelderítés (COMINT) és a rádiótechnikai felderítés (ELINT).

A rádiótechnikai felderítés – a kialakulásától napjainkig – igen sok változáson ment keresztül, mind hadászati szinten – ami döntően a katonapolitikai helyzet változásának függvénye volt –, mind hadműveleti és harcászati szinten, amelynek során elsősorban az átszervezések (összevonások, átcsoportosítások, szétválások) függvénye volt a rádiótechnikai felderítő erők helyzete.

A következőkben áttekintem a magyar rádiótechnikai felderítés kialakulását, valamint a hadászati, a hadműveleti és a harcászati rádiótechnikai felderítő erők 1967–1990 közötti tevékenységét, feladataik, erőik és eszközeik változását.

Megjegyzés: A magyar rádiótechnikai felderítés teljes történeti áttekintése kialakulásától napjainkig (1967–2004) a KFH Múzeum gyűjteményében fellelhető.

2. ábra. A 20. század második felében új felderítési nem „született”, a rádiótechnikai felderítés

I. A MAGYAR RÁDIÓTECHNIKAI FELDERÍTÉS KIALAKULÁSA 1967–1973 KÖZÖTT

A magyar rádiótechnikai felderítő rendszer a korszerű technikai eszközökkel felszerelt haderők rádiótechnikai felderítő rendszereinek kialakulása után, mintegy tíz évvel később, az 1960-as évek végén jött létre.

Az egykor volt Varsói Szerződés országai közül az elsők között, a szovjet haderő rádiótechnikai felderítési elveire, gyakorlati tapasztalataira és felderítő eszközeire építve alakult ki. Az akkori szomszédos országok közül Szovjetunió és Csehszlovákia után a magyar haderő rendelkezett kiépített állandó telepítésű és folyamatos felderítést folytató rádiótechnikai felderítő rendszerrel. Románia, a volt Jugoszlávia és Ausztria nem épített ki folyamatosan működő rendszert.

A magyar rádiótechnikai felderítés kialakulásának kezdete 1967-re tehető, amikor *a Vezérkar közvetlen alárendeltségében létrehozták a 26. önálló rádiótechnikai felderítő-zászlóaljat*. (Ezt megelőzően 1958-ban a 3. önálló rádiófelderítő ezrednél – a rádiótechnikai felderítés megszervezése céljából – létrehoztak egy – akkori megnevezés szerint – „lokátorfelderítő századot”, vagyis tulajdonképpen rádiótechnikai felderítőszázadot, amelynek eszközeit az RPSz–1, –2, RPSz–3 és a Dnyepr–1K berendezések képezték. A század felderítési, hadműveleti feladatot nem végzett.)

A zászlóalj néhány rádiótechnikai (rádiólokátor-szaktechnikus) és rádiófelderítő végzettségű tiszttel (valamint néhány szovjet rádiótechnikai felderítő berendezéssel) – és a kiszolgáló állománnyal – *Keszthelyen alakult meg*. A zászlóalj szervezeti felépítését szemlélteti a 3. ábra.

A zászlóalj parancsnoka Éles Antal őrnagy volt. 1967-ben a zászlóaljhoz 11 fiatal végzős tiszt került, nyolc fő az Egyesített Tiszti Iskola (ETI) rádiótechnikai szakáról, mind lokátortechnikus végzettségű (akik valahol a honi légvédelem rádiótechnikai századainál kezdték volna a katonatiszti pályát). A lokátorosok mellé két rádiófelderítő és egy hadtápos végzettségű tiszt is csatlakozott.

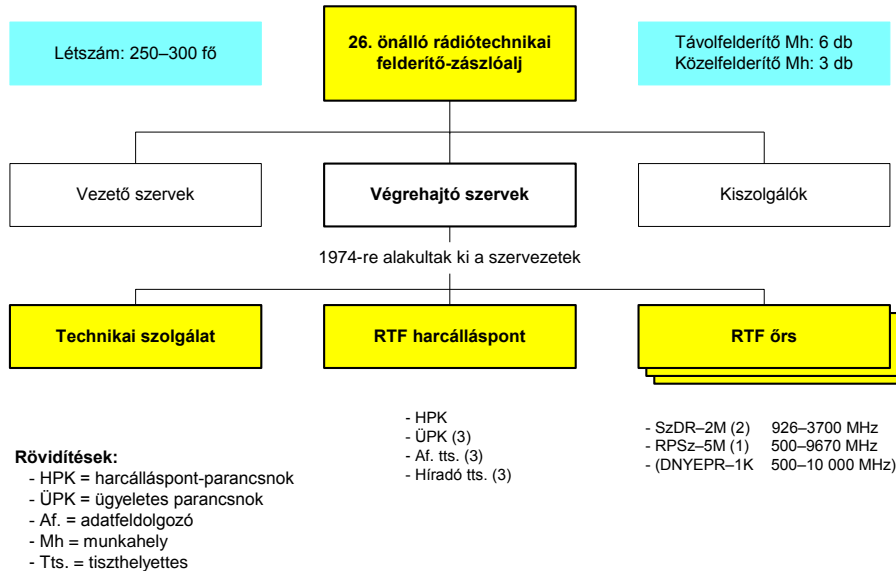
A '67-es állomány elindult az ismeretlenbe, megkezdte a szakmai tájékozódást, ismeretszerzést. A technikai „beállítottságúak” ismerkedtek az egyszerűbb, hordozható rádiótechnikai felderítő eszközökkel (RPSz–3, Dnyepr–1K), majd az orosz nyelvismerettel rendelkezők a rövidesen érkező hadászati rádiótechnikai felderítő berendezés, az SzDR–2M szakutasítását fordították és tanulmányozták.

1968-ban újabb, ezúttal nyolc végzős tiszttel erősödött a rádiótechnikai felderítés. Négy fő a Zalka Máté Katonai Műszaki Főiskoláról, négy fő a Kilián György Repülő-Műszaki Főiskoláról került a zászlóaljhoz. Valamennyien „civilként” mikrohullámú szaktechnikusok, katonaként pedig rádiótechnikai szaktechnikusok (lokátorosok).

A főiskolai képzésre való áttérés folyamatában ez volt az első évfolyam, amely főiskolai végzettséggel került kibocsátásra és beosztásba helyezésre.

A fiatal tisztjelöltek az utolsó államvizsga előtt álltak, többnyire a leendő rádiólokátor-technikusi beosztásaikat tervezgették, amikor a felderítő csoportfőnökség kiemelte őket egy új felderítési nem megalakításához.

Az előző évben kiválasztott tisztekkel együtt ők az alapító „nagy generáció” tagjai, akik életre hívták a magyar rádiótechnikai felderítést.

3. ábra. A vezérkarközvetlen 26. önálló rádiótechnikai felderítő-zászlóalj szervezeti felépítése (1967–1973)

A '67-es évfolyamból Erdődi László, Pál Róbert, Torma Béla és Vágási László, a '68-ban végzettek közül Bilics Gyula, Czuth László, Hegyi Tibor és Lutár Sándor a rádiótechnikai felderítés meghatározó személyiségei voltak. A többiek parancsnoki, politikai munkás és más beosztást láttak el, s távolabb estek a szakmai munkától.

1967 és 1969 között került sor a tiszti állomány átképzésére és felkészítésére, amelynek során az állomány megismerte a rádiótechnikai felderítés elméleti alapjait, az adatszerzés, az adatfeldolgozás folyamatát, a felderítő eszközök (állomások) üzemeltetési rendjét, és létrejöttek azok a szervezeti elemek, amelyek biztosították a rádiótechnikai felderítés szervezetszerű beindítását.

1969–1973 között a már kiképzett tiszti állomány végrehajtotta a leendő tiszthelyettesi kezelői állomány képzését, évente mintegy 20-25 fő beiskolázásával. (A későbbiekben csak kiegészítő átképzések keretében valósult meg a kezelői utánpótlás felkészítése.)

Az első tiszthelyettesi növendéki osztály (szakasz) képzésére 1969–1971, a második osztály képzésére 1970–1972, a harmadik osztály képzésére pedig 1971–1973 között került sor. Ezzel mintegy 60 kiképzett rádiótechnikai felderítő tiszthelyettes került a rendszerbe.

A tiszthelyettesi állományból az elmúlt évtizedekben *Aranyos János, Budai Attila, Csúcs József, Fazekas Lajos, Kontra György, Kovács Ferenc, Szmodics László és Takács Zoltán* szakmai munkája jelentette a rádiótechnikai felderítő adatszerzés magas értékszintjét.

Az évfolyamoknál rádiótechnikai felderítő szakharcászat ismeretet és rádiólokáció elméletet Bilics Gyula, Czuth László, Pál Róbert és Vágási László, berendezés ismeretet Czuth László (SzDR–2M), Erdődi László (RPSz–5M) és Hegyi Tibor (SzDR–2M) oktatott.

Ezzel – hatévi munka eredményeként – a rádiótechnikai felderítés végrehajtásának személyi feltételei megteremtődtek.

Szociális helyzet, társadalmi tevékenység (Czuth László visszaemlékezése)

„A '60-as évek végén és a '70-es években a hivatásos állomány kedvező körülmények között indult el a tiszti pályán. A házasok varakozás nélkül, azonnal (többnyire új) lakáshoz jutottak, s a feleségek is könnyen találtak munkahelyet. A tiszti havi fizetés 2100-2200 Ft volt, amiből jól megéltünk. A balatoni turizmus virágkorát élte. „Azok a szép napok!” Persze volt olajválság, füstölgő olajkályha, dermesztő tél is, amelyek különösebben nem hiányoztak.

A fiatal tiszti állomány aktívan bekapcsolódott a város, a környék társadalmi életébe. Az általános iskolások részére – a légvédelmi rakétásokkal együtt – megalakítottuk az „Úttörő Honvédelmi Zászlóaljat.” Évente részt vettünk úttörőavatásokon. A középiskolákban segítettük a KISZ-taggyűléseket.

A '70-es években erősítettük a Zalavári SE futballcsapatát (igazolt játékosok: Braun László, Czuth László, Kovács József, Pál Róbert, Vágási László). S talán nem véletlen, hogy a légvédelmi tüzér- (majd rakéta-) ezredet fociiban mindig megvertük. Röplabdában már inkább feljűk billent a mérleg nyelve, de sportszerűen viseltűk a vereséget.”

A zászlóalj rádiótechnikai felderítő eszközeit az SzDR–2M, az RPSz–3, RPSz–5M és a Dnyepr–1K állomások, berendezések képezték. Az SzDR–2M (majd MP) és az RPSz–5M (majd RPSZ–6) az elműt négy évtized alatt a rendszer meghatározó eszközei voltak (az utolsó SzDR–2MP berendezést és az RPSz–6 berendezéseket 2003-ban vonták ki a rendszerből). A Dnyepr–1K és az RPSz–3 berendezést csak kísérleti jelleggel üzemeltették.

A harcászati–technikai paraméterek alapján az SzDR–2M (–MP) (SzDR = Sztáncija Dálnoj Razvédkí = távolfelderítő állomás) hadászati–hadműveleti, az RPSz–3, –5M (–6) (RPSz = Rázzvédűvátyelnaja Perénósznaja Sztáncija = felderítő hordozható állomás) és a Dnyepr–1K harcászati rádiótechnikai felderítő eszközök.

(Az RPSz-3 állomás valóban hordozható eszköz volt, az RPSz-5M, -6 mobil állomások). Ez részben meghatározta a későbbi rendszerbeli helyeiket is.

Országjárás (Bilics Gyula visszaemlékezése)

„A képzési időszak alatt, az évente megtartott kéthetes tavaszi és őszi gyakorlatokon az SzDR-2M és RPSz-5M berendezésekkel bejártuk a Dunántúlt, ahol tábori körülmények között települtünk. A gyakorlatokon igen hasznos felderítési tapasztalatokat szereztünk. Elkápráztatott az SzDR-2M technikai felderítő képessége, elsősorban a felderítés nagy mélysége (500 km) és az iránymérés nagy pontossága ($\pm 1^\circ$).

Ugyanakkor arról is meggyőződhattünk, hogy az RPSz-5M állomás technikai felderítő képessége valóban harcászati szintű (felderítési mélysége mintegy 30–50 km volt), így az a hadászati felderítő rendszerben kevésbé volt használható (1974-től – az előzetes terveknek megfelelően – e berendezések képezték a hadműveleti és a harcászati rádiótechnikai felderítő rendszerek eszközeit, közel három évtizeden keresztül).”

A hatéves képzési időszak (1967–1973) után 1973–1975 között tulajdonképpen kialakult a magyar rádiótechnikai felderítő rendszer, létrehozva a hadászati, a hadműveleti és a harcászati szint erőit (bár a hadműveleti erők csak harcászati eszközökkel rendelkeztek).

Az egyes szintek – általánosságban –, egymásra épültek és igen behatároltak voltak, mind a szervezés, irányítás, mind a feladat, mélység, végrehajtó erők (eszközök), mind az objektumok és adatforrások vonatkozásában. Mindez akkor, a kezdet kezdetén nem volt ilyen világos számunkra, azóta azonban „sok víz lefolyt a Dunán”, sokat tanultunk, sok tapasztalatot szereztünk. (Jómagam – e sorok szerzője – pedig az elmúlt negyven évben megismerhettem – műveltem, kutattam, tanítottam, irányítottam, szerveztem – a rádiótechnikai felderítés mindhárom szintjét.)

A következőkben a közérthetőség, a pontos értelmezés érdekében röviden felvázolom a rádiótechnikai felderítés legfontosabb kategóriáit, jellemzőit, melyek áttekintése hozzásegíthet ahhoz, hogy eligazodjunk a rádiótechnikai felderítés elméletében.

Áttekintem a rádiótechnikai (rádióelektronikai) felderítés tagozódását, szervezőit, végrehajtó erőit, mélységét, feladatát, működési időszakait (4. ábra), s szintek szerint kategorizálom a felderítés objektumait és adatforrásait.

	Hadászati	Hadműveleti	Harcászati
Szervezői	Honvédelmi Minisztérium, Vezérkar, Főparancsnokság	Seregtest-parancsnokság (Front-, hadseregcsoporth-, hadsereg-, hadtestparancsnokság)	Hadosztály-parancsnokság (hadtestdandár szervezeti haderőben hadtestparancsnokság)
Végrehajtói	Rádióelektronikai felderítő igazgatóság, csoport, dandár, ezred	Seregtest-közvetlen rádióelektronikai felderítődandár, csoport, -ezred, -zászlóalj	Hadosztály- (hadtest-) közvetlen rádióelektronikai felderítőszázad
Mélysége	500–1000 km vagy több	300–500 km	30–50 km
Feladata	Állami és katonai felső vezetés, légvédelmi rendszer	Seregtest (hadsereg, hadtest)	Hadosztály és alárendeltek (dandár, ezred, zászlóalj)
a) a rádiófelderítő erők feladata	Állami és katonai felső vezetés vezetési rendszere, híradása (műholdas híradás, RH, rádiórelé híradás), légi erő irányítása (RH, URH légi sávú híradás)	Seregtest vezetési rendszere, híradása (RH, rádiórelé), harcászati légi erő irányítása (URH légi sávú híradás)	Hadosztály, dandár vezetési rendszere, híradása (URH, rádiórelé), harcászati légi erő irányítása (URH légi sávú híradás)
b) a rádiótechnikai felderítő erők feladata	Légvédelmi rendszer (radarsapatok, légvédelmi rakétacsapatok, vadászpilóták, légi erő repülőterei, repülésirányító rendszer, repülőgépek kiképzése, gyakorlatok)	Seregtest rádiólokációs rendszerei (tábori légvédelem, felderítő szervek, tűzérzés, pilóta nélküli felderítő rendszer, harcászati légi erő repülőterei, repülésirányító rendszere, harci bevetései)	Hadosztály és alárendeltek rádiólokációs rendszerei (tábori légvédelem, tűzérzés, felderítő szervek, harcoló alegységek felderítő szervei)
Működési időszak	Békében	Béketámogató műveletben	Béketámogató műveletben
	Háborúban	Háborúban	Háborúban

4. ábra. A rádióelektronikai felderítés általános tagozódása

Az általános tagozódás szerint az egyes szintek objektumai és adatforrásai egy egységes rendszer elkülönült, de egymásra épülő összetevői, melyek felderítése az adott szintű rádiótechnikai felderítő erők feladata.

1. A hadászati rádiótechnikai felderítés objektumai (és adatforrásai)

A) Légvédelmi rendszer

a) Rádiótechnikai csapatok (radarcsapatok):

- a légvédelmi rendszer irányító és értesítő központjai (CRC);
- a légvédelmi rendszer irányító és értesítő őrsei (CRP);
- a légvédelmi rendszer korai riasztó (távolfelderítő) őrsei (EWRP);
- a légvédelmi rendszer radarcsoportjai, -központjai, -zászlóaljai, -századai, -őrsei;
- a légvédelmi rendszer kismagasságú radarrendszerei, -központjai, -őrsei;
- a légvédelmi rendszer repülőgép- és helikopterfedélzeti radarrendszerei;
- a légvédelmi rendszer tartalék (mozgó, mobil) radarőrsei.

b) Vadászipülő erők:

- a vadászipülő erők irányító és értesítő központjai (CRC);
- a vadászipülő erők irányító és értesítő őrsei (CRP);
- a vadászipülő erők előretolt repülésirányító őrsei (FACP);
- a vadászipülő erők repülőterei (béke és háborús / tartalék);
- a vadászipülő erők repülőgépei (bevetései).

a) Honi légvédelmi rakéta- és tüzércsapatok:

- a légvédelmi rakétadandár, -ezred, -osztály, -zászlóalj vezetési pontjai;
- a légvédelmi rakétaütegek;
- a légvédelmi tüzérdandár, -ezred, -osztály vezetési pontjai (tűzvezető központjai);
- a légvédelmi tüzérütegek.

B) Repülőcsapatok (légierő)

- a légierő irányító és értesítő központjai (CRC);
- a légierő irányító és értesítő őrsei (CRP);
- a légierő előretolt repülésirányító őrsei (FACP);
- a légierő földi célra rávezető rádiolokációs őrsei (ASRT);
- a légierő repülőterei (béke és háborús / tartalék);
- a légierő repülőgépei (bevetései);
- a légierő navigációs rendszerének elemei;
- a légierő felderítő-csapásmérő rendszere.

C) Polgári repülőerők (háborúban katonai céloknak rendelik alá):

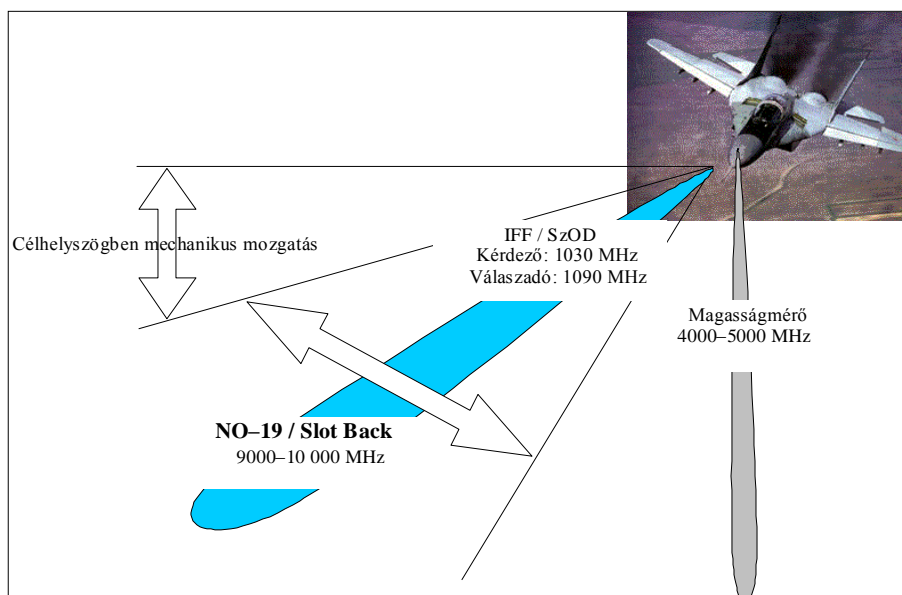
- polgári légtérelőőrző őrök, pontok;
- polgári-katonai és polgári repülőterek.

Megjegyzés: A hadászati rádiótechnikai felderítés adatforrásai a hadászati objektumokon (előző felsorolás) üzemeltetett rádiótechnikai eszközök. Egy objektumhoz több (általánosan 1–10) eszköz is tartozhat.

5. ábra. A rádiótechnikai felderítés egy objektuma

A radarszázad (központ, órs stb.) adatforrásai a telepített és sugárzó (üzemelő) radarok: P-35 (Bar Lock/A), PRV-11 (Side Net) és SzT-68U (Tin Shield).

6. ábra. A rádiótechnikai felderítés egy másik objektuma

A MiG-29 (Fulcrum) vadászgép (vagy géppár, raj) adatforrásai, a repülőgép sugárzó rádiótechnikai eszközei, fedélzeti célfelderítő-rávezető radar (NO-19 / Slot Back), rádió-magasságmérő (A-037), fedélzeti IFF (barát-ellenség felismerő) kérdező és válaszadó (SzOD) berendezés.

2. A hadműveleti rádiótechnikai felderítés objektumai (és adatforrásai)

A) Légierő:

- a (csapásmérő) légierő (háborús, tábori) repülésirányító központjai (CRC);
- a (csapásmérő) légierő (háborús, tábori) repülésirányító őrsői, pontjai (CRP);
- a légierő előretolt repülésirányító őrsői, pontjai (FACP);
- a légierő földi célra rávezető radarcsoportjai, őrsői, pontjai (ASRT);
- a légierő repülőterei (háborús, tábori);
- a légierő repülőgépei (bevetései);
- a légierő rádiólokációs felderítő (csapásmérő) rendszer repülőgépei, helikopterei;
- a légierő felderítő-csapásmérő rendszerének navigációs pontjai;
- a légierő rádiótechnikai zavaró erői (fedélzeti zavaró erők).

B) Szárazföldi csapatok hadműveleti kötelékei (hadseregcsoporthoz, front, hadsereg, hadtest):

- hadsereg-, hadtestközvetlen légvédelmi rakétadandár, -ezred, -osztály vezetési pontjai (tűzvezető központjai, harcálláspontjai);
- megerősítő, támogató légvédelmi rakétacsoport, -dandár, -ezred, -osztály vezetési pontjai (tűzvezető központjai, harcálláspontjai);
- légvédelmi rakétaütegek, tűzszakaszok, tűz- (rakéta-) komplexumok;
- megerősítő, támogató légvédelmi tűzérezred, -osztály vezetési pontjai;
- légvédelmi tűzérütegek (tűzszakaszok, tűzkomplexumok);
- hadsereg-, hadtestközvetlen tűzérőség (tűzércsoport);
- megerősítő, támogató tűzérőség;
- pilóta nélküli felderítő repülőgép indítóhelyei;
- radarral felszerelt pilóta nélküli felderítő repülőgép;
- hadseregrepülő, csapatrepülő repülőterei, leszállóhelyei;
- hadsereg-, hadtestközvetlen rádiólokációs felderítő őrsők;
- földi rádiótechnikai felderítő-zavaró őrsők, pontok.

C) Haditengerészeti erők:

- repülőgép-anyahajók;
- csapásmérő hajók (kísérőhajók).

Megjegyzés: A hadműveleti rádiótechnikai felderítés adatforrásai a hadműveleti objektumokon üzemeltetett rádiótechnikai eszközök. Egy objektumhoz több (1–5) eszköz is tartozhat.

3. A harcászati rádiótechnikai felderítés objektumai (és adatforrásai):

Szárazföldi csapatok harcászati kötelékei
(hadosztály, dandár, ezred, zászlóalj)

- hadosztályközvetlen légvédelmi rakétaosztály vezetési pontja (tűzvezető központja);
- megerősítő, támogató légvédelmi rakétaosztály vezetési pontja (tűzvezető központja);
- légvédelmi rakétaütegek, tűzszakaszok, tűz- (rakéta-) komplexumok;
- hadosztályközvetlen légvédelmi tüzérezred, -osztály vezetési pontja;
- megerősítő, támogató légvédelmi tüzérezred, -osztály vezetési pontja;
- légvédelmi tüzerütegek, tűzszakaszok, tűzkomplexumok;
- dandár-, ezredközvetlen légvédelmi tüzérosztály vezetési pontja;
- légvédelmi rakéta-, tüzerütegek;
- hadosztályközvetlen tüzérosztály;
- dandár-, ezredközvetlen tüzérosztály;
- hadosztályközvetlen páncéltörő tüzérosztály;
- hadosztály pilóta nélküli felderítő repülőgépeinek indító helyei;
- hadosztályközvetlen rádiólokációs felderítő (radar) őrsök;
- hadosztályközvetlen csapatrepülő erők leszállóhelyei;
- csapatfelderítő szervek (figyelőőrs, önálló felderítőjárőr);
- földi rádiótechnikai felderítő-zavaró őrsök, pontok.

Megjegyzés: A harcászati rádiótechnikai felderítés adatforrásai a harcászati objektumokon üzemeltetett rádiótechnikai eszközök. Egy objektumhoz több (1-3) eszköz is tartozhat.

A objektumok sorában azok kerültek felsorolásra, amelyek valamely haderőben [NATO-országok haderőiben, a szovjet (majd az orosz és az ukrán) haderőben, a szomszédos országok haderőiben] a harcrend (hadművelési felépítés) elemét képezik.

Az adott csoportosítás felderítése akkor lehet teljes, ha rendelkezünk a rádiótechnikai felderítés szintek szerint elkülönült erőivel, eszközeivel (még ha azok szervezetenként nem is különülnek el, például hadművelési–harcászati rádiótechnikai felderítő erők).

A jellegéből adódóan a magasabb szint képessége nem foglalja magában az alacsonyabb szintű felderítő képességet (bizonyos átfedés ellenére sem). Így például a hadászati (hadműveleti) felderítés nem képes (és nem is feladata) harcászati felderítést folytatni.

Megjegyzés: A hadműveleti-harcászati rádiótechnikai felderítő erők olyan szervezetek, melyek rendelkeznek hadműveleti képességű és harcászati képességű rádiótechnikai felderítő erőkkel, eszközökkel (alrendszerekkel) is.

II. A MAGYAR HADÁSZATI RÁDIÓTECHNIKAI FELDERÍTŐ RENDSZER 1974–1990 KÖZÖTT

A magyar hadászati rádiótechnikai felderítő rendszer 1974-re alakult ki, azaz vált működőképesé. Az első néhány évben csak időszakos felderítést (vételkísérletet) folytatott a rádiótechnikai felderítőőrsök kitelepítésével, amely az állomány gyakoroltatása mellett a későbbi, állandó települési helyek kiválasztását is szolgálta. Az őrsök a Dunántúl különböző helyein – Lenti, Nagykanizsa, Kőszeg, Mosonmagyaróvár, Csurgó, Keszthely, Nyírad, Érd, Vindornyaszőlős, Bogdása körzetében – települtek.

A 26. önálló rádiótechnikai felderítő-zászlóalj 1974-ben a Vezérkar közvetlen alárendeltségéből a 3. önálló rádiófelderítő ezred szervezeti alárendeltségébe (funkcionálisan mint rádiótechnikai felderítő-zászlóalj) került (a zászlóalj parancsnoka Lukács László őrnagy, a harcálláspont-parancsnok pedig Vágási László százados volt).

1. A rendszer fő feladata

A rendszer fő feladatát képezte Ausztria rádiólokációs rendszereinek (katonai és katonai–polgári) felderítése, illetve – kiegészítő feladatként – a délnémetországi és az észak-olaszországi rádiólokációs rendszerek felderítése, elsősorban a „WINTEX” (Winter Exercise = Téli gyakorlat) és az „AUTUMN FORGE” (Őszi összekovácsolás) fedőnevű NATO-gyakorlatok idején.

2. Szervezeti felépítés

A rendszer szovjet típusú rádiótechnikai felderítő-zászlóalj szervezatként funkcionált. A *parancsnokság* és a *kiszolgáló részleg* (szakmai eleme a rádiótechnikai felderítő technikai szolgálat) mellett meghatározó szervezeti elemét képezte a *harcálláspont* (mint adatfeldolgozó és a szakmai tevékenységet irányító szerv) és a harcrendben kitelepült *rádiótechnikai felderítő-* (adatszerző) őrsök.

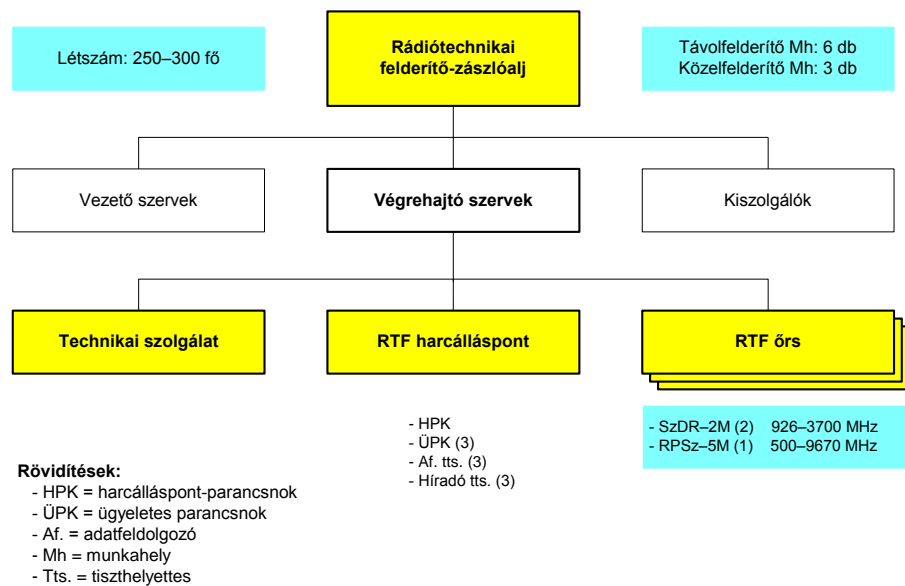
A rádiótechnikai felderítő erők szervezeti felépítését szemlélteti a 7. ábra.

A parancsnokság állományába parancsnok, politikai helyettes (alárendeltségében a könyvtári részleg), törzsfőnök (alárendeltségében a pénzügyi szolgálat és az ügyviteli részleg) tartozott. A kiszolgáló állományt a szaktechnikai és a gépjárműtechnikai kiszolgáló állomány (egyben ügyeleti és őrszolgálat) képezte.

A harcálláspont élén a harcálláspont-parancsnok (a parancsnok szakmai helyettese) állt, alárendeltségébe három ügyeletes parancsnok, három adatfeldolgozó tiszthelyettes és három híradó-távírársz tiszthelyettes tartozott. Az állomány 24 órás szakmai szolgálat ellátásával biztosította az adatszerzők folyamatos irányítását és a szakmai jelentések (napi jelentés, rendkívüli jelentés) elkészítését, illetve felterjesztését az előjáró szolgálat (rádiófelderítő ezred központi harcálláspont, illetve szakmai szolgálat) felé.

A parancsnokság, a kiszolgáló állomány és a harcálláspont Keszthelyen, a hadseregközvetlen légvédelmi tüzérezred, majd KUB, később KRUG légvédelmi rakétaezred/-dandár laktanyájában került elhelyezésre.

Az adatszerző őrsök (századok) őrsparancsnokai kiszolgáló részleggel, valamint a szakmai kezelői-üzemeltetői feladatokat ellátó részleggel (állomásparancsnok és kezelők) rendelkeztek.

7. ábra. A 3. önálló rádiófelderítő ezred (majd dandár) rádiótechnikai felderítő-zászlóaljának szervezeti felépítése (1974–1990)

Megjegyzés:

- (1) A rádiótechnikai felderítő erők az 1974-ben létrehozott URH ezredőrs állományába tartoztak, s együtt települtek az URH rádiófelderítő erőkkel. A rádiótechnikai felderítő erők csak funkcionálisan képeztek zászlóaljat.
- (2) Az ezred 1983. szeptember 1-jétől áttért dandár szervezetre, alárendeltségébe ismét zászlóaljszervezetek (RH felfedő-lehallgató zászlóalj, rádió-iránymérő zászlóalj, URH felfedő-lehallgató zászlóalj, rádiótechnikai felderítő-zászlóalj, TMH – távközlési műhold – felfedő-lehallgató zászlóalj) tartoztak.

3. A személyi állomány képzése, felkészítése

Az 1970-es évektől tervszerűen beindult az alapító állomány továbbképzése. A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia rádiófelderítő szakán szerzett egyetemi végzettséget Torma Béla (1971–1974), Dávid András (1974–1977), Bilics Gyula, Braun László, Erdődi László, Karácsonyi György és Vágási László (1977–1980), Czuth László, Hegyi Tibor és Varga Imre (1980–1983).

Lutár Sándor (1983–1987) és Poór Ernő (1985–1989) összefegyvernemi levelező, Benes Zoltán (1977–1981) politikai munkás levelező szakon tanult.

Czuth László és Hegyi Tibor kitüntetéses oklevéllel – vörös diplomával – végzett, nevük az Akadémia (ma Egyetem) márványtábláján olvasható.

A katonai akadémiai képzéssel párhuzamosan a szaktiszti állomány jelentős része a Szovjetunióban (Moszkva/Valentyinovka) rádiótechnikai felderítő (nyolchónapos) szaktanfolyamot végzett.

A tanfolyam hallgatói a Varsói Szerződés tagállamai hadseregeinek szaktisztjei közül, továbbképzési (oktatási) terv alapján kerültek beiskolázásra. Például az 1975/76-os évfolyamot két magyar, két NDK-s, hat lengyel, három bolgár és öt csehszlovák tiszt alkotta. Abban az évben a bolgár rádióelektronikai felderítő dandár parancsnoka (Manyev ezredes) volt a nemzetközi csoport vezetője.

Az oktatás orosz nyelven folyt, ami a hallgatók részére kitűnő nyelvismeretet adott. A szakoktatás magas színvonalú, gyakorlatias volt, igen széles kitekintést biztosított a rádiótechnikai felderítés valamennyi területére, és meghatározta a katonai terminológiát mind szakmai, mind általános katonai ismeretek vonatkozásában.

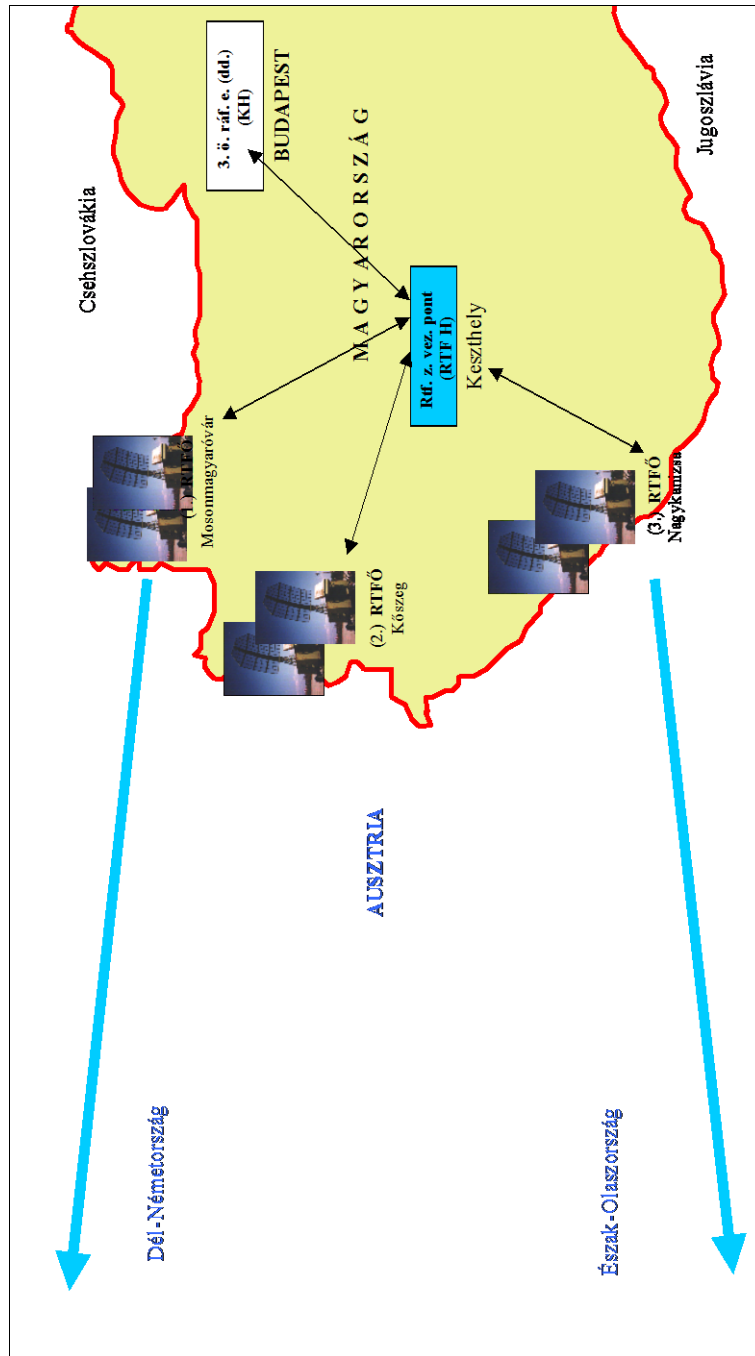
Moszkva-parti esték (Czuth László visszaemlékezése)

„A képzés elméleti és gyakorlati tematikája igen széles spektrumot ölelt fel. Szakharcászatból megismertük a rádiótechnikai felderítő erők helyét, szerepét, szintek szerinti tagozódását. Számos térképes feladatot, ezzel együtt objektum- és adatforrás-számvetést készítettünk. Gyakorlati foglalkozáson – többek között – a front rádiótechnikai felderítő erőinek alkalmazását terveztük meg. Berendezés-ismeret tantárgyból a rendszeresített eszközök (SzDR–2M/–MP, RPSz–5M/–6) mellett megismertük a legújabb fejlesztéseket (POSzT–3M, SzDR–2A) is.

A szakismeret mellett – az együtt tanulás során – ismereteket szereztünk a Varsói Szerződés országainak rádiótechnikai felderítő erőiről, eszközeiről és azok alkalmazásáról.

(Román tisztek nem vettek részt ezeken a tanfolyamokon. A bázison mongol, kubai és a jugoszláv szaktisztek is tanultak.)

Az együtt végzett tanfolyam ugyanakkor azt is jelentette, hogy a Varsói Szerződés rádiótechnikai felderítő szaktisztjei „egy nyelvet” beszéltek. Ez még a politikai rendszerváltás utáni években ('90-es években) is érezhető volt, amikor kétoldali találkozókön szakmai megbeszélést folytattunk.”

8. ábra. A magyar hadászati rádiótechnikai felderítő rendszer diszlokációja (1974–1990)

A szakmai, katonai képzés (ZMKA, moszkvai rádiótechnikai felderítő tanfolyam) mellett általános volt a nyelvismeret megszerzése, alapvetően a munka melletti tanulás (szervezett vagy autodidakta) formájában. A tisztii állomány orosz, angol és német nyelvismerettel rendelkezett.

4. Harcrend, a települési (diszlokációs) helyek

A rendszer fő harcrendi eleme a zászlóalj vezetési pont (parancsnokság, kiszolgáló részleg, harcálláspont) Keszthelyen diszlokált, az adatszerző elemek a folyamatos felderítést a Mosonmagyaróvár – Kőszeg – Nagykanizsa (1974-től, míg 1971–1973 között Lenti) iránymérő alap létrehozásával, örsönként kettő–kettő SzDR–2M /MP/ berendezés telepítésével (üzemeltetésével) hajtotta végre. Grafikon szerint RPSz–5M, –6 és ideiglenesen Dnyepri–1K berendezések is üzemeltek, kísérleti jelleggel. A rendszer diszlokációját az 8. ábra szemlélteti.

5. A rendszer működési rendje

A rendszer megszakítás nélküli folyamatos felderítést folytatott. A szakmai irányítást a harcálláspont 24 órás szakmai szolgálata (a szolgálatért általánosságban a harcálláspont-parancsnok, a napi szolgálatért az ügyeletes parancsnok felelt) hajtotta végre, míg az egyes örsökön normál helyzetben egy távolfelderítő (SzDR–2M vagy MP) állomás váltásos rendszerben folyamatosan üzemelt, s kiegészítő grafikon szerint 6-8 órát egy közelfelderítő állomás (RPSz–5M, –6, vagy Dnyepri–1K is üzemelt.

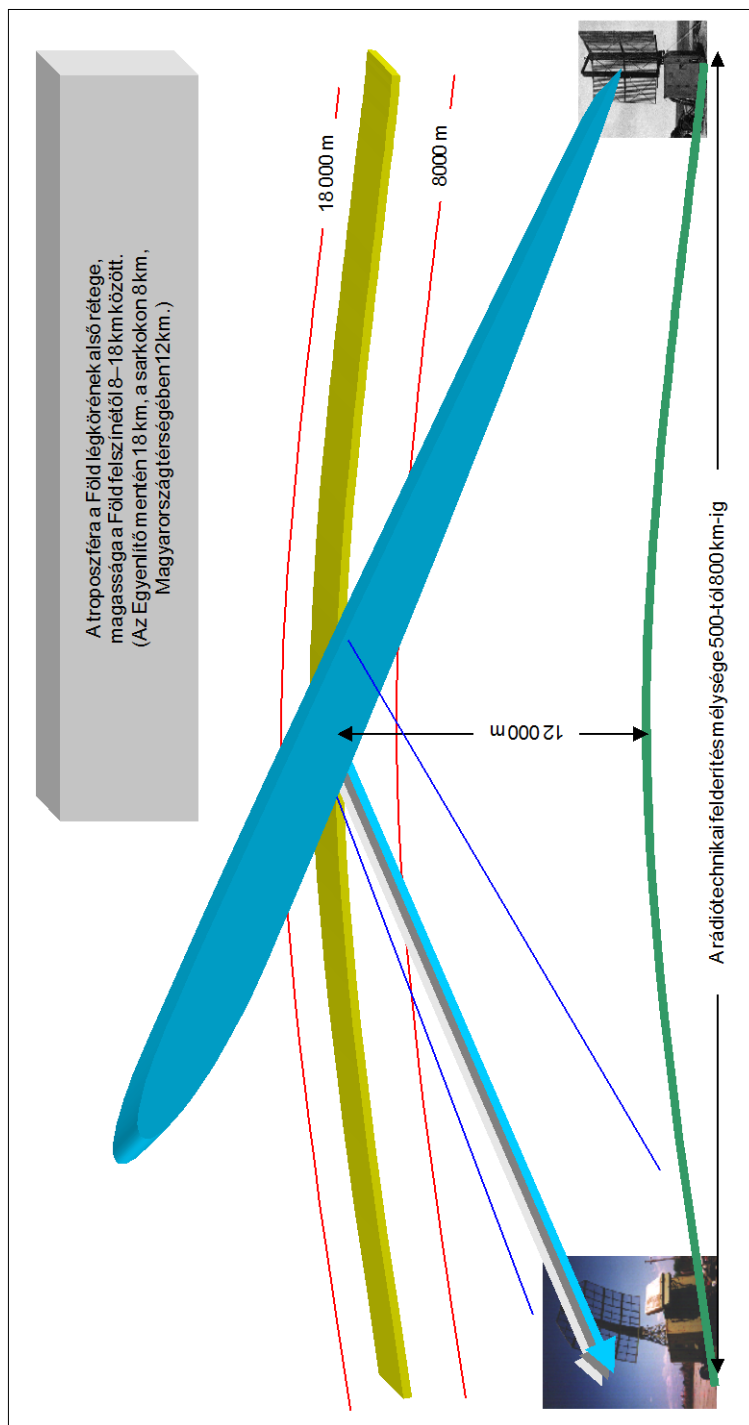
NATO-gyakorlatok idején örsönként biztosítani kellett két távolfelderítő állomás szükség szerinti folyamatos üzemét (vagyis a rendszerben egyidejűleg hat távolfelderítő állomás üzemelését). Ekkor a harcálláspont az ügyeletes parancsnokok 3x24 órás váltásával hajtotta végre az adatszerzők irányítását, valamint az adatok értékelését, a jelentések elkészítését és továbbítását.

A nagy mélységű felderítést a troposzférikus szóródáson alapuló vétel biztosította (9. ábra).

NATO-gyakorlatok felderítése (Czuth László visszaemlékezése)

„A szokásos napi feladat, az osztrák légvédelmi rendszer figyelése – egyik napról a másikra –, valójában sok érdekességet nem rejtett magában. Az osztrák távolfelderítő radarok (3 db) folyamatosan üzemeltek, a repülőtéri közeli körzeti rádiólokátorok pedig – kiképzési napokon – 08.00–16.00 közötti periódusban végeztek felderítést. Ez a monotonitás rutinszerűvé tette a napi munkát. Mindössze a radarok paramétereinek változása (csatornaváltás, impulzus-ismétlődési frekvencia váltása), kikapcsolás, bekapcsolás kívánt némi odafigyelést.

A NATO-gyakorlatok figyelése „feltüzeltte” az állományt, mindenki bizonyítani akart, s egészséges versengésben egymást múlták felül az örsök. Igazi felderítési értéket jelentett az új felfedés (technikailag „kihegyezett” berendezésekkel) és annak hitelessége. A hitelesség azonnal beigazolódtott, miután a többi rádiótechnikai felderítőörs megerősítette az új felfedés tényét. Ebben az időszakban általános volt a napi 550-600 mérés, mérésenkénti adattovábbítással (sokszor kikerülve a fedőtábla használatát).

9. ábra. A hadászati rádiótechnikai felderítés nagy mélységét a troposzférikus visszaverődésen alapuló vétel teszi lehetővé

A felderítés eredményességéről a napi mérésszám is tájékoztatott, de nem elsősorban a mennyiség növelésére törekedtünk. A szolgálat (ügyeletes parancsnok) folyamatosan irányította az adatszerzést, s az ügyeletes parancsnokon (FÜTI) sok múlott abban a vonatkozásban, hogy az új felfedéseket rendszerben helyezze el, rendszert jelentsen, s rendszert értékeljen (pl. a harcászati légierő 407L repülésirányító rendszerének – CRC, CRP, FACP, ASRT – telepítése, kitelepített HAWK légvédelmi rakétaosztályok tevékenysége, a rakétaosztályok, -ezredek magasabb készségi fokozatba helyezése stb.).

1977-ben a NATO „COLD FIRE – hideg tűz” komplex légierő és légvédelmi gyakorlatán (NSZK déli körzete) felfedtük az irányító rendszer elemeinek (egy CRC, egy CRP, egy FACP és egy ASRT) telepítését, a Grafenwöhr térségébe kitelepített USA HAWK légvédelmi rakétaosztállyal együtt 18 légvédelmi rakétaüteget tartottunk figyelés alatt, s azok üzemi aktivitásának változásából magasabb készségbe helyezést jelentettünk a központi harcálláspontnak.

A '77-es év talán a legjelentősebb felderítési eredményeket hozta.”

A technikai javítószolgálat heti, havi karbantartások és a szemlék végrehajtásával, illetve meghibásodások esetén technikai javítócsoport útba indításával biztosította a technika hadrafoghatóságát.

„Katonabarát” technika (Lutár Sándor visszaemlékezése)

„Az SzDR–2M (MP) berendezés technikailag sikeres konstrukció volt. Szuperheterodin felépítésű vevője átfogta a berendezés teljes (926–3700 MHz) frekvenciasávját, így az frekvencia szerint keresés nélküli rendszert képezett (amely gyorsabb, mint a leggyorsabb kereséses rendszer). Iránymérő-rendszere az egyenlő jel mérés módszeren épült fel, amely pontossága meghaladta az elméleti számítás alapján várható pontosságot. Az indikátor még analóg kijelzésű volt, ami hibára adott lehetőséget, de az MP változatban már digitális értékeket olvashattunk le a számlálócsőről. Az antenna rendszere a troposzférikus szóródáson alapuló vételt biztosított, ezzel igen nagy mélységben – mintegy 500-600 km – tette lehetővé a felderítést.

Üzemelés szempontjából a berendezés megbízható volt, a heti, havi karbantartás, az I. és II. szemle rendszeres elvégzése garantált üzembiztonságot jelentett. A berendezés mindent kibírt („katonabarát” volt) és technikailag sokat tudott. (Ezt bizonyítja, hogy az utolsó SzDR–2MP berendezés 2003-ban került kivonásra.)

Talán nem véletlen, hogy a 21. évszázad elején az ukrán KOLCSUGA vagy a cseh SDD távolfelderítő berendezések is az SzDR–berendezések működési elvére épültek.”

Az SzDR–2M, –MP berendezés három különálló egységből épült fel. Egyik eleme volt az indikátorkocsi, a másik az antennakocsi-utánfutó, a harmadik pedig az aggregátorkocsi.

A hadászati rádiótechnikai felderítés alapvető eszköze az SzDR–2M berendezés volt.

10. ábra. A berendezés antennakocsija

6. A rádiótechnikai felderítő szakmai szolgálat megszervezése

1974-re kialakult a rádiótechnikai felderítő szakmai szolgálat komplex rendszere, amely biztosította a folyamatos adatszerzést, adatfeldolgozást, az adatszerzők folyamatos irányítását, a technikai karbantartások végrehajtását és a meghibásodások elhárítását.

A harcálláspont szakmai szolgálata normál időszakban két fős, minősített időszakban (légvédelmi gyakorlatok felderítése idején) három fős volt. A szolgálat az őrsőkre kiadott havi felderítési grafikon szerint üzemeltette a rendszert, a felfedett radarokról üzemelési grafikonot vezetett, rögzítette a csatornaváltásokat, illetve a paraméterváltozásokat.

Szokásostól eltérő tevékenység, új felfedés esetén a szolgálat „megemelte” az üzemelő rádiótechnikai felderítő berendezések mennyiségét, új felfedésekről és a változásokról rendkívüli jelentést terjesztett fel a rádiófelderítő ezred (dandár) központi harcálláspont (szakmai szolgálat) részére. Munkaidőn túl heti váltással ügyeletes parancsnoki készenléti szolgálat biztosította az értékelés hitelességét.

A *normál helyzet* ügyeletes tisztí szolgálatát a harcálláspont ügyeletes parancsnoki beosztású állománya (3 fő) és a zászlóalj beosztott tisztí állománya (ebben az esetben a szakmai irányítást az értékelő tiszthelyettesek végezték), a helyettesi beosztást az értékelő tiszthelyettesek (3 fő), illetve a híradó tiszthelyettesek (3 fő) látták el. Rendkívüli jelentést munkaidő után a készenléti ügyeletes parancsnok terjeszthetett fel (a harcálláspont-parancsnok engedélyével).

A *minősített helyzet* ügyeletes szolgálatát 3x24 órás váltás látta el. A szolgálat élén az ügyeletes tiszt (ügyeletes parancsnok) állt, akinek fő feladata a szakmai irányítás és az értékelés volt. A helyettesi szolgálatot az értékelő tiszthelyettesek adták, a harmadik személy az összeköttetést fenntartó híradó tiszthelyettesi szolgálat volt, aki biztosította a géptávíró összeköttetést a szakmai szolgálatokkal, és ezzel összefüggésben fogadták az őrsők jelentéseit, és küldték a szolgálat jelentéseit a központi harcálláspontra (a szakmai szolgálatnak).

A technikai szolgálat heti váltásos rendszerben két fős készenléti ügyeletet látott el, szükség esetén azonnali útbá indulással. Minősített esetben 2x2 fős készenléti ügyelet működött.

A rádiótechnikai felderítő őrsők szakmai szolgálatát – a 24 órás ügyelet (két fő) mellett – az 1–3 fős 8 órás vagy 12 órás kezelői szolgálat jelentette. Minősített esetben egyidejűleg 2–3 fő kezelő végzett felderítést, biztosítva őrsönként 2–2 távolfelderítő berendezés egyidejű tartós (folyamatos) üzemét, illetve grafikon szerint az RPSz–5M harcászati állomás időszakos üzemét.

A rádiótechnikai felderítő harcálláspont szakmai-ügyeleti szolgálata rendkívüli jelentést (a harcálláspont-parancsnok jóváhagyásával) és napi jelentést (a harcálláspont-parancsnok aláírásával) terjesztett fel a központi harcálláspontra (a szakmai szolgálat részére).

A figyelési feladatot képező légvédelmi gyakorlatok befejezését követően gyakorlatjelentés került felterjesztésre (a parancsnok aláírásával).

A rádiótechnikai felderítő értékelést szolgálta az ügyeletes tisztí értékelő-szoba és a térképekkel (1:200 000 méretarányú, vaslemezre kasírozott, mágneslapos egyezményes jelekkel) felszerelt rádiótechnikai felderítő harcálláspont (értékelő-központ).

Az értékelést segítették a rádiótechnikai felderítő objektum- (akkori értelmezés szerint, majd később adatforrás-) adatlapok, a napi 24 órás üzemelési grafikonok (a be- és kikapcsolás pontos feltüntetésével), valamint a harcálláspont által készített segédletek (NADGE légvédelmi rendszer felépítése, HAWK és NIKE légvédelmi rakétakomplexumok működési rendje, TACAN-rendszer, 407L repülésirányító rendszer, radaradattár), valamint a korábbi rádiótechnikai felderítő jelentések.

Az értékelést fotoblokk-felvételek, magnófelvételek és képtávíró-felvételek tették szemléletessé.

Felderítési értéket képezett az osztrák rádiólokációs rendszer folyamatos, hiteles felderítése, az osztrák légierő tevékenységének figyelése, a mobil rendszer kitelepüléseinek (légvédelmi gyakorlatok) észlelése, a „GOLDHAUBE” („Aranykupola”) osztrák (nemzeti) légvédelmi rendszer fejlesztési folyamatának felderítése.

Kiemelt értékkel bírt a NADGE-rendszer felderítése, a dél-németországi HAWK légvédelmi rakétaezredek (német), osztályok (USA), a harcászati légierő 407L repülésirányító rendszerének, a kis magasságon repülő légi célokat felderítő rendszer felderítése.

7. A felderítés eredményei (képesség, objektumai, adatforrásai, mélysége)

(1) Ausztria rádiólokációs rendszereinek felderítése

Ausztria (nyugati orientációjú semleges ország) sajátos harceljárással (területvédelmi elvek, harc a kulcsfontosságú övezetben, döntő fontosságú körletek védelme, vadász harc) tervezte meg az ország védelmét.

Légvédelmi rendszerében – rádiótechnikai felderítés szempontjából –, a radarcsapatok állandó telepítésű (három radarállomás) és ideiglenesen telepített (mozgó) őrsői képezték a felderítés objektumát, amelyeken telepített radarok (rádiótechnikai felderítés adatforrásai) alapvetően folyamatos üzemeléssel biztosították a légtérfelderítést. Légvédelmi gyakorlatot (mozgó radarállomások kitelepítése) évente egy-két alkalommal tartottak. Légvédelmi rakétacsapatokkal az osztrák haderő nem rendelkezett.

A légierő vegyes használatú (polgári–katonai) repülőtereken állomásozott (állomásozik), amelyeken a repülőtéri közeli körzeti radarok rendszeres nappali periódusban üzemeltek.

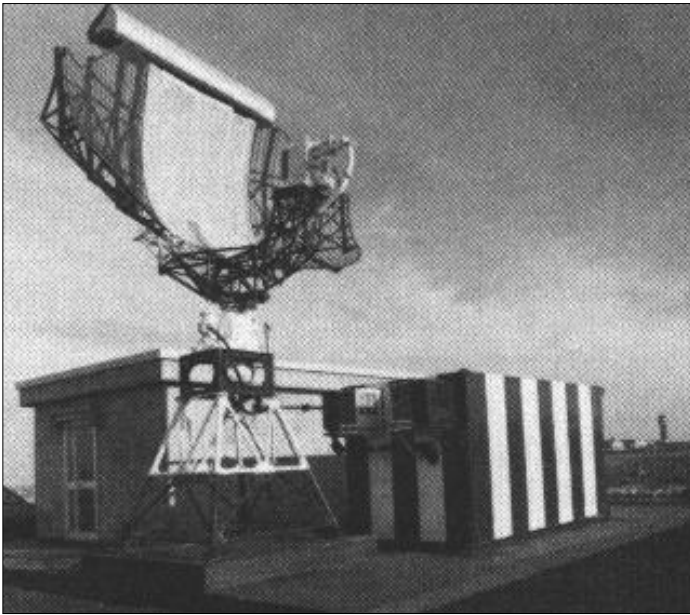
A repülőtéri leszállító radarok és a repülőgép-fedélzeti radarok a felderítés frekvenciasávján (926–3700 MHz) kívül estek, így azokról nem volt közvetlen felderítési adat (az RPSz–5M, –6 berendezés – frekvenciasáv 500–9670 MHz – esetén a kis felderítési mélység korlátozta a felderíthetőséget).

A szárazföldi erők tábori légvédelmi tüzéségének radarjai ugyancsak a frekvenciasávon kívül estek.

Az Ausztria irányában végzett rádiótechnikai felderítés egyedi sajátossága volt – az Alpokból adódóan – az elektromágneses sugárzást visszaverő felületek (főleg a havas–jeges hegyvonulatok, hegycsúcsok) sokasága.

A magyar rádiótechnikai felderítő rendszer Ausztria teljes mélységében biztosította a légvédelmi rendszer állandó és mobil állomásainak felderítését, a karbantartások észlelését, a repülőtéri közeli körzeti radarok felderítését, ebből következően a légvédelmi rendszerben és a repülőerők tevékenységében bekövetkezett intenzitásváltozások észlelését.

Az osztrák repülőterek (katonai–polgári, polgári) alapvető, kétsatornás radarja (olasz gyártmányú berendezés, gyártója a Selenia cég).

11. ábra. ATCR–3T repülőtéri közelségi radar

A képen látható berendezés az 1980-as évek elejétől az osztrák légvédelmi rendszer alapvető elemeit képezi.

12. ábra. RAT–31 távelfelderítő (3D) radar (mobil, szállítható változata)

(2) A dél-németországi rádiólokációs rendszerek felderítése

Dél-Németország – rádiótechnikai felderítés szempontjából – az ott diszlokáló NATO-erőkből következően kiemelten fontos felderítési irányt jelentett, annak ellenére, hogy nem képezett folyamatos felderítési feladatot.

A magyar rádiótechnikai felderítő rendszer mintegy 500 km mélységig – hozzávetőlegesen Ulm–Nürnberg vonaláig – képes volt adatokat szerezni a NATO NADGE egységes integrált légvédelmi rendszer radarcsapatairól, a légvédelem 412L vezetési és irányító rendszer repülésirányító és értesítő központ, őrs és távolfelderítő őrsök, a HAWK légvédelmi rakétacsapatok, a határ menti (sajátosan német) kis magasságon repülő légi célokat felderítő rendszer (LARS) tevékenységéről, a harcászati légierő 407L (majd 485L) repülésirányító és értesítő rendszer ideiglenesen telepített központjairól (CRC), őrseiről (CRP), előretolt repülésirányító őrseiről (FACP), a NAEW-rendszer és az USA AWACS-rendszer E-3 repülőgépeinek járőrözéséről.

A rendszer képes volt észlelni a tevékenység intenzitásváltozását, a légvédelmi erők magasabb készsűtségbe helyezését, légvédelmi rakétacsapatok áttelepítését, kis magasságon repülő légi célokat felderítő rendszer kitelepítését, AWACS-gépek bevetését, repülésirányító rendszer telepítését.

Ezen felderítési adatok a hadászati rádiótechnikai felderítés kiemelten értékes eredményei, s az az időszak (1975–1985 között) a rádiótechnikai felderítés egyik legeredményesebb periódusa.

Az eredményesség annak tulajdonítható, hogy egyrészt a rádiótechnikai felderítő szakállomány (adatfeldolgozók, adatszerzők, technikai eszközöket üzemeltető-javító) kellő gyakorlati tapasztalat birtokában magas szinten képes volt megoldani a feladatokat, másrészt a szovjet gyártmányú rádiótechnikai felderítő berendezés (SzDR–2M, –MP) nagy mélységig (megbízhatóan 500 km), magas technikai színvonalon (frekvencia szerint keresés nélküli, iránymérés egyenlő jel módszerű, zavaró frekvenciák elnyomása, kiszűrése, nagy érzékenység) biztosította a felderítést.

Radarok „éneke” (Aranyos János visszaemlékezése)

„A radarok harcászati-technikai jellemzői közül azonosítás szempontjából talán a legfontosabb az impulzusisméltődési frekvencia. Ez az érték néhány száz, néhány ezer Hz, ami azt jelenti, hogy a hallható tartományba esik, így aurálisan is kijelezhető (vagyis hallható). Természetesen ahány radar, annyiféle hangmagasság, hangszín, hangtónus és hangzási időtartam.

A nyugat-németországi irányú felderítés során – a nagyszámú radar következtében – általános volt, hogy adott irányban egyidejűleg több radar is „megszólalt”, változó ritmusban és intenzitással, s olykor valósággal „zenéltek”.

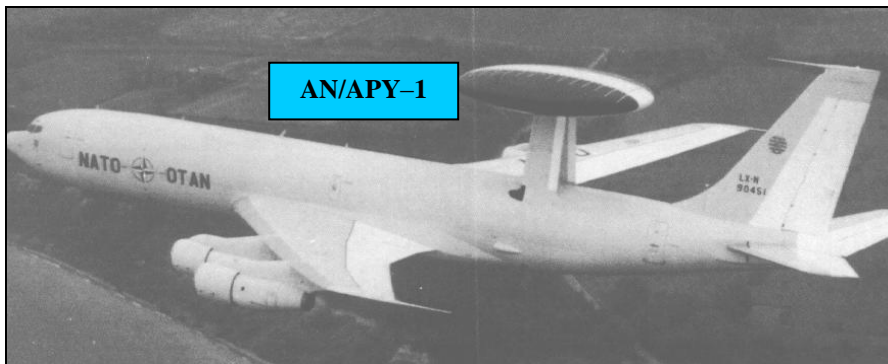
Számunkra a rádiótechnikai felderítő munkahelyen ez volt a radarok „éneke”, amit kezelőként mindig szívesen hallgattunk.”

(3) Az észak-olaszországi rádiólokációs rendszerek felderítése

Észak-Olaszország – rádiótechnikai felderítés szempontjából – az ott diszlokáló NATO-erők miatt fontos felderítési irányt képezett. Jelentősége – több okból kifolyólag – azonban elmaradt a dél-németországi irány értékétől.

A magyar rádiótechnikai felderítő rendszer mintegy 500 km mélységig – hozzávetőlegesen Rimini–Bolzano vonaláig – képes volt adatokat szerezni a NATO NADGE egységes integrált légvédelmi rendszer radarcapatairól, a légvédelem 412L vezetési és irányító rendszer repülésirányító és értesítő központ, őr és távolfelderítő őrök, a HAWK és NIKE légvédelmi rakétacsapatok tevékenységéről, harcászati légierő 407L (majd 485L) repülésirányító és értesítő rendszer ideiglenesen telepített központjairól (CRC), őrseiről (CRP), előretolt repülésirányító őrseiről (FACP), a NAEW-rendszer és az USA AWACS-rendszer E-3 repülőgépeinek járőrözéséről.

A rendszer képes volt észlelni a tevékenység intenzitásváltozását, a légvédelmi erők magasabb készségbe helyezését, AWACS-gépek bevetését, repülésirányító rendszer telepítését.

13. ábra. A NAEW-rendszer járőröző E-3 felderítő repülőgépe
(egy a tizennyolcból)

Felderítő rádiólokátora AN/APY-1 (3100-3300 MHz), azonosító (IFF) eszköze AN/APX-103 (1030 / 1090 MHz), navigációs berendezései AN/APN-99 és AN/APN-200 doppler-radar.

8. A hadászati rádiótechnikai felderítés 1974–1990 közötti időszakának összegzett értékelése

Az időszak legfontosabb eredménye, hogy a hadászati rádiótechnikai felderítő rendszer a magyar katonai felderítés fontos elemévé vált. A felvett harcrend – a telepített harcálláspont, a kitelepült rádiótechnikai felderítőőrök, – a kialakított munkarend, a felépített normál helyzetű és fokozott intenzitású – gyakorlatok időszakára kialakított – felderítési munkarend biztosította a feladatok végrehajtását, továbbá a rádiótechnikai felderítő adatszerzés és adatfeldolgozás megbízható adatokat, jelentéseket továbbított a rádióelektronikai felderítő központi harcálláspont részére.

A szakmai értékelő állomány rendszeres külföldi képzése (Szovjetunió – Valentyinovka, Zagarjanszkaja, rádióelektronikai felderítő kiképző központ), valamint az új generációs felderítő berendezések (SzDR–2MP) tervszerű rendszerbe állítása eredményeként a magyar rádiótechnikai felderítés a korlátozott lehetőségek ellenére a Varsói Szerződés katonai szervezetének elismert felderítő komponensét alkotta.

A kiépített (telepített) rendszer napi folyamatos üzemben végezte az osztrák rádiólokációs rendszerek figyelését, ellenőrzésszerűen hajtotta végre a dél-németországi és az észak-olaszországi rendszerek figyelését, illetve kiemelt feladatot jelentett a NATO-gyakorlatok időszakában a dél-németországi és az észak-olaszországi rádiólokációs rendszerek, azon keresztül a NATO-erők felderítése.

A rendszer megbízhatóan, hézagmentesen derítette fel az osztrák légvédelem honi rádiólokációs felderítő erőinek tevékenységét, a mobil erők telepítését, a légvédelmi gyakorlatok lefolyását (jellemzőit).

A NATO-gyakorlatok időszakában – a nagy távolság ellenére – megbízható adatokat szolgáltatott a dél-németországi NADGE-objektumokról, a HAWK légvédelmi rakétakomplexumokról, a légierő ideiglenesen telepített irányító rendszeréről, a sajátos német, kis magasságon repülő légi célokat felderítő rendszeréről, az USA és NATO AWACS- (NAEW-) rendszerek tevékenységéről. Észak-Olaszország vonatkozásában megbízható adatokat jelentett a NADGE-rendszer, a HAWK légvédelmi rakétakomplexumok tevékenységéről.

A felderítés eredményességéhez (az adott frekvenciasávon belül) nagyban hozzájárultak a szovjet (orosz) rádiótechnikai felderítő berendezések (SzDR–2M, –MP) pozitív jellemzői, így a troposzférikus szóródáson alapuló, nagy mélységet biztosító felderítés, az egyenlő jelű (igen pontos) iránymérés, a frekvencia szerint keresés nélküli rendszer, a nagy érzékenység (erősítés), a jelelnyomás és kiemelés lehetősége.

Ugyanakkor a felderítést hátrányosan befolyásolta a berendezések szűk frekvenciatartománya (926–3700 MHz), amely nem tette lehetővé a repülőgépfedélzeti radarok (célfelderítő–rakétarávezető, magasságmérő), a légvédelmi tűz- és légvédelmi rakétakomplexumok tűzvezető, rakétarávezető radarjainak felderítését, valamint egyéb 926 MHz alatti és 3700 MHz feletti frekvenciasávban üzemelő radarok felderítését.

A felderítés sajátosságai 1974–1990 között

A kiépített hadászati rádiótechnikai felderítő rendszer biztosította a folyamatos adatszerzést és adatfeldolgozást. A felderítés fő irányában mintegy 160 km-es iránymérő alappal három rádiótechnikai felderítőőrs, örsönként két-két távolfelderítő és egy-egy közelfelderítő rádiótechnikai felderítő berendezéssel hajtották végre a napi 24 órás felderítést. Minősített esetben – NATO-gyakorlatok idején – egyidejűleg hat távolfelderítő állomás tartós (folyamatos) üzeme biztosította a feladat végrehajtását. A harcálláspont állományából vezényelt szakmai szolgálat folyamatos adatfeldolgozással és az adatszerzők folyamatos irányításával végezte az értékelő–jelentő munkát.

A napi feladatot Ausztria rádiólokációs rendszereinek felderítése képezte, ami 15-20 adatforrás figyelését jelentette. Meghatározó feladat volt az osztrák légvédelmi rendszer állandó telepítésű és időszakosan aktivizált mobil telepítésű rádiólokátorainak felderítése. Másodlagos feladatot képezett a polgári–katonai (és polgári) repülőterek repülőterei közeli körzeti radarjainak figyelése. (A repülőgépfedélzeti radarok és a légvédelmi tüzérség felderítő és tűzvezető radarjainak, valamint a magasságmérő radarok felderítését a felderítő berendezés szűk frekvenciatarományja nem biztosította.) Az osztrák irányú felderítés egyik sajátossága volt az Alpok hegyvonulatai által okozott nagyarányú, a felderítés teljes szektorára jellemző visszaverődés.

Időszakos feladat volt a dél-németországi és az észak-olaszországi NATO rendszerek felderítése, elsősorban a NATO-gyakorlatok időszakában. A nagy mélység (250–500 km-re az iránymérő alaptól) ellenére hiteles adatokat szereztünk a NATO NADGE integrált légvédelmi rendszer, a HAWK légvédelmi rakétacsapatok, a kis magasságon repülő célokat felderítő rendszer (LARS), a légierő repülésirányító rendszere (407L), az USA AWACS és NAEW-rendszer részeinek (Németország 10–15%-a, Olaszország 15-20%-a) tevékenységéről. (A rádiótechnikai felderítő rendszer mintegy 30-40 német és 20-30 olasz radart – adatforrást – tartott figyelés alatt.)

A hadászati felderítő eszközök szovjet (orosz) gyártmányú, mobil rendszerek voltak, melyek nagy mélységű (500 km), nagy pontosságú (iránymérés $\pm 1^\circ$) mérést, frekvencia szerint keresés nélküli (teljes frekvenciasávot átfogó) felfedést tettek lehetővé. Egyedi sajátossága volt a troposzférikus szóródáson alapuló vétel és az egyenlő jel szerinti iránymérés. A kezdeti időszakban analóg, majd később digitális rendszerek határozták meg a paraméterek mérési pontosságát.

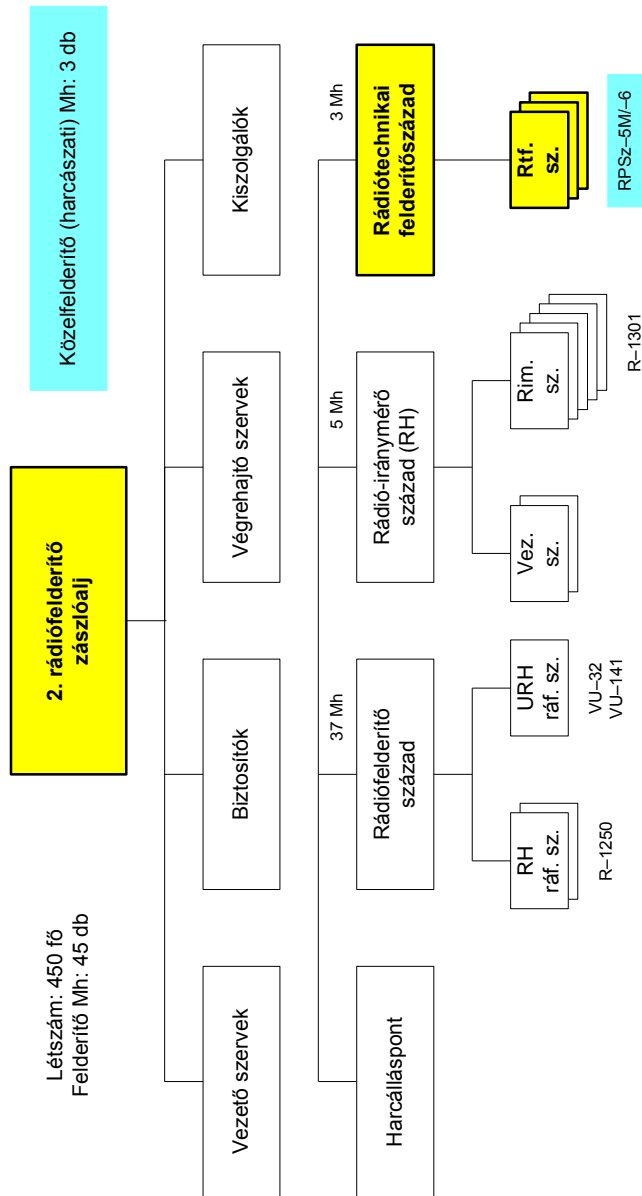
Az adatfeldolgozást rádiótechnikai felderítő harcálláspont (négy tiszt és hat tiszthelyettes) végezte. Meghatározó volt a folyamatos adatfeldolgozás és az adatszerezők folyamatos irányítása. Mind az adattovábbítás (fedő kódtáblázattal), mind az adatfeldolgozás (rajzolt üzemelési grafikonokkal) manuálisan valósult meg. Napi és rendkívüli jelentések, illetve gyakorlatjelentések képezték a jelentési fajtákat. Normál időszakban két fős, minősített időszakban (NATO-gyakorlatok) 3x24 órás három fős értékelő szakmai szolgálat végezte az adatfeldolgozást.

III. A MAGYAR HADMŰVELETI RÁDIÓTECHNIKAI FELDERÍTŐ RENDSZER 1974–1990 KÖZÖTT

A hadműveleti rádiótechnikai felderítő erőket 1974-ben hozták létre, a hadseregközvetlen 2. önálló rádiófelderítő zászlóalj szervezeti elemeként. A rádiótechnikai felderítő erőket egy század képezte, három RPSz–5M típusú berendezéssel (munkahellyel).

A zászlóalj szervezeti felépítését mutatja a 14. ábra.

A rádiótechnikai felderítőszázad – az RPSz–5M harcászati–technikai jellemzőiből adódóan –, tulajdonképpen nem a szervezet elméleti rendeltetésének megfelelő hadműveleti, hanem csak harcászati eszközökkel rendelkezett, így a század rendeltetése is ez alapján fogalmazódott meg.

Rövidítések:

- RH = rövidhullámú
- URH = ultrarövid-hullámú
- Vez. = vezénylő
- Rim. = rádió-iránymérő

14. ábra. A hadsergeközvetlen 2. önálló rádiófelderítő zászlóalj szervezeti felépítése (1974–1987)

A század rendeltetése (akkori megfogalmazás szerint): háború esetén derítse fel az ellenség (az akkori politikai megítélés alapján osztrák, olasz, nyugatnémet) szárazföldi csapatainak a harcászati mélységben üzemelő rádiótechnikai eszközeit, az alapján szerezzen adatokat annak csoportosításáról, tevékenységéről és valószínű szándékáról.

Az általános elvek szerint a század a hadsereg támadási (védő) sávján belül, a felderítés fő irányában bontakozik szét, mintegy 30 km-es iránymérő alap létrehozásával, közel (5–10 km) a harcérintkezés vonalához. A támadás megindulása után 20–30 km-es áttelepülésekkel (ugrásokkal) követi a hadsereg csapatainak tevékenységét, felzárkózva a harcérintkezés vonalára, vagy védelmi hadművelet esetén a mélységben kijelölt (hátsóbb) terepszakaszon települ.

1987-ig a hadművelati rádiótechnikai felderítő erőknél változás nem történt, azok a rádiófelderítő zászlóalj szervezetében békekiképzést folytattak.

A rendszer alapvető hiányossága volt, hogy nem rendelkezett hadművelati képességű rádiótechnikai felderítő eszközökkel, illetve a légi eszközön (repülőgépen, helikopteren) telepített rádiólokátorokat felderítő eszközökkel (ilyen rendeltetésű eszközzel – POSZT-3M – a rádiótechnikai zavarózászlóaljat látták el).

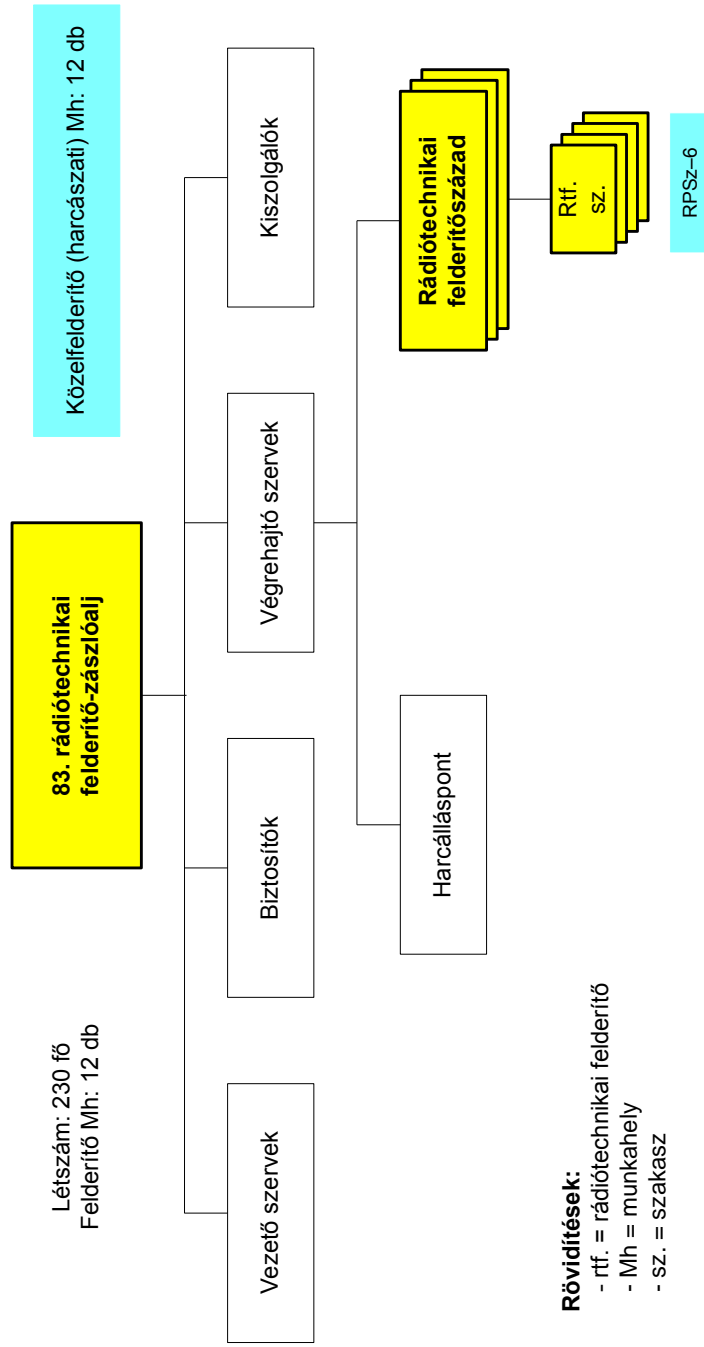
Az 1980-as évek elején elméleti állásfoglalás született a hadművelati képességű eszközök beszerzésére, de az nem valósult meg.

1987-ben a haderőstruktúra átszervezésével (hadtest-dandár szervezetre történő áttérés) a hadművelati és a harcászati rádiótechnikai felderítő erőket is átcsoportosították.

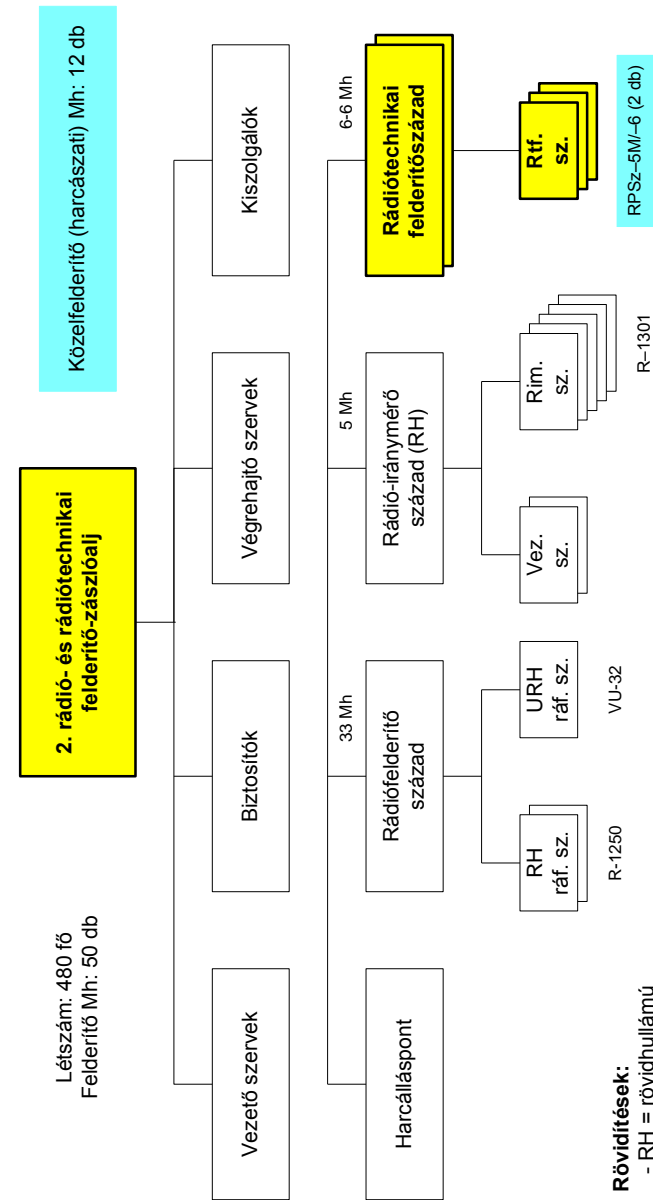
A megszüntetett hadosztályok rádiótechnikai felderítőszakaszait és a hadseregközvetlen rádiófelderítő zászlóalj rádiótechnikai felderítőszázadát összevonták egy szervezetbe, és létrehozták a 83. önálló rádiótechnikai felderítő-zászlóaljat Szombathelyen (a zászlóalj szervezeti felépítését mutatja a 15. ábra).

A zászlóalj a hadseregközvetlen felderítő erők önálló elemét képezte (1990-ig).

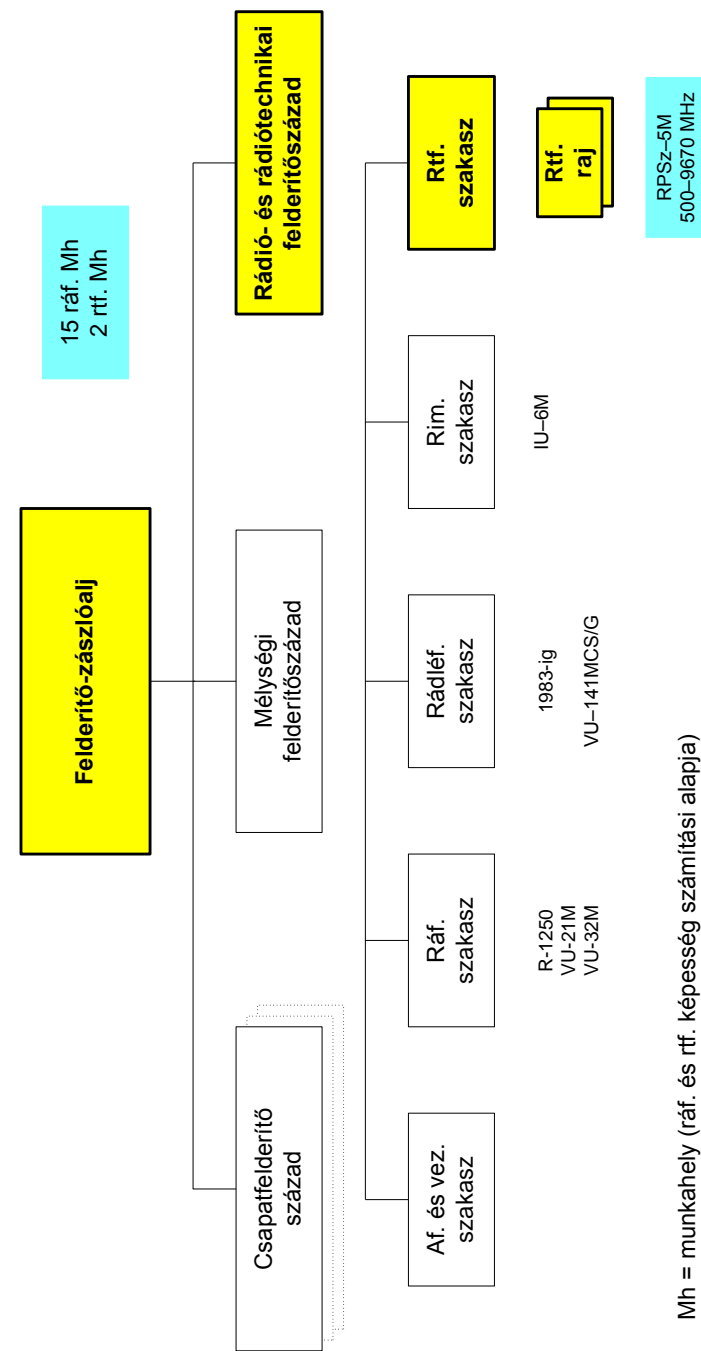
A rádiótechnikai felderítő erők ilyen átcsoportosításával a rendszer kiépítettsége tovább romlott, hiszen a hadművelati kötelék azt követően is csak harcászati eszközökkel rendelkezett, a hadtestek rádiófelderítő századaiból pedig kivonták a rádiótechnikai felderítőszakaszokat, azaz a harcászati erőket felszámolták.

15. ábra. A hadseregközvetlen 83. önálló rádiótechnikai felderítő-zászlóalj szervezeti felépítése (1987–1990)

16. ábra. A hadsergeközvetlen 2. önálló rádió- és rádiótechnikai felderítő-zászlóalj szervezeti felépítése (1990-től)

18. ábra. A harcászati rádiótechnikai felderítő erők a hadosztályközvetlen felderítő-zászlóalj szervezeti felépítésében (1974–1987)

1990-ben a hadsereg rádiófelderítő-zászlóalját és a rádiótechnikai felderítő-zászlóalját ismét egy szervezetbe csoportosították, és létrehozták a hadseregközvetlen 2. önálló rádió- és rádiótechnikai felderítő-zászlóaljat, Szombathelyen. Szervezeti felépítését a 16. ábra szemlélteti.

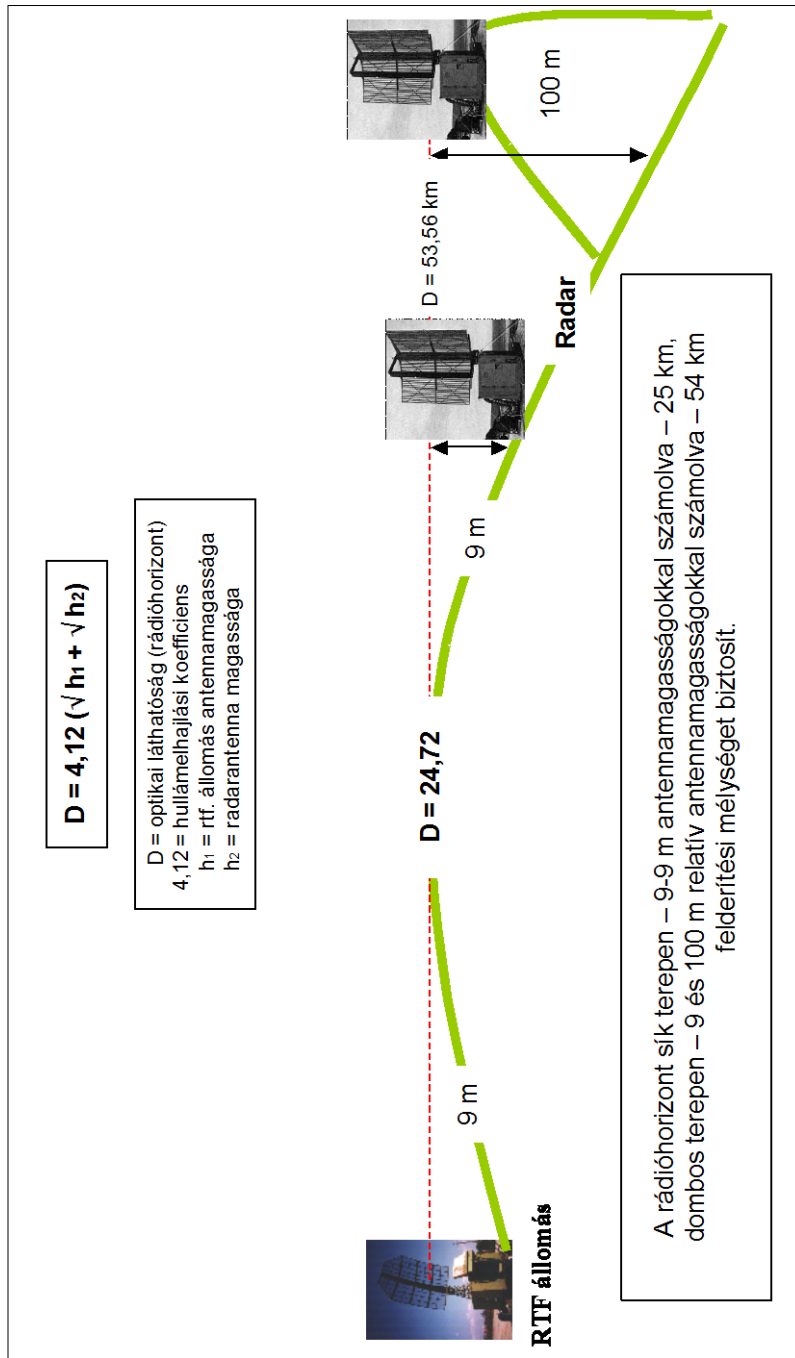

17. ábra. Az RPSz-6 rádiótechnikai felderítő állomás (menethelyzetben)

A magyar hadműveleti és harcászati rádiótechnikai felderítés alapeszköze, amely technikai paramétereit alapján harcászati képességű. (A hadászati rendszerben csak időszakosan, kísérleti jelleggel üzemelt.)

Hadműveleti és harcászati szinten a '90-es évek elején összevonták a rádió- és rádiótechnikai felderítő és zavaró erőket. Hadműveleti szinten a tábori hadsereg alárendeltségében létrehozták az elektronikaiharc-ezredet (Kiskunfélegyháza), amely földi telepítésű radarrendszereket (radarokat) felderítő rádiótechnikai felderítő erőkkel nem rendelkezett (vagyis leszervezték a hadműveleti rádiótechnikai felderítő erők egyik fontos komponensét).

Az elektronikaiharc-ezred állományába a rádiótechnikai zavarózászlóalj rádiótechnikai felderítő eszközei (2 db POSzT-3M – üzemi frekvenciasáv 2500–37 500 MHz – fedélzeti rádiólokátorokat felderítő állomás) kerültek, mint rádiótechnikai felderítő erők.

19. ábra. A harcászati rádiótechnikai felderítés alapja az optikai láthatóságon (rádióhorizonton) alapuló vétel

IV. A HARCÁSZATI RÁDIÓTECHNIKAI FELDERÍTŐ RENDSZER 1974–1990 KÖZÖTT

1. A harcászati rádiótechnikai felderítés szervezetei

A *harcászati rádiótechnikai felderítő* erőket 1973–1975 között hozták létre. A hadosztályok (7., 8. és 9. gépesített lövés- és 11. harckocsi-hadosztály) rádiófelderítő századai (diszlokációs helyek: Kaposvár / 1976-tól Lenti, Tapolca-Újdörögd, Kiskunfélegyháza, Tata / 1976-tól Győr) állományába egy-egy rádiótechnikai felderítőszakaszt (2 db RPSz–5M berendezés) szerveztek.

A hadosztályközvetlen felderítő-zászlóalj szervezeti felépítését – benne a rádiótechnikai felderítő erőket – mutatja a 18. ábra.

2. A szervezet feladatrendszere

A *rádiótechnikai felderítőszakasz rendeltetése* (akkori megfogalmazás szerint): háború esetén derítse fel a hadosztály sávjába (felderítési felelősségi sávjába) eső ellenség szárazföldi csapatainak rádiótechnikai eszközeit, és szolgáltatson adatokat az elsőlépcső-dandárok és -hadosztály csoportosításáról, tevékenységéről és valószínű szándékáról.

Az általános elvek szerint a szakasz a hadosztály támadási vagy védősávjában (támadási sáv 20 km-ig, védősáv 20–40 km) bontakozik szét, a sáv által behatárolt iránymérő alappal (de nem nagyobb, mint 16–18 km), közel (2–3 km-re) a harcérintkezés vonalához. A támadás megindulása után, 15–20 km-es áttelepülésekkel követve a hadosztály csapatainak tevékenységét, vagy védelmi harc esetén a mélységben kijelölt (hátsóbb) terepszakaszon települ.

A rádiótechnikai felderítő erők alkalmazását behatárolta az optikai láthatóságon alapuló vétel (melynek lényegét a 19. ábra szemlélteti).

A szakasz erői, eszközei, rendeltetése és alkalmazás elvei összhangban voltak az összefegyvernemi kötelék (hadosztály) szintjével.

1987-ig a harcászati rádiótechnikai felderítő erőknél változás nem volt, a rádiótechnikai felderítő erők – a hadosztályközvetlen felderítő-zászlóaljok rádiótechnikai felderítőszakaszai – békekiképzést folytattak.

Csak emlékeztetőül:

1987-ben a haderőstruktúra átszervezésével (hadtest–dandár szervezetre történő áttérés) a hadműveleti és a harcászati rádiótechnikai felderítő erőket is átcsoportosították. A megszüntetett hadosztályok rádiótechnikai felderítőszakaszait (és a hadseregközvetlen rádiófelderítő zászlóalj rádiótechnikai felderítőszázadát) összevonták egy szervezetbe, és létrehozták a hadsereg alárendeltségében a 83. önálló rádiótechnikai felderítő-zászlóaljat (mint hadműveleti rádiótechnikai felderítő erők) Szombathelyen.

A rádiótechnikai felderítő erők ilyen átcsoportosításával (a hadtestek rádiófelderítő századaiból kivonták a rádiótechnikai felderítőszakaszokat) felszámolták a harcászati rádiótechnikai felderítő erőket.

	1967	1970	1975	1980	1985	1990	1995
VEZÉRKÁR (felderítő csoportfőnökség)							
H	26. ö. rádiótechnikai f. z.		3. ö. rádiófelderítő ezred		3. ö. rádiófelderítő dandár		MH TÁVKELI
A	- parancsnokság		- Központi harcálláspont		- Központi harcálláspont		- EL. Értékelő KP.
D	- harcálláspont		- RH felfedő-lehallgató ezredőrs		- RH felfedő-lehallgató zászlóalj		- 1. KP.
Á	- technikai szolgálat		- RH rádió-iránymérő ezredőrs		- Rádió-iránymérő zászlóalj		- 2. KP. (1 rtf. órs)
S	- 1. rtf. órs (Mosonmagyaróvár)		- URH ezredőrs (ezen belül rtf. z.)		- URH felfedő-lehallgató zászlóalj		- 3. KP. (2 rtf. órs)
Z	- 2. rtf. órs (Kőszeg)		SZDR-2M (-MP), RPSZ-5M (-6)		Rádiótechnikai felderítő-z.		- 4. KP. (1 rtf. órs)
A	- 3. rtf. órs (Nagykanizsa)						SZDR-2MP
T							
I							
5. HADSEREG							
H	2. ö. rádiófelderítő zászlóalj		2. ö. rádiófelderítő (és rádiótechnikai felderítő) zászlóalj		83. ö. rtf. z.		Ráf.- rtf. z.
D	- ráf. harcálláspont		- ráf. és rtf. harcálláspont		- rtf. H		H
M	- rádiófelderítő század		- rádiófelderítő század		- (1) rtf. szd.		- ráf. z.
	- rádió-iránymérő század		- rádió-iránymérő század		- (2) rtf. szd.		- zav. z.
			RPSZ-5M (-6)		- (3) rtf. szd.		- rtf. szd.
					(2)		- kik. z.
HADOSZTÁLY (7., 8., 9., 11.)							
H	Felderítő-zászlóalj		Felderítő-zászlóalj		(3) GÉPESÍTÉTI HADTEST		
A	Felderítő-zászlóalj		Felderítő-zászlóalj		Felderítő-zászlóalj		Ehc. szd.
R	- csapatfelderítő század (1-3)		- csapatfelderítő század (1-3)		- csapatf. szd. (1-3)		- ráf.-zav. sz.
C	- mélylégi felderítőszázad		- mélylégi felderítőszázad		- mélylégi f. szd.		- rim. sz.
	- rádiófelderítő század		- rádió- és rádiótechnikai felderítőszázad (egy rtf. szakasz)		- rádiófelderítő szd.		- rt. zav. sz.
			RPSZ-5M (-6)		- rtf. sz.		
1967		1970	1975	1980	1985	1990	1995

20. ábra. A magyar rádiótechnikai felderítő erők kialakulása és szervezeti változásai 1967–1990 (1995) között

Megjegyzés: A táblázat a rádiótechnikai erők mellett csak a rádiótechnikai felderítő erők változása szempontjából legfontosabb szervezeti elemeket tünteti fel.

Hadművelti és harcászati szinten a '90-es évek elején összevonták a rádió- és rádiótechnikai felderítő és -zavaró erőket. Harcászati szinten a gépesített hadtestek alárendeltségében elektronikaiharc-századokat (diszlokációs helyőrségek: Győr, Pécs, Eger) szerveztek.

Az átszervezés az akkor meglévő rádiótechnikai felderítő erők újbóli átcsoportosítását is jelentette. A korábbi hadseregközvetlen rádió- és rádiótechnikai felderítő-zászlóalj rádiótechnikai felderítő erői (két rádiótechnikai felderítőszázad) a hadtestközvetlen elektronikaiharc-századok állományába kerültek, mint rádiótechnikai felderítőszakasz, ezzel a harcászati rádiótechnikai felderítés újraszerveződött. A szakasz 4 db RPSz-5M (-6) felderítőállomással rendelkezett.

BEFEJEZÉS

A rádióelektronikai felderítés a 20. század második felében kiegészült egy új felderítési nemmel, a rádiótechnikai felderítéssel. Ezzel a rádióelektronikai felderítő rendszer új képességi mutatókkal gazdagodott, mivel az új adatszerzési módok (rádiótechnikai felfedés, rádiótechnikai iránymérés, rádiótechnikai figyelés) új lehetőséget biztosítottak a haderőkben széleskörűen elterjedő rádióelektronikai eszközök felderítésében.

A magyar rádiótechnikai felderítő erők 1967 és 1990 (1995) közötti szervezeti változásainak folyamatát a 20. ábra szemlélteti.

A magyar rádiótechnikai felderítés a '60-as évek végén alakult ki, és a '70-es években jelent meg (szerveződött működő struktúrává) a katonai felderítés rendszerében hadászati, hadművelti és harcászati szinten.

A rádiótechnikai felderítés a '70-es években integrálódott a rádiófelderítő erőkhöz, és létrejöttek a rádióelektronikai felderítő szervezetek, bár a kötelek megnevezése ezt nem jelölte (vagy rádió- és rádiótechnikai felderítő megnevezéssel jelölte).

A rádiótechnikai felderítés rendszerében meghatározó volt (és jelenleg is az) a **hadászati rádiótechnikai felderítés**, melynek erői kialakulásától (26. önálló rádiótechnikai felderítő-zászlóalj) napjainkig harcrendben (diszlokációs rendben) települve folyamatos felderítést folytattak. A felderítési feladatokból adódóan 1974 és 1991 között a Varsói Szerződés felderítő rendszerének elemeként fő feladatként Ausztria rádiólokációs rendszerének felderítését, időszakos (kiegészítő) feladatként a dél-németországi és az észak-olaszországi rádiólokációs rendszerek felderítését hajtotta végre.

A hadászati felderítő rendszer működésének egyik kiemelten eredményes időszaka volt az 1975–1985 közötti periódus.

A rendszer alapvető technikai eszközeit 1967–1990 között (majd '90 után is) a szovjet, majd orosz gyártmányú SzDR-2M (majd SzDR-2MP) felderítő állomások képezték, amelyek számos kedvező technikai jellemzővel rendelkeztek, ugyanakkor szűk felderítési frekvenciatartományuk korlátozott felderítést biztosított.

Az adatszerző állomány a rendszer technikai határáig „hozta” a méréseket, míg az adatfeldolgozás hadműveleti (értékelt) összefoglaló jelentéseket terjesztett fel (vagyis nem a radarok üzemeléséről, hanem a légvédelmi rendszer tevékenységéről jelentett, s a kettő között minőségi különbség van). Megismerve más országok rádiótechnikai felderítését (jelentési rendszerét) úgy ítélem meg, hogy a magyar felderítők „kihozták” a rendszerből a rádiótechnikai felderítés igazi értékeit.

A hadműveleti és a harcászati rádiótechnikai felderítő erők 1974-ben a hadászati rádiótechnikai felderítés bázisán jöttek létre, s jellegükből és rendeltetésükből adódóan alapvetően békekiképzést folytattak.

Hadműveleti szinten a hadseregközvetlen 2. önálló rádiófelderítő zászlóalj (Szombathely) szervezetébe egy rádiótechnikai felderítőszázadot szerveztek (a század csak harcászati képességű eszközökkel rendelkezett).

Az 1980-as években tervek születtek hadműveleti képességű rádiótechnikai felderítő állomások beszerzésére, de az nem valósult meg.

1987-ben a haderő-átszervezés keretében megalakult a (tábori) hadseregközvetlen 83. önálló rádiótechnikai felderítő-zászlóalj (Szombathely).

1990-ben a rádiótechnikai felderítő-zászlóalj megszűnt, mint önálló kötelék, s a rádiótechnikai felderítő erők és eszközök ismét a rádiófelderítő zászlóalj szervezetébe kerültek. Egyben a rádiófelderítő zászlóalj megnevezése rádió- és rádiótechnikai felderítő-zászlóaljra változott.

A harcászati rádiótechnikai felderítő erők a hadosztályoknál jöttek létre. 1974-ben a hadosztályközvetlen felderítő-zászlóaljok rádiófelderítő századainak állományába egy rádiótechnikai felderítőszakasz szerveződött, s ezt követően a század a rádió- és rádiótechnikai felderítőszázad megnevezést kapta.

1987-ig a rádiótechnikai felderítő erőknél változás nem volt, majd 1987-ben a haderő-átszervezés következtében áttértek a hadtest-dandár szervezetre, s a létrejött hadtestek már nem rendelkeztek rádiótechnikai felderítő erőkkel.

1992-ben a rádió- és rádiótechnikai felderítő, valamint a rádiózavaró és rádiótechnikai zavarózászlóaljok összevonásával megalakult az elektronikaiharc-ezred, illetve a hadtestek (három hadtest) alárendeltségében megalakultak az elektronikaiharc-századok. Az elektronikaiharc-századok szervezetébe tartozott egy rádiótechnikai felderítőszakasz, ezzel a harcászati rádiótechnikai felderítő erők újraszerveződtek.

Megjegyzés: Az 1990-es években a hadászati rádiótechnikai felderítő rendszer az új helyzetnek megfelelően átstrukturálódott, megújult, míg a hadműveleti és harcászati rádiótechnikai felderítő rendszerben tovább folytatódta az 1987-től kezdődő szervezeti változások.

A rádiótechnikai felderítés '90 utáni helyzetét (is) részletesen tartalmazza *„A magyar rádiótechnikai felderítés története, kialakulásától (1967) napjainkig (2004), különös tekintettel a Varsói Szerződés tagjaként, majd NATO-tagként végrehajtott felderítési feladatok jellemzőire és sajátosságaira”* című tanulmány.

Rövidítések

- **NADGE (NATO AIR DEFENSE GROUND ENVIROMENT)** = NATO légvédelmi rendszer földi eleme
- **SZHLP** = Szövetséges Harcászati Légierő Parancsnokság
- **LARS (LOW ALTITUDE RADAR SYSTEM)** = kismagasságú rádiólokációs felderítő rendszer
- **NAEW (NATO AIRBORNE EARLY WARNING)** = NATO repülőgép-fedélzeti korai riasztórendszer
- **AWACS (AIRBORNE WARNING AND COMMUNICATION SYSTEM)** = repülőgép-fedélzeti riasztó és értesítő rendszer
- **CRC (CONTROL AND REPORTING CENTER)** = repülésirányító és értesítő központ
- **CRP (CONTROL AND REPORTING POST)** = repülésirányító és értesítő őrs
- **FACP (FOWARD AIR CONTROL POST)** = előretolt repülésirányító és értesítő őrs
- **ASRT (AIR SUPPORT RADAR TEAM)** = földi célra rávezető csoport
- **K. E.** = közép-európai
- **D. E.** = dél-európai
- **M** = Monte
- **M. S.** = Monte Scinauz
- **San D. Piave** = San Donna di Piave
- **San G. di Liv.** = San Giorgio di Livensa

**A MAGYAR TÖRZSSZÖVETSÉG HÁBORÚJA
A DUNAI BOLGÁROK ELLEN 895/896-BAN***

Győztes csaták

A törzsszövetségi különítmény győztes csatáiról Bölcs Leó bizánci császár így emlékezett „Hadi taktika” című munkájában: „... *Miután a császári hajórajunk átszállította őket* (a törzsszövetségi különítményt) *az Istromon, támogatása mellett három csatában teljességgel diadalmaskodtak a bolgár seregen...*”. Hogyan mehettek végbe az események?

Az első folyóátkelés után a törzsszövetségi csapatok végigdúlták Bulgáriát a Duna déli és északi oldalán: az ország északi–északkeleti körzeteit, a Balkán-hegységtől északra, az Olt torkolatától keletre. A hadművelet fő színtere a Balkán-hegység keleti vonulatától északra, a mai Ludogorieje tájegységre esett. Hogyan zajlottak (zajlódhattak) e területen a győztes türk csaták?

Az események lefolyásának ismeretében úgy értékelhetjük, hogy Symeon erői egy részének az északi frontra történő átcsoportosítását követően, megütköztek az átkelt erőkkel, akik fényes győzelmet arattak a bolgárok fölött. Symeon Preslav körzetéig üldözték, ahol védelmet csak Mundraga erődítményében talált. Az előzőekben leírtaknak megfelelően az történhetett, hogy az átcsoportosított bolgár erők második lépcsőinek a beérkezéséig a bizánci flotta újabb türk fegyveres csapatokat szállított át a hadműveleti körzetbe. Ezt végrehajthatták részben az északi partról, a Déli-Kárpátok átjáróin további átkelt fegyveresek túlsó partra hajózásával, de újabb folyami szállítással is Viminacium körzetéből. Az első csatában megvert bolgárok – soraik rendezését követően –, a beérkező újabb bolgár csapatokkal fő erőkifejtésüket arra összpontosították, hogy fölmentsék a körülzárt Mundraga várát, és Symeon újból szabad kezet kapjon a hadművelet vezetéséhez. Ez a hadművelet feltehetően Mundraga várából egy kitörési kísérlettel is párosult, mivel a bizánci források arról írnak, hogy Symeont Silisztráig üldözték a türk lovasok. Tehát Symeon ugyan kijutott a várból, de vesztesként élte meg a csata kimenetelét, testőr csapatával Silistrába menekült és ott húzta meg magát a háború végéig. Symeon onnan fordult békekéréssel a bizánci császárhoz.

Hogyan zajlottak le az események a törzsszövetségi különítmény részéről? Ennek megismerésében VI. Bölcs Leó császár van segítségünkre. Mint tudjuk, ő volt az, aki bizánci megfigyelések alapján pontosította a türkök harceljárásairól leírt maurukiuszi tapasztalatokat. Ezek közül a bolgárok elleni hadműveletekre vonatkozathatókat idézem:

- *„Őrseiket messzire, sűrűn egymás mellé helyezik el, nehogy egykönnyen rajtaütés érje őket.”*

* A tanulmány első és második része a Felderítő Szemle 2004. évi 2. és 3. számában olvasható. A szerző az érthetőség kedvéért mai katonai kifejezéseket is használ, de azokat idézőjelben tüntette fel.

- „A főszeregen kívül van tartalékerejük, melyet kiküldenek törbe csalni azokat, akik elővigyázatlanul állnak fel velük szemben, ...”
- „Jobbára a távolharcban, a lesben állásban, az ellenség bekerítésében, a színlelt meghátrálásban és visszafordulásban, és a szétszóródó harci alakulatokban lelik kedvüket.”
- „Hogyha pedig megfutamították ellenfeleiket, minden egyebet félretesznek, és kíméletlenül utánuk vetik magukat, másra nem gondolva, mint az üldözésre. Mert mindaddig szorítják, amíg csak teljesen fel nem morzsolják az ellenséget, minden eszközt felhasználva e célból.”
- „Ha pedig valamelyik üldözött ellenség megerősített helyre menekül, azon vannak, hogy pontosan kipuhatolják, hogy mind a lovak, mind az emberek miben szenvednek hiányt, és mindent elkövetnek, hogy ezekben való megszorítás útján ellenfeleiket kézre kerítsék, vagy ezeket tetszésük szerint egyezsége birták.”

Az előzőek és a türk harceljárásokra vonatkozó császári feljegyzések alapján, az expedíciós türk sereg részéről modellezhető a csaták lefolyása.

A törzsszövetségi felderítő őrsök már a megközelítési szakaszban felfedhették a bizánci frontról visszatérő bolgár csapatok felvonulási útvonalait, ezzel elegendő időt biztosítva maguknak, hogy felkészüljenek Symeon támadására, lest vessenek, és csapdát állítsanak nekik.

Az **első győztes csatában** a türkök – tartalékseregüket a bolgár csapatok elé küldve – színlelték a harcba lépést, és lassú visszavonulással csalták őket olyan helyzetbe, hogy lehetővé váljék a rejtve maradt főerők váratlan bevetése és a bolgárok bekerítése. Ezt követően nyilaik összützével hatalmas veszteségeket okoztak nekik. A kilátástalan helyzetbe került bolgárok kétségbeesett kitörésre szánták el magukat, mentve Symeont. A fejedelem jól képzett fegyveres testőrsége és még néhány száz bolgár kijutott a bekerítésből, de a türk csapatok azonnal üldözőbe vették őket. Erre utal a Szent György csodáit felsoroló óbolgár gyűjteménynek, a „Csoda egy bolgárral” című elbeszélése. Idézem: „Amikor az ugrok (magyarok) szétkergettek bennünket, mi ötvenen egy úton menekültünk. És üldözőbe vettek bennünket az ugrok és a lovam kezdett elgyöngülni, lemaradozni.” A továbbiakban az elbeszélő leírja, hogy lova lába eltörött, de Szent Györgyhez fohászkodva, lova előtte termett és újra menekülni kezdett: „Midőn lóhátra termettem, az ugrok üldözőbe vettek, sokat nyilaztak rám. ... A csoportomból ketten jöttek meg második nap utánam, a többieket utolérvén megölték.” A részekre szakadt bolgár erők kis csoportokban menekültek, feltehetően a Balkán-hegység általuk jól ismert rejtett zugaiba. Symeon és testőrcsapata egérutat nyerve eljutott Mundraga várába. A türkök győztes csatájáról Bíborbanszületett Konstantin is megemlékezik: „Ezután Leon a krisztusszerető és dicső császár hívására átkelvén a Dunán és megtámadván Symeont, teljesen legyőzték, és iramukban egészen Preslavig hatoltak, és bezárván őt Mundraga várába (a mai Madara-val azonosítják), visszatértek saját földjükre.”

A törzsszövetségi erők körülzárták az erődítményt. Ezzel elkezdődött a **második győztes csata**. Nagy valószínűséggel a türk expedíciós sereg nem rendelkezett ostromeszközökkel (a bizánciak bírhatták ezeket a fegyvereket és a várostrom eljárásait is ismerték, de tudatosan nem támogatták a türköket, valószínűleg élve akarták elfogni a keresztény Symeont). Ezért körülzárták a várat, lezárva az oda be- és kivezető utakat. Egy idő után, amikor a védők fogytán voltak az élelemnek, víznek és takarmánynak, kísérlet történt a vár felmentésére, mely egy onnan végrehajtott kitöréssel párosult. Ennek eredményeként Symeon csapatával kijutott a kilátástalan helyzetből és Silistrába menekült. A kitörés arra utal, hogy Mundraga már nem sokáig lett volna képes tartani magát.

A második győztes csata végkimenetelét többek között a „György barát krónikája” folytatásából ismerhetjük meg: „... és Symeon megfutamodik, úgy, hogy **alig tud épségben Distrába** (ma Silistra) **eljutni**.”

Szerződészegés, avagy a bizánci diplomácia boszorkánykonyhája

Az események részleteinek összefüggései arra utalnak, hogy Symeon Silistrában bizánci védelmet élvezett és ez a védelem, illetve kiadásának a megtagadása vezethetett a magyarok által szerződészegésnek ítélt bizánci viselkedéshez, mely váratlan hazatérésüket indokolhatja. Erre utalóan Bölcs Leó Hadi taktikájában olvashatjuk: „... a türk törzsek álnok és határozásait palástoló, barátságot nem kereső, bizalmat nem érdemlő népek, hajtva telhetetlen kincsvágytól, **esküt semmibe sem vesznek, szerződéskötéshez magukat nem tartják, ajándékokkal ki nem elégíthetők, hanem mielőtt az adottat elfogadnák, csalárdkodnak és azon törik az eszöket, hogy megsemmisítsék a szerződéseket.** ...”

Joggal feltételezem, hogy a bizánciakkal folytatott titkos diplomáciai tárgyalások előzték meg a kitörést Mundraga várából, mely eredményeként Symeon megegyezett velük, hogy sikeres kijutása esetén Silistrába menekülve, ott bizánci védelem alá helyezi magát. Mi másért vette volna a menekülés irányát ide, ahol a folyót a bizánci flotta ellenőrizte, és hol vette volna fel a kapcsolatot Eustathios tengernaggyal, béketárgyalást kérve a császártól, mint itt Silistrában, a Duna menti városban, ahová valószínűsíthető a bizánci főhadiszállás, és ahonnan legrövidebb idő alatt, a Dunán és tengeren elérhető volt Konstantinápoly.

Symeon békeindítványa

Symeon tehát Dorostolumba zárva, vesztes helyzetéből természetesen békéért folyamodott a bizánci császárhoz. Erről „György barát krónikája” folytatásában is olvashatunk: „Symeon Eustathios drungarios útján kérést intézett a békekötés ügyében, aminek a császár engedett, és elküldte Leon Choiosphaktest, hogy létrejöjjön a béke. Nikephoros parancsot kapott, hogy térjen vissza hadinépével, úgyszintén Eustathios drungarios is.”

Mi lehetett a békeajánlat, amivel Symeon rávette a császárt, hogy győztes pozícióját feladja? Symeonnak nemigen volt abban a helyzetben olyan nyomós érve, olyan jelentős ajánlata, melyet alkuként a békéért felkínálhatott. Azonban a keresztény tanokra hivatkozva, bizánci neveltetésére és személyes, jó kapcsolataira (a császárral is) támaszkodva, elegendő lehetett kifejeznie hajlandóságát a békére, annak jelképes, csekély jelét adva. A jó kapcsolatok kialakulása Symeon ifjú korában kezdődhetett, mikor is Konstantinápolyban végezte egész életét meghatározó tanulmányait. Ott ismerkedett meg a kereszténységgel és a klasszikus tudománnyal. Tanárai a „félgörög” jelzővel ismerték el felkészültségét és a görög nyelvben mutatott járatosságát. 895 végén – 896 elején, mikor Leon Choriosphaktes közvetítésével a békekötésről tárgyalt a császárral, Leon többször hivatkozott a császárra, mint Symeon „apjára”.

Hogy mennyire mélyek voltak az ezirányú kapcsolatok, azt két idézettel támaszthatom alá. Az első, VI. Leótól: „... *Minthogy a mi haderőink el voltak foglalva a szaracénokkal, az isteni gondviselés a rómaiak helyett a türköket vetette harcba a bolgárok ellen. ... Tönkreverték a bolgároknak a keresztények ellen gonoszul fegyvert fogó seregét, s mintegy hóhér gyanánt küldettek ellenük, nehogy a keresztény rómaiak keresztény bolgárok vérével készakarva beszennyezzék magukat.*” Tehát a császár valójában nem akart egy „keresztény háborút”. Ennek bizonyosságát tette, mikor a bolgár határon szétbontakoztatta Nikephoros Phokas patrikios és domesztikos szárazföldi csapatait, és elindította az Al-Dunára Eustathios patrikios hajóhadát. Egyidejűleg követet küldött Symeonhoz tárgyalni, természetesen most már az erő pozíciójából.

Ezzel kapcsolatosan a „György barát krónikája” folytatásában olvashatjuk: „... *És benyomultak egészen Bulgáriáig. A császár azonban békét óhajtván, elküldte ezután Symeonhoz Konstantinakes quæstort is, hogy tanácskozzék a békekötésről.*” Mindez azt sugallja, hogy VI. Leó tényleg el akarta kerülni a háborút. Valószínű, hogy viselkedését nemcsak az ifjú bolgár fejedelem iránt érzett szimpátiája motiválta, hanem a délről és délkeletről állandóan fenyegető arab terjeszkedés is. Véderőit huzamosabb időn át nem tudta megosztva, két fronton alkalmazni.

Symeonnak nem kellett nagyon megerőltetnie magát, nem kellett nagyot kínálnia a békekötéssel kapcsolatosan. **Symeonnak elegendő volt felajánlani szárazföldi erőinek visszavonását a bizánci frontról azzal a feltétellel, ha Bölcs Leó is hazarendeli szárazföldi és haditengerészeti csapatait.** A háború során ez volt Symeon első kibékülése VI. Leóval.

A törzsszövetségi különítmény visszatérése szálláshelyeikre

Amikor a törzsszövetségi különítmény felderítése tudomást szerzett a bolgár–bizánci béketárgyalásokról és arról, hogy a bizánci erők parancsot kaptak Bulgária elhagyására, tisztában voltak azzal, hogy a déli fronton harcoló bolgár csapatok felszabadulnak, és átcsoportosításra kerülnek ellenük. Tudták, hogy ez esetben többszörös bolgár erőfölénnyel kell számolniuk. **Tehát minél előbb ki kellett vonni csapataikat Bulgáriából.** Ezt jogosan teheték, mivel a bolgár–bizánci béketárgyalásokat a magyar–bizánci szerződés megszegésének tekinthették.

Hatalmas versenyfutás kezdődött. A kérdés az volt, hogy a bolgár erőket tudja Symeon előbb átcsoportosítani a déli hadszíntérről a törzsszövetségi különítmény ellen, vagy sikerül a különítményt még a bolgár erők beérkezése előtt kivonni Bulgária területéről. Ennek a versenyfutásnak első lépéseként – visszatérésüket megkönnyítendő – **a türkök nem vitték foglyaikat magukkal, hanem kiváltatták azokat a bizánci császárral.** Ezzel kapcsolatosan Johannes Scylitzest idézem: „*A győztes türkök azt kérték a császártól, hogy vásárolja meg az általuk foglyul ejtetteket, és kiküldte a fővárosiakat ezek megvásárolása céljából.*”

Még az is elképzelhető, hogy a törzsszövetségi különítményt közben értesítették a besenyők támadásának megindulásáról és visszarendelték őket.

A különítmény Bolgárországból történt kivonásáról egyik kútfőben sem olvashatunk részleteket, ezért feltételezhető, hogy ebben a bizánci flottának kevés szerep jutott. Legalábbis nagy csapatokat nem szállítottak vissza a Vaskaputól nyugatra; oda, ahol berakodtak. Segítségük csupán a Duna bal partjára történő szállításra korlátozódhatott. Még valószínűbbnek tartom, hogy a **visszatérést őseink saját erőből**, helyi és szükség átkelő eszközökkel hajtották végre. Tehették ezt azért, mert a pár hónapig elhúzódó hadműveletek elmúltával nyár eleji időszakban a tavaszi áradás már visszavonult, így kedvezőbb feltételek segítették az átkelést a túlsó partra.

Az önálló, saját erőből történő visszatérést erősíti a fogolycsere ténye. A törzsszövetségi különítmény tudatában volt annak, hogy a bizánci flotta nem nyújt segítséget a visszatérésben, és azért kérték a császártól a foglyok kiváltását. Hiszen ha velük együtt kelnek át a Dunán és a folyókkal szegdelt, nehéz hegyes terepen, akkor a hosszú visszaúton nem tudták volna életben tartani őket, lelassították volna a kényszerűen gyors visszavonulási ütemet, így képtelenek lettek volna időben kivonni erőiket a várhatóan bekövetkező bolgár csapások alól.

Mint említettem, Symeon a bizánci csapatok visszavonását a béketárgyalások feltételül szabta. Mindegyik bizánci forrás a csapatvisszavonást a béketárgyalások előtt említi, illetve tényként rögzíti, hogy Leon Choriosphaktes Symeonhoz küldése a békefeltételekről tárgyalni, egy időben történt a csapatvisszavonással. Symeon a békekérést Eustathios útján nagy valószínűséggel csak Silistrából tehetta meg, ahol a bizánci flotta főhadiszállása és a dunai flottilla kikötője volt berendezve. Onnan irányította Eustathios a flottilla manővereit és szervezte a foglyok hazaszállítását.

Egyedül Bíborbanszületett Konstantin említi a türkök visszatérését a győztes csaták után: „*... átkelvén a Dunán és megtámadván Symeont, teljesen legyőzték, és iramukban egészen Preslavig hatoltak, és bezárván őt Mundraga várába, visszatértek saját földjükre.*”

A császár nem írja, hogy a visszatérés bizánci segítséggel történt. Az idézet is azt erősíti meg, hogy a törzsszövetségi különítmény – feltehetően a mindkét fél részéről megszegettnek vélt szerződés, vagy teljesítettnek tekintett hadjárat indokán – a bizánci flotta segítségét nélkülözve volt kénytelen szálláshelyeikre visszatérni. Elképzelhetőnek tartom, hogy a hadjáratral kapcsolatosan kialakult helyzetet követő értelmezési viták (Symeon kiadatása, az expedíciós sereg visszatérése, a hadjárat befejezése) után a flotta cserbenhagyta a Duna délen tartózkodó őseinket.

Erre utal a „**visszatértek saját földjükre**” kijelentés. (Ezt indokolhatták azzal, hogy a flotta feladata volt a kiváltott bolgár foglyok Konstantinápolyba szállítása.) A visszatérés időpontjának behatárolásához az arra a kérdésre adott válasz visz közelebb bennünket, hogy mikor vált lehetővé a bolgár erők teljes átcsoportosítása délről északra? Abból indulhatok ki, hogy amikor Symeon tudomást szerzett a törzsszövetségi erők Bulgáriába szállításáról és támadásáról, a bizánci források egybehangzó leírásai alapján, **azonnal** a türkök ellen indult. Ez természetesen nem járhatott egy teljes csapatátcsoportosítással, hiszen továbbra is komoly erők kellettek Nikephoros Phokas szárazföldi egységeinek lekötéséhez. Ezek az erők nem szabadulhattak fel korábban, mint mikor megtörtént a bizánci csapatvisszavonás. Az ezt megelőző események sorrendje, eddigi értékeléseim alapján a következők:

- Symeon vereségét követően alig tud Disztrába (Dorostorum/Silistra) eljutni (itt bizánci védnökség alá helyezi magát). Symeon megkezdte Bizánccal a béketárgyalásokat;
- türk kérésre megtörténik a foglyok kiváltása (hajón szállítják őket Konstantinápolyba);
- Symeon békét kér Bölcs Leótól;
- a császár Leon Choriosphaktest küldi béketárgyalásra;
- ezzel egy időben kap parancsot Nikephoros és Eustathios a csapatok visszavonására;
- a bizánci csapatok Thrákiából megkezdik az átcsoportosítást az északi frontra. A törzsszövetségi különítmény megkezdte visszatérését szálláshelyeire.

A források alapján, a történések sorrendjéből az állapítható meg, hogy **a türkök visszatérése a foglyok kiváltása után, de a bizánci csapatvisszavonás alatt, vagy röviddel azt megelőzően kezdődhetett el.** Ezt követően a kérdés az, hogy a déli fronton felszabaduló bolgár csapatok északra történő átcsoportosításuk után, megsemmisítették-e a törzsszövetségi különítmény Bulgáriában tartózkodó erőit, vagy pedig azoknak volt lehetőségük visszatérni szálláshelyeikre?

A visszatérés lehetőségei

Fenti számításaimnak megfelelően mintegy 2500–3000 főből állhatott a Bulgária területén harcoló törzsszövetségi lovas különítmény. Ebből mintegy 400–500 lovas a Havasalföldet és a dunai átkelőhelyeket biztosította. Az erők zöme az Al-Duna déli–délkeleti térségében harcolt. Számolhatunk 200–300 fős veszteséggel is (a győztes csatákban nem lehettek nagyok a veszteségek, hiszen a győzelmet őseink nem közelharcban, hanem nyilaik révén vívták ki, említik egybehangzóan a korabeli források). Így mintegy 1900–2200 zsákmánnyal megrakodott lovas harcos visszatérését kellett megoldani.

Vizsgáljuk meg a legkedvezőtlenebb helyzetet, amikor azt feltételezzük, hogy a bizánci flotta nem segítette a türk csapatok visszatérésében. Mi történhetett ebben az esetben? Egy hatalmas „versenyfutás” kezdődött, aminek élet-halál tétje az volt, hogy a törzsszövetségi különítmény előbb térjen vissza szállásterületeire, mielőtt Symeon csapatai átcsoportosításra kerülnek ellenük Thrákiából, vagy ha ez nem sikerül, akkor az expedíciós sereg elvérzik Bolgárföldön.

Az expedíciós seregnek három lehetősége nyílt az erőfölénybe került bolgár csapatok csapásai elől kivonni erőiket:

- a harctevékenységek körzetéhez legközelebbi dunai átkelőhelyről (Svistov és Silistra körzetei) közvetlenül a túlsó partra jutni, majd a Havasalföldről menetet végrehajtani a Kárpát-medencébe, és/vagy Etelközbe;
- a Duna déli oldalán végrehajtott szárazföldi menet után, kikerülve a bolgár erődítményeket (Belgrád, Vidin), alkalmas átkelőhelyet találva visszatérnek szálláshelyeikre;
- mindkettő kombinációja (a különítmény egy része folyóátkeléssel, a másik része szárazföldi menettel kezdi a visszatérést és a fentiekben leírtak szerint fejezik be. Vizsgáljuk meg a lehetőségeket!

A visszatérés megkezdése folyóátkeléssel

Elsőként a **közvetlen folyóátkeléssel** megkezdett visszatérés lehetőségét elemzem. Abból indulok ki, hogy mit kellett szállítani. Ez könnyen megválaszolható. Először is az élőerőt (embereket és lovakat), továbbá a fegyverzetet és a zsákmányt. Milyen szállító eszközök állhattak rendelkezésükre? Mindenek előtt nagy mennyiségben szükségesek a foglyokkal és helyi lakóssággal ácsoltatott különböző vízi alkalmatosságok, mint tutajok, fátörzscsónakok, továbbá a Duna mentén zsákmányolt kisebb hajók, halászcsónakok. Ezenfelül, számolhatunk még a magyarok által is ismert, ún. bőrtutajokkal, amelyeket a lovasok ingósaikkal töltötték meg, majd a lovak farkához kötve úsztattak át a túlsó partra. Tehették ezt azért is, mert már nyáridőben járhattak, és az áradás múltával az alacsonyabb vízállásnál a Duna sodrása megszűlőidült és a folyam átkelési szélessége lerövidült.

A számításokat 50, 100 és 200 szükséges átkelőeszközre, valamint napi 2, 3, 4 és 5 fordulóra végeztem el. Eredményül a napi átkelési teljesítményt kaptam meg:

Szükséges átkelőeszközök száma	Napi fordulóok száma			
	2	3	4	5
50	100	150	200	250
100	200	300	400	500
200	400	600	800	1000

A táblázat adataiból kiindulva – napi 300 átkelési teljesítmény középértékkel és 1900–2200 fővel számolva – 5–7 nap alatt kelt át a teljes állomány. Vegyünk ettől két kedvezőtlenebb esetet. Ha feltételezem, hogy csak 50 szükségátkelővel rendelkeztek és napi négy fordulót tettek meg, akkor 9–11 nap kellett a fenti létszám átszállításához. Nagy zsákmányt feltételezve, több fordulót kellett végrehajtaniuk. Tegyük fel, hogy csak a zsákmány és fegyverzet átszállítására összesen 1100 forduló megtételére volt szükség (e szerint két harcos zsákmánya egy átkeléssel a túlsó partra szállítható volt). Kedvezőtlen adatokkal számolva, kerülve a félreértelmezhető helyzeteket, az alábbi táblázatban összesen 3300 (2200 élőerő és 1100 zsákmány) szükséges összes fordulót, és napi 200, 300, 400 és 500 átkelési teljesítményt figyelembe véve, az átkeléshez szükséges napokat számoltam ki:

Napi átkelési teljesítmény	Szükséges napok száma 3300 átkelésre
200	16,5
300	10
400	8,2
500	6,6

A táblázatból a reálisan figyelembe vehető középértékeket kiemelve, 8–10 napra volt szükség a teljes élőerő, zsákmány és fegyverzet átszállítására. (200 és 300 napi átkelési teljesítmény esetén 10–17 nappal számolok).

Ha feltételezem, hogy a 8–10 (10–175) napot lerövidítendő, két helyen keltek át a Dunán, mégpedig az etelközi Silistra térségében, Kurszán csapatai pedig Novae körzetében, akkor **az egyes átkelőhelyeken, az átkelő erők arányában csökkent az átkeléshez szükséges napok száma.**

A folyóátkeléssel kapcsolatosan néhány tanulságot levonhatunk az Al-Duna bal partján élő szlávok elleni bizánci hadjárat (történt 593-ban, fővezér Priskos, a sereg lovas csapatokból és gyalogosokból állt) eseményeiből. Vegyük sorjában:

- Priskos fővezér a Dunához Dorostolumnál (Silistra) ért ki. Itt az avar kagánnal folytatott tárgyalás után hajókat ácsoltatott és a megérkezést követő **12. napon átkelt a Dunán.** (12 nap kellett annyi vízi átkelő eszköz készítéséhez, amely elegendő volt ahhoz, hogy **egy nap alatt** a fővezér átszállítsa a felszerelést és 4–5 ezer fegyveresét. A lovasság feltehetően átúsztatott. A létszám becsült érték, de később kiderül, hogy reálisan számolt adat. Fontos tanulsága ennek az átkelésnek, hogy megfelelő előkészítést követően rövid idő alatt le lehetett küzdeni a mégoly nagy folyóakadályt is, mint a Duna.)
- A hadjárat egy későbbi fázisában, már a Duna észak térségében, valahol a Bodza-folyó (a mai Románia területén) mentén, a bizánciak 150 fatörzscsónakot zsákmányoltak a szlávoktól. Ezekkel a csónakokkal Priskos **egy éjszaka alatt 3000 fegyveresét szállította át a túlsó partra,** váratlanul rajtaütve az alvó szláv seregen. A történetet Theophylactus Simocatta örökítette meg, aki arról tudósít, hogy reggelig folyt a mészárlás.

- Azt követően egy nap pihenő után, a felszerelés és a haderő túlsó parton maradt részét szállították át. (Ismét egy gyors és egyúttal rejtett, és így meglepetésszerű átkelés, melyet Priskos haderejének gyalogsága – 3000 fő – hajtott végre, hiszen a csónakokkal rejtett átkelést és váratlan rajtaütést elsősorban a gyalogság biztosít. A haderő fennmaradó része zömmel a lovasság lehetett. Priskos teljes haderejének 4–5 ezer főre feltételezett létszámát a 3000 gyalogos adatból kiindulva becsültem meg.)

Fontos tapasztalatként kell elfogadnunk, hogy Priskos mindkét **átkelésnél törekedett annak gondos előkészítésére, azaz elegendő átkelő eszköz építésére és/vagy beszerzésére.** Ezzel **lerövidítette** az átkelők részére a rendkívül veszélyes **átkelési időt.**

A történetből elképzelhetjük, hogy az átkelő eszközök egy része nagy valószínűséggel a célnak megfelelő otromba, de nagy befogadóképességű (szállítókapacitású), valamilyen tutajszerű vízi alkalmatosság lehetett. Másik részüket zsákmányolt csónakok és egyéb, kisebb hajók tehették ki. Ezt a tapasztalatot átvetítve a visszatérő törzsszövetségi csapatok helyzetére megállapíthatjuk, hogy mindkét lehetőséggel élhettek, azaz foglyaikkal ácsoltathattak átkelő alkalmatosságokat, de ugyanakkor a Duna mentén számtalan csónakot is zsákmányolhattak.

Ha azt feltételezzük, hogy a közös hadműveletek befejezését követően, valamelyik törzsi vezetés, vagy fegyveres csoport bármilyen oknál fogva az utóbbi kettő lehetőség közül az egyik megoldást választotta visszatérésre, akkor – mint láttuk – Belgrád körzetében a bolgár csapatok nagy valószínűséggel utolérték őket és a Dunához szorítva hatalmas veszteségeket okoztak nekik. Ha ez előfordult, akkor elsősorban Kurszán csapataira gondolhatunk, akik a Duna–Tisza között, vagy éppen a Bánságot akarták elérni. Ennek valószínűsége nagyon kicsi, hiszen számolniuk kellett Belgrád erődítményében a bolgár katonai jelenléttel.

A visszatérés lehetőségeinek értékelésekor figyelembe kell venni azonban még egy fontos szempontot, a visszatérés célját. Természetesnek tűnik, hogy az Etelközből küldött csapatok Etelközbe, Kurszán harcosai pedig Erdélybe és a Tiszán túli szálláshelyekre szándékoztak visszatérni. Így mindkét visszatérési lehetőséggel számolhatunk. Figyelembe véve a józan parancsnoki megfontolást, értelemszerűen Silistra (Dorostorum) körzetében keltek át az etelközre. A Tiszán túli, valamint az erdélyi szálláshelyekre igyekvők viszont előnyösebben vehették igénybe az általuk ismert Svistov (Novae) körzetét.

Mint látható, a Duna jobb partján végrehajtható szárazföldi menet megvalósulásának esélye nagyon kicsi volt. A törzsszövetségi különítménynek, de bármely részt vevő törzsi vezetésnek tisztában kellett lenni annak veszélyeivel. Így el kell fogadnom Bóborbanszületett Konstantin feljegyzését, miszerint a türkök visszatértek saját földjükre, amelynek során nem említ veszteségeket.

A visszatérés megkezdése szárazföldi menettel

Vizsgáljuk meg a visszatérés másodikként említett lehetőségét is, mely szerint a törzsszövetségi különítmény először szárazföldi menetet hajtott végre a Duna jobb partján, az avarok által is használt utat (Dorostorum – Vidin – Singidunum – Sirmium) követve. A Silistra (Dorostorum) – Sirmium/Belgrád térsége közötti távolság mintegy 800, a Silistra – Kostolac között pedig 657 km-ben mérhető. Nem tartom valószínűnek, hogy a hosszabb utat választották volna. A málhákkal és zsákmánnyal együtt, Silistrától számolva kb. 33, illetve Novaeből számítva kb. 22 nap alatt érhetne el a törzsszövetségi expedíciós sereg Kostolac átkelőhely körzetét (20 km/nap menetteljesítménnyel számolva). Mivel a bolgár csapatok Thrákiában voltak lekötve, és a bolgár területen a törzsszövetségi erők megsemmisítették, foglyul ejtették, illetve szétkergették a megmaradt csapattöredékeket, ezen az útvonalon a belgrádi és vidini bolgár erődítményekig nem fenyegethette komoly rajtaütés visszavonuló őseinket, már csak azért sem, mert Vidin megkerülhető volt. Ebben az esetben azt is értékelem, hogy milyen lehetőség állt rendelkezésre a Thrákiából átcsoportosított bolgár erőknek az expedíciós sereg szárazföldi menetének (visszatérésének) megakadályozására? Két megoldással számolhattak. Az egyik az, hogy valahol útközben vágják el a visszatérés útját. A másik pedig, hogy Kostolac körzetében megelőzik, vagy utolérnek a visszavonuló csapatokat, és azokra a folyóátkelés közben mérnek súlyos csapásokat.

Vizsgáljuk meg az elsőként említett megoldást, azaz elvághatták-e egyáltalán a visszavonulás útját? Erre látszólag alkalmasnak kínálkozott kezdetben a Via Singidunum régi római út, majd a Sipka-szoros felé letérve, északi irányban haladva, valahol Svistov körzetében, a Duna mentén meglepni a visszatérő törzsszövetségi különítményt. (Továbbra is 20 km/nap menetteljesítményt számolok mindkét fél részéről.)

Ha az expedíciós csapat **Silistra körzetéből** indult, akkor a Duna mentén Svistovig 210-220 km-t (10-11 nap) kellett megtennie. A bolgároknak Edirnetől (Adrianapolisz) számítva a Sipka-szorosig 180-200 km-t (9-10 nap), majd innen további 150 km-t (7-8 nap) északi irányban a Dunáig Svistov körzetig, tehát összesen 330-350 km-t (16-18 nap). Ez mintegy 6-85 nap előnyt jelentett a törzsszövetségi erők számára, továbbra is feltételezve, hogy a csapatok megindulása mindkét helyről, a bizánci csapatok kivonásával egy időben kezdődött meg. **Tehát a visszatérés menet közbeni megakadályozására nem volt lehetőségük a bolgároknak.**

A bolgárok részéről a visszatérés megakadályozására létezhetett egy másik megoldás is: a visszavonuló különítményt Kostolac térségében beérni és megsemmisíteni. A továbbiakban a Svistov – Kostolac és Silistra – Kostolac menetvonalakra számolom az expedíciós sereg menetteljesítményeit, összehasonlítva Symeon csapatátcsoportosítási lehetőségeivel. A Silistra – Kostolac útvonal feltételezése csak elvi (eleve nem is jöhetett számításba), azonban jó összehasonlítási alapot ad a távolságfüggő visszatérési lehetőség értékeléséhez.

Ha a törzsszövetségi különítmény **Svistov térségéből** kezdte menetét Kostolac átkelőhelyre (440 km), akkor eleve – a bolgárok által választható, Edirne – Sipka-szoros – Svistov 330–350 km megtételéhez szükséges 16–18 nap – előnnyel indultak. Azonban a törzsszövetségi különítmény részéről még figyelembe kell venni az átkelőeszközök biztosítására fordítandó minimálisan szükséges 5–6 napot, továbbá számolni kellett az előzőekben kalkulált 6–8 nap folyóátkelési idővel, azaz összesen mintegy 11–14 nappal. Ez azt jelenti, hogy a Svistovból indulók előnye Kostolac térségében, bolgárokkal szemben már 3–5 napra csökkent. Visszatérésük elvileg így elképzelhető. Azonban ez a lehetőség is sok kockázatot rejtett magában. Számos tényező miatt elveszíthették a visszatérők a 3–5 nap előnyüket. Például nem tudtak időben szert tenni megfelelő számú átkelő eszközre, vagy a bolgárok előre küldhettek egy gyorsan mozgó előrevetett osztagot a célból, hogy lassítsa menetüket a nagyobb erők beérkezéséig. Ezt még Belgrád és Vidin erődítmények győztesei is megtehették. Azonban a sikeres átkelés esélye fennállt.

A Silistrából indulóknak viszont Kostolacig mintegy 660 km menetet (33 nap) kellett végrehajtani. A bolgároknak két lehetőségük volt, ha ebben a körzetben akarták utolérni a törzsszövetségi különítményt. Végighaladni a Via Singidunum-on (Edirnetől Belgrádig kb. 700 km), majd megtenni a Belgrád – Kostolac közötti 96 km-t, tehát összesen mintegy 800 km-t. Körülbelül ezt a távolságot kellett leküzdeniük, ha az Edirne – Svistov – Kostolac menetvonalat választják. A bolgárok szempontjából előnyösebb volt a két menetvonal egyidejű használata, de a Kostolacban átkelést tervezők számára mindez azt jelentette, hogy hozzávetőlegesen egyidejűleg (az indulástól 40 nap elteltével) érkezhettek Symeon lovasai az átkelés körzetébe. A visszatérő törzsszövetségi erőknek figyelembe kellett venni, hogy a Kostolacig megtett 33 nap után még 12–14 nap (összesen 45–47 nap) szükséges az átkelőeszközök biztosításához és az átkelés végrehajtásához. Tehát Kostolacnál már elvesztették a Svistovnál még birt 16–18 nap előnyüket. Ebben az esetben minden valószínűsége megvolt annak, hogy a bolgárok túlerőben megelőzik (5–7 nappal) és csapdát állítanak az át nem kelt csapatoknak, majd az átkelőhelyen az összetorlódott expedíciós sereget átkelés közben megtámadják és hatalmas veszteségeket okoznak nekik. Nagy biztonsággal feltételezhető, hogy a törzsszövetségi különítmény vezetése is végrehajtott hasonló számvetéseket, és nem élt ezzel a megoldással.

A visszatérés harmadik lehetősége

A harmadik megoldást (a törzsszövetségi különítmény egy részének szárazföldi menettel kezdődött és a másik csoport egyidejű folyóátkelésével végrehajtott visszatérését) vizsgálva, látjuk, hogy a Kostolac körzetében való átkelésnek óriási kockázata volt. Nem valószínű tehát, hogy arra sor került.

Egy harmadik, biztonságos visszatérési lehetőséget – a számításokra alapozva – csak olyan kombinációban lehet elképzelni, hogy a különítmény egyik része az Al-Duna déli partján végrehajtott rövid távolságú (200–300 km) szárazföldi menet után (keleti vagy nyugati irányban) az első alkalmas helyen átkelt a folyam északi partjára.

A számvetések alapján is azt a változatot tartom valószínűnek, hogy a Bulgáriában harcoló törzsszövetségi különítmény nagyobb veszteségek nélkül visszatért szálláshelyeire. Természetesen ez csak egy indokolt, valószínű következtetés, mellyel arra hívnám fel a figyelmet, hogy a **törzsszövetségi különítménynek több volt a választási lehetősége a nagyobb veszteség nélküli visszatérésre, mint a véráldozatokkal járó, a zsákmányt is elvesztő felesleges csatározásokra.**

A csapatok a folyóátkelést követően minden útvonalat és járható szorost felhasználhattak a visszatérésre. Ugyanakkor elegendő erőt hagytak Havasalföldön és Olténiában, a katonai ellenőrzés fenntartása céljából. Feltehetően lezárták az ismert átjárókat, lehetetlenné téve a visszavonuló magyar sereg üldözését.

A törzsszövetségi különítmény visszatérésének akadályozása

A törzsszövetségi különítmény visszatérésének akadályozására Symeon elsősorban a déli fronton felszabadult erőire támaszkodhatott. Ezenkívül számíthatott a három csatában szétvert csapatainak megmaradt és elérhető csoportjaira. Milyen megoldások álltak Symeon rendelkezésére, hogy erői átcsoportosítása után csapást mérjen a még Bulgária területén tartózkodó törzsszövetségi különítményre?

Értékelésemben a déli fronton harcoló bolgár csapatok átcsoportosításának kezdetét egyidejűnek veszem a törzsszövetségi erők átkelésének kezdetével (ez a legkedvezőtlenebb eset a türk erők szempontjából). Thrákiából a bolgár csapatok két útvonalon juthattak Novae átkelőhelyhez, illetve a forrásokban Preszláv, Mundraga és Szilisztra városokkal megnevezett csaták körzetébe:

- a Sipka-szoroson keresztül, az Edirne (Adrianapolis) – Novae útvonalat számolva, mintegy 350 km megtétele után; illetve
- a tengerpartot követve, az Edirne (Adrianapolis) – Burgas (Anchiolas) – Várna (Odessos) – Devnja (Marcianapolis) útvonalon a csaták körzetébe, körülbelül 380 km megtételét követően.

20 km napi menetteljesítményt számolva (könnyűlovasság esetén) 17–19 napra volt szükség a bolgár csapatoknak az északi frontra történő átdobására. Ezt a menetteljesítményt tartom indokoltnak egy, a harcokban kifáradt, nehéz hegyes terepet leküzdő, hadtápot szállító lovas sereg esetén.

Számításaim alátámasztására néhány példát hozok a bizánci–avar szembenállás történetéből, amikor is a végrehajtott felvonulási utak megegyeztek a Symeon által felhasználtakal. 591 őszén, de valószínűbb, hogy 592 tavaszán Maurikius császár személyesen vezette a bizánci erőket az avarok ellen. A császár Herakleianban (Marmala-ereglisi) gyülekeztette a csapatokat, ahonnan elindulva a nap végére négy perzsa mérföldet megtéve (napi menetteljesítmény kb. 24 km) tábort ütött.

593-ban Maurikius Priskost nevezte ki fővezérré és küldte az Al-Duna vidékén élő szlávok ellen. Priskos is Herakleia-ban gyülekeztette csapatait, onnan négy nap menet végrehajtása után Drizipera-ba érkezett, tábort ütött, majd onnan 20 nap alatt Dorostolon-ba hajtott végre menetet. Kiszámolva a napi menetteljesítményt, a Herakleia – Drizipera menetvonalon, mintegy 120 km-t négy nap alatt megtéve 30 km-es, Drizipera – Silistra mintegy 450 km-nyi utat 20 nappal teljesítve 22,5 km napi menetteljesítményt számolhatunk. A felhozott példákban előfordultak balesetek, nehéz mocsaras terepek, keskeny hidakon való átkelés, mely esetekben a napi menetteljesítmény 10–12 km-re csökkent le. Tehát a történelmi példák is alátámasztják a napi 20 km-es átlag menetteljesítmény elfogadhatóságát. Még ha 30 km/nap menetteljesítménnyel számolok, akkor is 12–13 napot vehetett igénybe a bolgár csapatok átdobása a déli frontról az északira.

Az előzőekben arra a következtetésre jutottam, hogy a bolgár erők átcsoportosítása később, de legalább is egyidejűleg kezdődött a bizánci csapatok visszavonásával és az expedíciós erők visszatérésének megkezdésével. Tehát, ha ugyanazon időponttól számolom a két eseményt: a folyóátkelés (végrehajtásához számolt idő 8–10 nap) és a bolgár csapatátcsoportosítás (napi 30 km megtételével számolt teljesítési idő 12–13 nap) kezdetét, számításaim szigorúak és a belőlük levont következtetések megalapozottak. A számokat figyelembe véve, a legkedvezőtlenebb esetben is 3–4 nap előnnyel rendelkezett a törzsszövetségi különítmény. Ez azt jelenti, hogy ha csak egy átkelőhellyel számolok, a különítmény akkor is teljes létszámmal 3–4 napja már átkelt a folyón és az Al-Duna északon hajtott végre menetet, amikor a bolgárok a folyó jobb partjához érkeztek. Így a törzsszövetségi csapatoknak elegendő idő állt rendelkezésre, akár két körzetben (Novae és Silistra), akár egy helyen (Novae) átkelni, és visszatérni először az általuk ellenőrzött Havasalföldre, majd Etelközbe, illetve a Kárpát-medencébe.

Mindezeket összefoglalva megállapítható, hogy az **al-dunai átkelés jóval a bolgár csapatok beérkezése előtt biztosította a törzsszövetségi csapatok visszatérését** Havasalföldre, majd onnan Etelközbe, illetve a Kárpát-medencébe.

A magyar / bizánci–bolgár háború jellemzése

Megvonva a mérleget, a hadjáratnak egyértelmű sikereként könyvelhető el, hogy a visszatérést követően **Havasalföld, valamint a Bánság, Bácska, Temesköz déli területei, illetve a Szerémség egy része Kurszán fegyveres ellenőrzése alá került**. Azonban, mint látni fogjuk, ezekre a területekre a terjeszkedő Symeon is igényt tartott.

Ez a háború a magyar hadtörténelem első olyan ismert háborúja, amelyben két haderőnem: szárazföldi csapatok (alapvetően lovasság) és haditengerészeti erők (bizánci flotta) egységei vettek részt. A háború – amely két hadszíntéren (délen Thrákiában és északon az Al-Duna térségében) zajlott – egy magyar törzsszövetségi különítménynek más nemzetiségű haderővel, szövetségi viszony kereteiben végrehajtott, összehangolt hadműveleteknek a sorozatából állt.

Egymás után több – VI. Leó császár szerint három – csatában vívták ki győzelmet a törzsszövetségi csapatok. Először hajtottak végre folyami szállítást, melynek málházási és kirakodási műveletei különösen nagy és újszerű feladatok megoldása elé állította a nomád lovas egységeket.

A hadműveletek katonai célkitűzései a bolgár fegyveres erők szétverésében, területfoglalásban (Havasalföld, Bánság, Duna–Tisza köze és Szerémség csatlakozó része), illetve az ezen területek fölötti katonai felügyelet érvényesítésében, továbbá (gazdaságilag) zsákmányszerzésben és fogolyejtésben fogalmazható meg. Ide sorolható még Bulgária fővárosának elfoglalása, Symeon foglyul ejtése, nagy váltságdíj kicsikarása, Bulgária társadalmi életének szétzilálása.

A háború lefolyását illetően kezdetben rabló hadjáratként indult, a védtelen lakossággal, vagy kis létszámú katonai ellenállással szemben, majd második fázisában fegyveres küzdelem bontakozott ki két reguláris haderő között.

Tehát egy többnemzeti, területhódító és zsákmányszerző háborúról szólt a történet.

FELHASZNÁLT ÉS IDÉZETT IRODALOM

- Kristó Gyula:
A honfoglalás korának írott forrásai.
Szeged, 1955.
- Moravcsik Gyula:
Az Árpád-kori magyar történet bizánci forrásai.
Budapest, 1984.
- Herwig Wolfram:
A magyarok és a frank-bajor Ostmark.
Történelmi Szemle, 2001/1-2.
- Bóna István:
Erdély a honfoglalás és az államalapítás korában.
História, 2001/5-6.
- Makkai László – Mócsy András:
Erdély története I. kötet: A kezdetektől 1606-ig.
Budapest, 1986, Akadémia Kiadó.
- Szőke Béla Miklós:
Honfoglaló őseink. Az avar kor vége.
Budapest, 1986, Zrínyi Kiadó.
- Pálóczi Horváth András.
Besenyők, kunok, jászok.

- Vörös István:
Honfoglaló őseink. A magyarok hadi ménjei és igavonói az írott források és régészeti leletek alapján.
Budapest, 1986, Zrínyi Kiadó.
- Székely György:
Népmaradványok a Kárpát-medencében.
História, 1996/2.
- Csorba Csaba:
Árpád népe.
1999. Vince Kiadó.
- Bóna István:
A magyarok és Európa a 9–10. században.
História, MTA Történettudományi Intézete, 2000.
- Szalontai Csaba:
Nomád népvándorlások, magyar honfoglalás.
A magyar kalandozások és a kelet-európai viking terjeszkedés.
Magyar Őstörténeti Könyvtár. Budapest, 2001, Balassa Kiadó.
- Szabó József János:
Az Árpád-vonal.
Budapest, 2002, Timp Kiadó.
- Szádeczky-Kardoss Samu
Az avar történelem forrásai I.
Szeged, 1992.
- B. Szabó János – Somogyi Győző:
Elfeledett háborúk. Magyar–bizánci harcok a X–XIII. században.
Budapest, 1999, Zrínyi Kiadó.

SZILÁGYI GERGELYNÉ KÖZALKALMAZOTT

**AZ MK KFH SZAKKÖNYVTÁR
2004-BEN BESZERZETT ÚJDONSÁGAI**

A világtörténelem nagy csatái – Szalamisztól Sínaig

Corvina Kiadó, 2004. ISBN 963 13 5239 0

A világtörténelem fontos, meghatározó eseményei a háborúk, ezek menetét pedig általában a csaták döntenek el. A kötet ebből a sajtóságos szemzőből – a csaták lefolyása felől – szemléli a történelmet, amikor 24 fejezetében ugyanennyi fontos katonai összeütközést ír le a szalamiszi csatától kezdve a középkori Anglia sorsát eldöntő Hastings-i csatán át Waterlooig, Sedanig, Sztálingrádig és a Sínai-félszigetért vívott ütközetig.

A szerkesztők arra törekedtek, hogy minden korból mutassanak be ütközeteket, és így napfényre kerüljön az adott korszak harcmodora.

Weishár Attila – Weishár Balázs: Háborúk lexikona

Atheneum Kiadó, 2004. ISBN 963 9471 25 9

A háborúk lexikona négy évezred 1700 háborújának történetét ismerteti, amelyekben több ezer történelmi személyiség vett részt. Az egyes történetekben leírják az összecsapások okát, a küzdelmek történetét, megnevezik a győzteseket és a veszteseket, és kitérnek a háború utáni békekötésekre, következményekre.

A világtörténelem alakításában döntő szerepet játszó európai konfliktusok mellett részletesen foglalkoznak az Európán kívüli térségek háborúival.

Rostoványi Zsolt: Az iszlám világ és a Nyugat.

Interpretációk összecsapása, avagy a kölcsönös fenyegetettség mítosza és valósága

Corvina Kiadó, 2004. ISBN 963 13 5317 6

Az iszlám világ és a Nyugat csaknem tizennégy évszázada tartó együttélése meglehetősen ellentmondásos, hiszen a „békés egymás mellett élés” időszakai váltakoztak a konfliktusokkal.

Rostoványi Zsolt alapvetően a hidegháború utáni időszakra koncentrál, elemzi a „terror elleni háborút”, beleértve az afganisztáni eseményeket és az Irak ellen indított fegyveres akciót, azok okaival és következményeivel egyetemben, amelyek alapvetően befolyásolták az iszlám világ és a Nyugat viszonyát.

Mazower, Mark: A Balkán

Európa Könyvkiadó, 2004. ISSN 1785-3966

Mark Mazower, a modern európai történelem kiváló szakértője egy olyan térségről írt adatokban gazdag, a történelmi és kulturális hátteret megvilágító könyvet, amely kétszáz éve még nem is létezett. Európa az elmaradottsággal, erőszakkal, vadsággal társította ezt a régiót.

A kötet legfőbb üzenete éppen az, hogy megpróbál friss szemmel, nem a „balkániság” prizmáján keresztül tekinteni a Balkánra.

Andor László – Tálás Péter – Valki László: Irak

Zrínyi Kiadó, 2004. ISBN 963 327 377 3

A szerzők azt a folyamatot tekintik át, amelynek során az Egyesült Államok eljutott az Irak elleni invázió megindításáig.

Külön fejezetben vizsgálják, hogy milyen megfontolások késztették szűkebb környezetünk, Kelet-Közép-Európa kormányait arra, hogy politikailag támogassák az amerikai–brit koalíciót.

Mikor, hol, miért és hogyan történt? – A történelem 100 legdrámaibb eseménye, amely megváltoztatta a világot

Reader's Digest Kiadó, 2004. ISBN 963 8475 05 6

Ez a történelemkönyv új és egészen más, mint a többi. Az emberiség történelmének száz fontos mozzanatát emeli ki, az ókori írott történelem kezdetéig visszanyúlva. Bár különbözőképpen, de mind a száz esemény döntő hatással volt a világra: volt, amelyik egy csapásra, s volt, amelyik lassan, észrevétlenül hatott rá.

Az események leírását magyarázatok követik. Az ismertető és magyarázó részben egyaránt található képek, gyakran hatásos hírfotók, amelyek hívebben adják vissza a történetek hangulatát, mint egy hosszú szöveg.

Falcsikik Mária – Száray Miklós: Mikor, hol, hogyan és mi történt Magyarországon?

Reader's Digest Kiadó, 2004. ISBN 963 8475 54 4

A könyv a magyar történelem évezredes eseménysorából válogat. Hetven esemény köré csoportosítva vonulnak el az olvasó szeme előtt hazánk történelmének nagy korszakai. Az Olvasók az egyes eseményeket alaposan megismerhetik a leíró fejezetekben, majd ugyanazokról az eseményekről érdekes részleteket olvashatnak a kérdés–felelet részben.

A könyv gazdag képanyaga nemcsak illusztrálja a leírtakat, hanem bővíti és kiegészíti nemzeti történelmünkről alkotott eddigi ismereteinket.

Burget Lajos: Szótárház – Népies, régies történeti szavak tára
Print-X Kiadó, 2004. ISBN 963 86545 0 3

Nemzedékek közös, összetartó kultúrkincse a klasszikus magyar irodalom. Ha csak a Toldit, milliók élményét tekintjük, ma már az első éneknél megakad az oktatás:

„Ösztövért kútágas, hórihorgas gémmel...”

Mi az ösztövért, mi a kútágas, nem szólva a hórihorgasról és a gémről?

Ennyire változik a nyelv?

A szótár lapozgatása önmagában is érdekes szóbúvárkodás: próbálják meg csak egyszerű szókincs bővítés céljából forgatni, mindenki talál benne újdonságot!

Világhíres magyarok

Kossuth Kiadó, 2004. ISBN 963 09 4549 5

A tudománynak talán nincs is olyan ága, amelyben magyar közreműködő nem volt vagy nincs jelen. Gondoljunk akár a hagyományos természettudományokra – fizika, kémia, biológia, csillagászat, geológia –, vagy akár a pszichológiára, az orvostudományra, külön is kiemelve a matematikát.

És akkor még nem is szóltunk a magyar zeneszerzőkről, képzőművészekről, filmművészekről, írókról, építészekről. Nem kétséges, hogy a magyar kultúra és tudomány hosszú évszázadok óta integráns része az európainak. Ezt mutatja be a könyv, amelyben nem fognak csalódni, mert fontos eszköze az önművelésnek.

Jane's World Armies – (Issue Fifteen)

(A világ hadseregei)

London, 2004. ISBN 0 7106 1389 X

A könyv tartalmazza a világ összes országának haderőstruktúráját, fegyverzetét, parancsnoki és vezetési, felépítési rendszerét, a haderővel kapcsolatos legutóbbi fejleményeket, valamint a különféle hadműveleteket.

A jelentősebb hadiipari beszerzések is helyet kaptak a könyvben.

Az adatok a 2003-2004. évi állapotokat tükrözik, ezért is kitűnő munka.

The Europa World Year Book 2004

Europa Publications 2004. ISBN 1 85743 255 3

Enciklopédia jelleggel tartalmazza az ENSZ-szel és más nemzetközi szervezetekkel, valamint a világ valamennyi országával kapcsolatos adatokat, információkat.

Sokrétű statisztikai adatokkal segíti a kutatót a tájékozódásban.

The Middle East and North Africa 2004 (50th Edition)
(A Közel-Kelet és Észak Afrika 2004)

Europa Publications, 2004. ISBN 1-85743-184-7

A könyvben szereplő országok:

Algéria, Bahrein, Ciprus, Egyiptom, Irán, Irak, Izrael, Jordánia, Kuvait, Libanon, Líbia, Marokkó, Omán, Katar, Szaúd-Arábia, Szíria, Tunézia, Törökország, Arab Emírségek, Jemen.

Történelem, gazdaság, kormányzat, pártok, tömegtámogatás, egyházak, különféle politikai szervezetek rövid bemutatása a 2003-2004. évi adatokat alapul véve. Elengedhetetlen segédanyag napjaink történéseinek megértésében!

ORSZÁGOKAT, VÁROSOKAT BEMUTATÓ ÚTIKÖNYVEK:

Horváth Gyula: Jordánia

Ketzal Kft., 2004. ISBN 963 20660 0 6

John King: Portugália

Park Könyvkiadó, 2003. ISSN 1589-4665

Lennart Hansson: Dánia

Freytag&Berndt Budapest Kft., 2004. ISBN 963 9458 201

Simonyi Erika – Torontáli Zoltán:

Finnország (Útikönyv és térkép) 2004-2005

Tábla és Penna Kiadó, 2004. ISBN 963 210 308 4

Németh Adél: Norvégia

Medicina Könyvkiadó, 2004. ISBN 963 243 902 3

Dienes Tibor: Albánia

Hibernia Nova Kiadó, 2004. ICDN 963 864 671 3

Németh Adél: Svédország

Medicina Könyvkiadó, 2004. ISBN 963 243 864 7

Moldoványi Ákos: Hollandiai utazások

Medicina Könyvkiadó, 2004. ISBN 963 243 885 X

Törökország

Panemex–Grafo, 2004. ISBN 963 9090 999

Brüsszel

Panemex–Grafo, 2004. ISBN 963 909052 2

Lőrincz Zsolt: Madrid

Panoráma, 2003. ISBN 963243 886 3

Bajomi Lázár – Simek Zsuzsa: Prága (Útikönyv és térkép) 2004-2005

Tábla és Penna Kiadó, 2004. ISBN 963 865 201 2

A TUDOMÁNYOS TANÁCS TÁJÉKOZTATÓJA

Tisztelt Olvasó!

A Magyar Köztársaság Katonai Felderítő Hivatal Tudományos Tanácsa – első alkalommal a FELDERÍTŐ SZEMLE történetében – 2004. novemberi keltezéssel, 1095/090 nyilvántartási számmal megjelentette a „Titkos!” minősítésű Különszámot, amely négy tanulmányt tartalmaz.

A tanulmányok rövid ismertetését az alábbiakban tesszük közzé.*

GRÓF BÉLA MK. ALEZREDES **AZ AFGÁN BIZTONSÁGI HELYZET NÉHÁNY AKTUÁLIS KÉRDÉSE**

A szerző – a téma egyik kutató szakértőjeként – tanulmányában áttekinti mindazokat a körülményeket, tényeket és lehetőségeket, amelyek napjainkban Afganisztánra jellemzőek. Megállapítása szerint az ország biztonsági helyzetében az elmúlt két és fél év folyamán döntő javulás nem következett be, annak ellenére sem, hogy az Afgán Átmeneti Hatóság (ATA) befolyása erősödik. Még mindig jelentős a tálib fegyveresek aktivitása, akik a hatalmat gyakorló vidési hadurak és törzsi vezetők egy részének támogatását bírják. Az afgán főváros és körzetének nyugalmit a Nemzetközi Biztonsági Erők (ISAF) jelenléte és tevékenysége szavatolja. Ennek a közel kilencezer főnyi erőnek szerves része a magyar kontingens is.

A szerző bemutatja az afgán központi demokratikus hatalomnak az új haderő felállítását, valamint az ország újjáépítése és gazdasági átalakulása érdekében tett erőfeszítéseit. Rámutat arra, hogy a kábítószer-termelést és -kereskedelmet nem lehet egyik napról a másikra felszámolni, mivel a kormányzat nem tud a máktermeléssel foglalkozó családok számára más, jövedelmező megélhetési lehetőséget biztosítani (ráadásul bevételeinek egy része is onnan származik).

A központi hatalom számára kiemelt feladatot jelentett az időközben lezajlott elnökválasztás, jelenleg pedig az ország előtt álló parlamenti választások előkészítése van napirenden. Közben meg kell küzdeniük a számtalan nemzetiségi „örökséggel”, a különféle fegyveres csoportok állandósult akcióival, a fundamentalista iszlám vallási vezetők és az országot „gúzsba kötő” hadurak erős befolyásával.

Mindezek következtében Afganisztán demokratikus alapokon történő újjáépítése elhúzódó folyamattá vált, ezért további nemzetközi támogatást igényel.

A tanulmányt több térkép és más ábra színesíti, amely jól segíti az összefüggések értelmezését.

* A recenziókat készítette: Vass Jenő alezredes, felelős szerkesztő.

A BÉKETÁMOGATÓ MISSZIÓKBAN FOLYTATOTT HUMINT-TEVÉKENYSÉG AKTUÁLIS KÉRDÉSEI

A szerzők megállapítják, hogy az utóbbi időben – hazánk NATO-csatlakozása és a válságkezelő műveletekben fokozódó szerepvállalása miatt –, számos kísérlet történt az egyre inkább előtérbe kerülő felderítő tevékenységi forma, a béketámogató műveletek során végrehajtandó HUMINT fogalmának és módszereinek tisztázására. Közösen írt tanulmányukkal abba a véleménycserébe kapcsolódnak be, amely már hosszabb ideje folyik a Felderítő Szemle hasábjain, velős mondanójukat ezúton is közreadva.

A szerzők eddigi szakmai tevékenységükkel már „letették a névjegyüket”, s ebben az írásukban is konkrét javaslatokkal élnek a további teendőket illetően. Áttekintik az eddigi HUMINT-tevékenység folyamatrendszerét és problematikáját. Részletesen foglalkoznak a HUMINT és a béketámogató műveletek összefüggéseivel, valamint az azokat befolyásoló előírásokkal.

A HUMINT-tevékenység és a harcászati–hadműveleti szinteken végrehajtott más jellegű tevékenységek kapcsolatának elemzése során kitérnek a CIMIC-tennivalókra, valamint a korszerű technikai eszközök alkalmazásának szükségességére. Gondolataikat a felhasznált irodalomban feltüntetett dokumentumokkal is alátámasztják.

Külön érdeme a tanulmánynak, hogy a szerzők az eddig csak angolul átvett és alkalmazott kifejezések magyarul történő „meghonosítására” is javaslatokat tesznek, amelyek közül talán a legtalálóbb a „*Force Protection*” – amely szerintük magyarul „*haderő-oltalmazás*”.

VADÁSZ IVÁN NYÁ. EZREDES

A MAGYAR KATONAI REJTJELMEGFEJTÉS TÖRTÉNETE

A Magyar Köztársaság Katonai Felderítő Hivatal tervei között szerepel „*A magyar katonai rádió(elektronikai) felderítés története*” című könyv kiadása. A kötet tudományos igényű tanulmányokat tartalmaz, amelyek teljes keresztmetszetében és összefüggésében mutatják be a téma történeti folyamatát. A katonai rejtjelmegfejtés mindenkor szerves alkotórésze volt a szakmai tevékenységnek, azonban jellegénél és tartalmánál fogva ez az írás csak a minősített számban jelenhetett meg.

A szerző – aki 1947-ben polgári alkalmazottként került a katonai rejtjelezők közé – 1951-től hivatásos katonaként mindvégig ezen a szakterületen teljesítette szolgálatát, és az ott elérhető legmagasabb – osztályvezetői – beosztásból 1988-ban ezredesként vonult nyugállományba. Ily módon személyében az egyik legilletékesebb személyiség adja közre visszaemlékezését, véleményét és gondolatait. A szakma iránti elhivatottsága írását napjaink és a jövő kutatói számára is érthetővé és felhasználhatóvá teszi. Az általa katonai rejtjelező szakemberként megélt négy évtized folyamán számtalan hatás érte, azoknak egy részét írásában is elemzi.

Külön értékét jelenti a tanulmánynak egykori előjárói és munkatársai nevének ismertetése, szakmai tevékenységük eredményeinek és személyes sorsuk alakulásának közreadásával együtt. És ha a Tisztelt Olvasó a szerző (esetenként szubjektív) véleményét és következtetéseit is elolvassa, feltárulnak mindazok a folyamatok, amelyek révén a magyar katonai rejtjelmegfejtő tevékenység a szakma egyik „sikerárgazatává” válhatott.

A „nagy generációt” követő nemzedéknek napjainkban jelentősen megváltozott körülmények között kell helytállni és lépést tartani a szakmai munkát nagymértékben befolyásoló tudományos–technikai fejlődéssel, a jelentősen megnövekedett szakmai követelményszinttel.

BINCSIK ISTVÁN ÖRNAGY

AZ EGÉSZSÉG ÉS A FIZIKAI FITTSÉG ÖSSZEFÜGGÉSEINEK VIZSGÁLATA TESTTÖMEGINDEX-SZÁMÍTÁSOK ALAPJÁN

A szerző – beosztásából adódóan – régóta érdemben foglalkozik a tanulmányban jelzett témákkal és feladatokkal, valamint a végrehajtás folyamatának elemzésével, az általa feltárt megállapítások és a tapasztalatok visszacsatolásával.

Bevezetőként megállapítja, hogy a biztonsági környezetet befolyásoló különféle külső és belső tényezőkre – köztük a nemzetközi terrorizmusra – történő reagálás folyamatában radikálisan átalakult a hadviselés, a katonák kiképzése és felkészítése. Megnőtt a jelentősége a gyorsreagálású erőknek, illetve a speciális, magas kiképzettségű katonai alegységeknek. Az egyes katonákkal szemben újra alapkövetelmény lett a kiváló szakmai és fizikai felkészültség, a jó egészségi és mentális állapot, amely egyben a túlélés, az eredményes harctevékenység és a szolgálatellátás alapfeltétele.

A magyar katonák számára ma már ismét fontos szempontként jelenik meg a fizikai fittség követelménye, amelynek jelentőségét az is növeli, hogy a különböző (NATO-, ENSZ-, EBESZ-) missziók keretében akár a Föld távoli pontjain is feladatot kaphatnak, ami a szokatlan éghajlati és domborzati viszonyok miatt az emberi szervezet számára más jellegű, illetve nagyobb fizikai megterhelést jelent. Mindezek fokozottan vonatkoznak a speciális szakmai beosztást ellátó katonákra, akiknek bármilyen típusú stresszhelyzetben meg kell őrizniük koncentráció és koordináló képességeiket.

Tanulmányában a szerző bemutatja az egészség és az életmód összefüggéseit, szerves kölcsönhatását. A Hivatal hivatásos állományában körében lefolytatott felmérések adatai alapján testtömegindex-számításokat végzett, majd összehasonlította azokat az állomány állóképességével, továbbá rámutatott más fontos összefüggésekre is.

Az elemzések alapján levont következtetéseket a Hivatal katonai vezetése figyelembe veszi a követelménytámasztásnál és a feladatok végzése során. A tanulmány értékét növeli, hogy megállapításai más szervezetek számára is tanulságosak és hasznosíthatók.

A 2004. évi Különszám – jellegéből adódóan – korlátozott példányszámban készült, ezért kérjük, hogy amennyiben munkájához szüksége van a kiadványra, úgy azt a Hivatal kijelölt könyvtárában tanulmányozhatja, illetve a vonatkozó rezsim szabályok szerint írásban igényelheti a Tudományos Tanács elnökétől.

Tisztelt Olvasó!

A Magyar Köztársaság Katonai Felderítő Hivatala a honvédelmi miniszter 2002-ben minősítette tudományos kutatóhelyé. A Hivatal Tudományos Tanácsa feladatai közé tartozik a FELDERÍTŐ SZEMLE gondozása és szakmai felügyelete, melynek első száma 2002 szeptemberében jelent meg.

A Tudományos Tanács elnöke Madarász Károly mk. dandártábornok, a főigazgató műveleti helyettese, titkára dr. Sallai Imre ny. ezredes. A kiadvány Szerkesztőbizottságának tagjai valamennyien tagjai a Tudományos Tanácsnak is.

A kiadványban történő publikálás feltételei:

- Jellegével összhangban a honvédelemmel, azon belül elsősorban a nemzetbiztonsággal összefüggő témákat, kérdéseket feldolgozó és elemző írásokat – tanulmányokat, cikkeket és más anyagokat – várunk megjelentetésre. A főbb rovatok címei – Biztonságpolitika, Hírszerzés – Felderítés, Kutatás – Fejlesztés, Országismertető, Fórum, Tudományos munka, Reflexió –, egyben orientálják is a szerzőket.
- A szerzői kéziratok megküldhetők a Tudományos Tanács titkárához, a Szerkesztőbizottság tagjaihoz, illetve a felelős szerkesztőhöz. A kézírathoz kérjük olvashatóan mellékelni a szerző vagy szerzők nevét, rendfokozatát, beosztását, állandó lakcímét és telefonon történő elérhetőségét.
- A szerzői kéziratok terjedelme lehetőleg ne haladja meg az egy szerzői ívet (40 ezer karakter, illetve 20-21 gépelt oldal). A kéziratot 12 pontos betűvel, másfeles sortávolsággal gépelve, lehetőség szerint CD-n vagy floppyn, és egy kinyomtatott példányban kérjük megküldeni. Előzetes egyeztetés után lehetőség van a kézirat interneten történő fogadására is.
- A közlésre elfogadott írásokért megbízási szerződés alapján – a honvédelmi tárcánál érvényben lévő szabályozóknak megfelelően –, szerzői honoráriumot fizetünk. A szerzői kézirat elkészítése önálló szellemi tevékenységnek, megalkotásnak minősül, amely adókedvezményre jogosít. A kéziratokat a Szerkesztőbizottság lektoráltatja, illetve a bizottság tagjai lektorálják.
- A megjelentetett írások szerzőit és lektorait tiszteletpéldány illeti meg. A közlésre nem került kéziratokat csak az adott naptári év végéig őrizzük, de a szerző kérésére azt visszaadjuk.

Budapest, 2004. december 15.

A Szerkesztőbizottság

CONTENTS

SECURITY POLICY

MAJOR GENERAL (R.) PROF. DR. TIBOR KŐSZEGVÁRI

SOME EXPERIENCES IN THE FIGHT AGAINST TERRORISM

LIEUTENANT-COLONEL ZSOLT LAKATOS

DIFFICULTIES IN THE FIGHT AGAINST TERRORISM

INTELLIGENCE – RECONNAISSANCE

LIEUTENANT-COLONEL GÁBOR LÉVAY

THE NATIONAL OSINT

FACTS ABOUT COUNTRIES

MAJOR (ENG) TAMÁS LÁSZLÓ LESKÓ

AFGHANISTAN –

REFORMPROGRAMMS AND RECONSTRUCTION

FORUM

COLONEL GENERAL (R.) DR. JÁNOS DEÁK –

COLONEL DR. GYÖRGY SZTERNÁK

RESEARCH OF THE CRISIS MANAGEMENT OPERATIONS

COLONEL (R.) ENG. DR. LÁSZLÓ CZUTH

ELINT

COLONEL (R.) BÉLA TORMA

**THE WAR OF THE HUNGARIAN CONFEDERACY OF TRIBES
AGAINST THE DANUBIAN BULGARIANS IN 895/896**

CIVIL SERVANT GERGELYNÉ SZILÁGYI

NEW BOOKS IN THE LIBRARY OF THE MIO

SCIENTIFIC WORK

BULLETIN OF THE SCIENTIFIC BOARD OF THE MIO

ELÉRHETŐSÉGEINK:

Postacím: MK KFH Tudományos Tanácsa
1111 Budapest, Bartók Béla u. 24-26.

MK KFH Tudományos Tanácsa
1502 Budapest, Pf. 117

Telefon: Dr. Sallai Imre nyá. ezredes,
a Tudományos Tanács titkára
06(1) 386-9344/1370, HM 02/61-370

Tóth András mk. ezredes,
a Szerkesztőbizottság elnöke
06(1) 386-9344/1500, HM 02/61-500

Vass Jenő alezredes,
felelős szerkesztő
06(1) 386-9344/1306, HM 02/61-306
telefax: 06(1)372-1842, HM 02/61-842

Gerencsérné Tóth Krisztina főörzsőrmester,
általános ügyintéző
06(1) 386-9644/5311, HM 02/65-311
e-mail: mkkfh_szemle@freemail.hu

Felhívjuk szíves figyelmét, hogy a FELDERÍTŐ SZEMLE belső terjesztésű kiadvány, kereskedelmi forgalomba nem kerül.

A kiadványt névre szólóan küldjük meg, felhasználásáról a címzett gondoskodik. Az évente egy alkalommal megjelenő minősített és számmal ellátott kiadvány a vonatkozó jogszabályok szerint igényelhető a Hivataltól.

Várjuk jelentkezését és írásait!

A Szerkesztőbizottság